

Univerzita Karlova v Praze
Přírodovědecká fakulta
Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje

Libor Pelc

Vnitřní migrace v Sasku a Ústeckém kraji v období transformace

Diplomová práce

Praha 2007

Vedoucí diplomové práce: Doc. RNDr. Zdeněk Čermák, CSc.

Prohlašuji, že jsem tuto diplomovou práci vypracoval samostatně s použitím uvedených pramenů a literatury.

V Praze dne 23. 8. 2007

Libor Pelc

Pelc Libor

Poděkování

Chtěl bych poděkovat Doc. RNDr. Čermákovi, CSc. za odborné vedení, cenné rady a užitečné připomínky při zpracování diplomové práce. Zároveň bych chtěl poděkovat rodičům za podporu, kterou mně věnovali během studia.

OBSAH

	Strana
1. Úvod	11
2. Teoretické rámce problematiky	13
2.1 Úloha migrace v rozmístění obyvatelstva	13
2.2 Zarámování sledované problematiky v literatuře	15
2.3 Hodnocení velikosti migrace	18
2.4 Metodika práce	18
3. Vývoj obyvatelstva v Německu	20
3.1 Stručná historie NDR	20
3.2 Přirozený vývoj populace ve východních spolkových zemích	24
3.3 Ekonomické incentivy vnitřní migrace	27
3.3.1 Vývoj nezaměstnanosti na východě Německa	27
3.3.2 Bytová situace v Německu	29
3.4 Vnitřní migrace v Německu	31
4. Populační vývoj Saska	39
4.1 Vymezení spolkové země Sasko	39
4.1.1 Stručná historie Saska	39
4.1.2 Spolková země Sasko v současnosti	41
4.2 Populační vývoj Saska	42
4.3 Ekonomické faktory vnitřní migrace v Sasku	44
4.3.1 Vývoj nezaměstnanosti v Sasku	44
4.3.2 Bytová situace v Sasku	45
4.4 Vnitřní migrace v Sasku	47
4.5 Suburbanizace v Sasku na příkladu měst Lipska a Drážďan	51
4.5.1 Suburbanizace v Lipsku	52
4.5.2 Suburbanizace v Drážďanech	56

5. Vývoj obyvatelstva v Česku	58
5.1 Přírozený vývoj obyvatelstva v Česku ve druhé polovině 20. století	58
5.2 Pracovní a bytové trhy v Česku	60
5.2.1 Vývoj nezaměstnanosti v období transformace	60
5.2.2 Bytová situace v Česku	62
5.3 Vnitřní migrace v Česku ve druhé polovině 20. století	63
6. Pohyb obyvatelstva v Ústeckém kraji	67
6.1 Vymezení regionu Ústecký kraj	67
6.2 Přírozený vývoj populace v Ústeckém kraji	68
6.3 Vývoj ekonomických indikátorů vnitřní migrace	70
6.3.1 Nezaměstnanost v Ústeckém kraji	70
6.3.2 Bytová situace	71
6.4 Vývoj vnitřní migrace na Ústecku	73
6.5 Suburbanizace v Ústeckém kraji (na příkladu měst Ústí nad Labem a Most)	77
6.5.1 Suburbanizace v Mostu	78
6.5.2 Suburbanizace v Ústí nad Labem	81
7. Srovnání vývoje obyvatelstva v Sasku a Ústecku	84
7.1 Srovnání vnitřní migrace v Sasku a v Ústeckém kraji	85
8. Závěr	88
Seznam použité literatury a zdrojů dat	91
Přílohy	

Seznam tabulek

- Tab.3.2.1: Vývoj demografických ukazatelů pro SRN a NDR ve 2.polovině 20.století**
- Tab.3.2.2: Průměrný věk matky při narození prvního dítěte v NDR a SRN 1970-1990**
- Tab.3.2.3: Naděje dožití při narození v NDR a SRN ve 2.polovině 20.století**
- Tab.3.3.1.1: Míra nezaměstnanosti v nových spolkových zemích 1991-1999 (vybrané roky)**
- Tab.3.3.2.1: Vývoj průměrného nájemného v sídlištním bytě ve východním Berlíně 1990-1997**
- Tab.3.4.1: Počet uprchlíků z NDR do SRN 1949-1961 (za vybrané roky)**
- Tab.4.2.1: Vývoj počtu obyvatel a hustoty zalidnění v Sasku ve druhé polovině 20.století**
- Tab.4.2.2: Vývoj porodnosti a úmrtnosti v Sasku ve druhé polovině 20.století**
- Tab.4.3.1.1: Srovnání struktury zaměstnanosti v Sasku a NDR v roce 1989**
- Tab.4.3.1.2: Vývoj nezaměstnanosti v Sasku 1991-2000**
- Tab.4.4.1: Vývoj přirozené měny a salda migrace v Sasku 1990-1999**
- Tab.4.4.2: Počet obyvatel ve vybraných saských městech v letech 1981 a 1996**
- Tab.4.5.1.1: Koncentrace znečišťujících látek v centru Lipska 1992-1999**
- Tab.5.1.1: Vybrané demografické charakteristiky pro Česko 1945-1998**
- Tab.5.3.1: Migrační saldo v obcích podle velikostních kategoriích 1991-2001**
- Tab.6.2.1: Vývoj počtu obyvatel v okresech Ústeckého kraje 1961-2001**
- Tab.6.2.2: Přirozený pohyb obyvatelstva Ústeckého kraje 1960-2000**
- Tab.6.3.2.1: Dokončené byty v okresech Ústeckého kraje 1997-2001**
- Tab.6.4.1: Migrace ve městech Ústeckého kraje 1991-1995**
- Tab.6.5.1.1: Vzdělanostní struktura vystěhovalých z Mostu do zázemí 1992-1999**
- Tab.6.5.1.2: Věková struktura vystěhovalých z Mostu do zázemí 1992-1999**
- Tab.6.5.2.1: Vzdělanostní struktura vystěhovalých z Ústí nad Labem 1992-1999**
- Tab.6.5.2.2: Věková struktura vystěhovalých z Ústí nad Labem 1992-1999**
- Tab.7.1.1: Obrat a účinnost vnitřní migrace v Sasku a Ústeckém kraji 1991-1999**

Seznam obrázků

- Obr.3.1.1: Vývoj HDP v NDR a SRN 1950-1989
- Obr.3.1.2: Migrace mezi NDR a SRN 1950-1990
- Obr.3.2.1: Vývoj úmrtnosti v NDR a SRN ve 2.polovině 20.století
- Obr.3.3.1.1: Vývoj nezaměstnanosti ve starých a nových spolkových zemích 1982-1999
- Obr.3.3.1.2: Vzdělanostní a věková struktura nezaměstnanosti v nových spolkových zemích 1992
- Obr.3.3.2.1: Bytový fond v Drážďanech
- Obr.3.4.1: Vnitřní migrace v NDR 1953-1972
- Obr.3.4.2: Migrace mezi západní a východní částí Německa v letech 1990-1998
- Obr.4.1.1.1: Kraje v NDR v letech 1952-1990
- Obr.4.1.2.1: Současné administrativní členění Saska
- Obr.4.3.2.1: Nově postavené byty v Sasku v druhé polovině 90.let
- Obr.4.4.1: Migrační bilance Saska 1989-1999
- Obr.4.4.3: Vystěhovalectví ze Saska podle cílových západních spolkových zemí 1989-1999
- Obr.4.5.1: Roční změny počtu obyvatel v jednotlivých urbánních kategoriích v Sasku
- Obr.4.5.1.1: Migrační salda Lipska podle původních a cílových regionů 1993-2001
- Obr.4.5.1.2: Změna počtu obyvatel v Lipsku a okolních obcích 1989-2000
- Obr.4.5.2.1: Migrační bilance Drážďan se západními spolkovými zeměmi a Saskem 1990-1999
- Obr.4.5.2.2: Migrace mezi Drážďany a jejich zázemím 1990-2000
- Obr.5.1.1: Vývoj porodnosti a úmrtnosti v Česku 1945-1998
- Obr.5.2.1.1: Míra registrované nezaměstnanosti v Česku 1990-2000
- Obr.5.3.1: Obrat vnitřní migrace v Česku 1991-2000
- Obr.5.3.2: Saldo mezikrajského stěhování v krajích Česka 1991-1998
- Obr.6.1.1: Správní obvody obcí s rozšířenou působností v Ústeckém kraji
- Obr.6.2.1: Srovnání porodnosti Ústeckého kraje a Česka 1960-2000
- Obr. 6.3.1.1: Míra registrované nezaměstnanosti v Ústeckém kraji a Česku 1993-2001
- Obr.6.4.1: Migrační pohyb obyvatelstva v Ústeckém kraji 1991-2000
- Obr.6.4.2: Migrace obyvatelstva v Ústeckém kraji na 1 000 obyvatel 1991-2000
- Obr.6.4.3: Migrace v okresech Ústeckého kraje 1995-2000
- Obr. 6.4.4: Obrat migrace v Ústeckém kraji podle věku 1991-2000
- Obr. 6.5.1.1: Obvod ORP Most

Obr.6.5.1.2: Obvod ORP Litvínov

Obr.6.5.1.3: Cílové obce vystěhovalých z Mostu 1992-1999

Obr.6.5.2.1: Obvod ORP Ústí nad Labem

Obr.6.5.2.2: Cílové obce vystěhovalých z Ústí nad Labem 1992-1999

Obr.7.1: Přirozený přírůstek/úbytek obyvatelstva v Sasku a Ústeckém kraji 1991-1999

Obr.7.1.1: Saldo migrace v Sasku a Ústeckém kraji 1991-1999

Seznam příloh

Příloha 1:

Obr.1: Vývoj hranic nových spolkových zemí 1947-1952 a 1990-1994

Příloha 2:

Obr.2: Migrační proudy mezi největšími saskými městy a kraji NDR 1971

Příloha 3:

Tab.1: Vystěhovalí z východních do západních spolkových zemí 1989-1999
(vybrané roky)

Tab.2: Vystěhovalí ze Saska do západních spolkových zemí 1989-1999
(vybrané roky)

Příloha 4:

Tab.3: Vývoj počtu obyvatel ve významných východoněmeckých městech v letech
1951-1998 (ve vybraných letech)

Příloha 5 :

Obr.3: Metropolitní oblast Lipska

Příloha 6:

Tab.5: Meziokresní migrace v okresech Ústeckého kraje 1996-2000

Tab.6: Meziokresní migrace v okresech Ústeckého kraje 1996-2000

Abstrakt

Magisterská práce se zabývá vývojem vnitřní migrace obyvatelstva v Sasku a Ústeckém kraji. trendy a srovnáním obyvatelstva. V první části se věnuje historickému, populačnímu a migračnímu vývoji v Německu (se zaměřením na bývalou NDR) a poté v Sasku ve druhé polovině 20.století. Dále sleduje přirozenou reprodukci a migrační trendy v Česku a Ústeckém kraji. Součástí hodnocení demografických procesů jsou hlavní ekonomické stimuly vnitřní migrace. Pomocí literatury a dat práce nabízí analýzu demografických procesů a suburbanizace v obou regionech.

V poslední části je srovnán vývoj obyvatelstva s důrazem na srovnání migrace v Sasku a Ústeckém kraji.

Text je doplněn obrázky a tabulkami. Za vlatním textem následuje seznam použité literatury a přílohy obsahující tabulky a mapy.

Abstract

The thesis focuses on comparing of development of internal migration population development in regions of Saxony and Ústecky region. The first part of this thesis devotes to historical, population and migration development in Germany (with a view to former German Democratic Republic) and then to Saxony in the second half of 20th century. Then thesis observes natural reproduction and migration trends in the Czech republic and Ústecký region. Evaluation of demographic processes focused also on economic indicators of internal migration – unemployment and housing. Using many literature and data thesis offers an analysis of demographic processes and suburbanisation in both of the studying regions.

In last part the thesis compares the population developmnet with accent to comapring of migration in Saxony and Ústecky region.

The thesis also includes pictures and tables. The main text is followed by supplements of tables and maps.

1. ÚVOD

Události roku 1989 přinesly státům střední a jihovýchodní Evropy značné politické, společenské a ekonomické změny. Započal proces transformace, který vedl k postupnému nahrazování centrálně plánovaného hospodářství za tržní. Ve východní části Německa (bývalé Německé demokratické republiky, NDR) probíhal transformační proces rychleji, ve srovnání s ostatními postkomunistickými státy. Zavedení západoněmecké marky, proces sjednocení a snaha o co nejrychlejší nivelizaci společenské a ekonomické úrovně východních a západních spolkových zemí měly za následek téměř okamžitý propad průmyslové výroby a rapidní růst nezaměstnanosti na východě Německa. V Česku se tyto negativní dopady transformace projeví především až ve druhé polovině 90.let. Na druhou stranu však v Česku existoval státem regulovaný trh s byty, což vedlo k výraznému poklesu mobility Čechů v 1.polovině 90.let. Podle Čermáka (1996) hrála rozhodující roli na poklesu migrační mobility v devadesátých letech právě bytová výstavba. Druhým trendem ve vývoji migrace v Česku po roce 1989 byly dekoncentrační procesy ve 2.polovině 90.let, kdy města migračně ztrácela ve prospěch svých zázemí a venkova. Ve východních spolkových zemích se po pádu Berlínské zdi významně zvýšila intenzita migrace, především v souvislosti s vystěhovalectvím do západní části Německa. Po roce 1994 výrazně ovlivňovala rozmístění obyvatelstva suburbanizace, kdy zázemí velkých měst v důsledku stavebnímu boomu vykazovaly vysoké přírůstky obyvatelstva přistěhovalectvím.

Hlavním cílem této práce je analyzovat, zhodnotit a srovnat vývoj vnitřní migrace obyvatelstva v Sasku a Ústeckém kraji. Nejprve nastíníme populační a migrační vývoj v Česku a Německu (hlavně bývalé NDR) ve druhé polovině 20.století. Současně se pokusíme o vysvětlení příčin odlišné mobility obyvatelstva v Česku a Německu na základě faktorů, kterými byla vyvolána. Zaměříme se především na ekonomické faktory – bytový a pracovní trh. Podstatnou částí práce je srovnání vnitřní migrace v Sasku a Ústeckém kraji, tedy v tradičně průmyslových regionech, které negativním způsobem zasáhla konverze průmyslové výroby. Významným bodem bude srovnání suburbanizačních procesů v urbánních oblastech na příkladu dvou největších měst Saska a Ústeckého kraje (Lipsko, Drážďany, Ústí nad Labem a Most).

V této práci byly formulovány následující hypotézy:

- V Sasku měla migrace v době transformace zásadnější vliv na pokles počtu obyvatel, než tomu bylo v Ústeckém kraji. Tuto domněnku jsme založili na faktu, že v Německu probíhala transformace rychleji než v Česku a navíc se zde vyskytovala větší regionální diference ekonomické vyspělosti. V Německu tedy byly silnější incentivy, které vyvolávaly emigraci do regionů s příznivou ekonomickou situací (západní spolkové země). Česko bylo v tomto směru relativně nivelizované.
- Sasko vykazovalo ve druhé polovině 90.let vyšší míru přistěhovaectví v porovnání s Ústeckem. Ve východní části Německa došlo v tomto období k příznivému ekonomickému vývoji, především díky stavebnictví. Bylo postaveno či dokončeno mnoho nových bytových jednotek. Navíc byl v té době již relativně rozvinutý terciérní sektor ekonomiky, a tudíž se zde vyskytovala pestrá nabídka pracovních míst pro vzdělané a kvalifikované jedince. Naproti tomu, Ústecký kraj se v průběhu devadesátých let stále vyznačoval negativní pověstí (životní prostředí, sociální a kulturní klima, nezaměstnanost).
- V Sasku lze na příkladu Lipska a Drážďan pozorovat intenzivnější suburbanizaci ve srovnání s největšími městy Ústeckého kraje. Stavební boom ve východní části Německa se v polovině 90.let soustředil především v suburbánních zónách velkých měst. Nově dokončené moderní bytové jednotky a kvalitní životní prostředí patří obecně k nejsilnějším pull-faktorům migrace v transformující se společnosti. Na Ústecku a současně v celém Česku pokračoval v této době pokles ve stavebnictví. V Ústeckém kraji se suburbánní oblasti rozvíjely v menší míře, ve srovnání s Prahou.

Práce je rozdělena do 8 kapitol. Ve druhé kapitole se zaměříme na teoreticko-metodologická východiska sledované problematiky a na zarámování problematiky v dostupné literatuře. Následující kapitoly se budou věnovat analýze a hodnocení přirozeného pohybu obyvatelstva a migračního pohybu v Německu, Sasku, Česku a Ústeckém kraji. Poté nastíníme srovnání pohybu obyvatelstva v Sasku a Ústecku ve sledovaném období.

2. TEORETICKÉ RÁMCE PROBLEMATIKY

2.1 Úloha migrace v rozmístění obyvatelstva

Stav obyvatelstva v prostoru a čase je výsledkem působení přirozeného a mechanického pohybu obyvatelstva. Právě mechanický pohyb (migrace, stěhování) bude stále častěji hlavním nositelem všech významnějších změn v rozmístění obyvatelstva, pokud se bude úroveň přirozené reprodukce obyvatelstva (dána střídáním procesů rození a vymírání) nadále snižovat. Mládek (1992) interpretuje migraci jako „pohyb obyvatelstva, který se váže na změnu trvalého bydliště bez ohledu na to, zda jde o stěhování v rámci určité sídelní struktury, mezi oblastmi nebo mezistátní stěhování“. Drbohlav a Blažek (1992) chápou migraci „jako trvalou změnu místa bydliště, jako faktor koncentrace či dekoncentrace obyvatelstva a jako důležitý mechanismus kvalitativních změn v systému osídlení“. Podstatným znakem migračních procesů je jejich komplexní podmíněnost sociálními, ekonomickými, demografickými a ekologickými faktory. Kühnl (1975) zdůrazňuje, že na migraci nelze pohlížet pouze jako na přemísťování, ale na „složitý a komplexní proces významně ovlivňující celkový počet obyvatelstva v určitém prostoru, pracovních sil, i jeho další demografické, ekonomické i sociální struktury“.

Migraci vyvolávají různé motivy, podle nichž lze migraci dělit na dobrovolnou a nucenou. Při dobrovolné migraci se jedinec sám rozhodne ke stěhování s cílem zlepšit svou ekonomickou situaci. Při nucené migraci vedou jedince k vystěhování vnější podmínky, které ho mohou dokonce v některých případech ohrožovat na životě – válečné a etnické konflikty, přírodní katastrofy. Důležité je podotknout, že prvky obou typů jsou v určité míře obsaženy v každé migraci.

Podobně jako přirozený pohyb tvoří migraci dva procesy – přistěhování (imigrace) a vystěhování (emigrace) ze sledované územní jednotky. Stěhování uvnitř dané územní jednotky se nazývá vnitřní (vnitrostátní) migrace. Pokud jsou při stěhování překročeny hranice sledované územní jednotky, jedná se o vnější (zahraniční) migraci. V Česku zahrnuje vnitřní migrace stěhování obyvatelstva mezi kraji, okresy, obcemi, případně mezi

částmi u velkých měst. V Německu se jedná o pohyby obyvatelstva mezi spolkovými zeměmi, zemskými okresy a městy.

Vnitřní migrace je z největší míry ovlivněna ekonomickými faktory. Situace na trhu práce a trhu s byty společně s výší mezd určují atraktivitu určitého regionu pro imigranty. K vysvětlení vlivu pracovní nabídky na migraci je často v odborné literatuře využíván Harris-Todarův model (cit.v Kemper 2004), publikovaný v roce 1970. Tento model vychází z neoklasické makroekonomické teorie a říká, že migraci vyvolávají regionální rozdíly v nabídce a poptávce po pracovní síle. Regiony s menším počtem pracovníků mají obecně relativně vyšší mzdy, jsou tedy atraktivní pro migranty z regionů s nižšími mzdami. Důležitou proměnnou ovlivňující migrační proudy je i regionální míra nezaměstnanosti. Lidé se obecně stěhují z regionů s vyšší mírou nezaměstnanosti do regionů s nižší mírou. Jiná makroekonomická teorie (Oswald 1999, cit. v Kemper 2004) analyzuje migraci z pohledu vzájemných vztahů zaměstnanosti a trhu s byty. V této teorii se předpokládá, že vlastníci domů budou migrovat se budou stěhovat s menší pravděpodobností, při růstu nezaměstnanosti budou volit spíše dojížděku za prací v jiném regionu. Regiony s relativně vysokým podílem vlastníků domů budou vykazovat menší míru migrace než-li v jiných regionech.

Z osobních faktorů ovlivňujících migraci jsou zásadní věk a vzdělání/kvalifikace migranta. Obecně jsou nejmobilnější skupinou mladí lidé s vyšším dosaženým vzděláním a kvalifikací.

Proces suburbanizace probíhal v zemích západní Evropy a USA již během druhé poloviny 20.století, v postkomunistických zemích se stal fenoménem v 90 letech 20.století. Suburbanizaci lze definovat jako územní rozšiřování urbanizovaného prostoru, kdy postupně dochází k poklesu počtu obyvatel v městských jádrech a naopak v okrajových částech měst a v jejich bezprostředním okolí počet obyvatel vzrůstá (Čermák 1996). Odděluje se místo bydliště od místa pracoviště. Sýkora (2003, s. 219) nahlíží na suburbanizaci jako „na proces, který vede k vytváření nových typů zástavby a využití území v rámci existujících sídelních struktur“. Suburbanizaci determinuje příchod nových lidských aktivit (bydlení, obchod, skladování a výroba) do území mimo kompaktní zástavbu města, která jsou ještě v rámci metropolitního území.

Suburbanizační procesy často vedou k úpadku centrální části města. Podle Musila a kol. (1984, cit v Sýkora 2003, s. 221) je suburbanizace „fází urbanizačního procesu, kdy

stagnuje nebo ubývá počet obyvatel jádrového města, příp. jeho centrální části, zatímco růst počtu obyvatel se největší měrou soustřeďuje v obcích příměstské zóny“. Lidé s vyššími příjmy si mohou dovolit bydlení moderní zástavbě v rezidenčních čtvrtích v zázemí měst, zatímco v centrech měst ve starší zástavbě zůstávají lidé s nižšími příjmy.

Příkladem opaku suburbanizace je proces reurbanizace, při kterém dochází k návratu především mladých lidí do zrekonstruovaných budov v centrech měst. Proces reurbanizace souvisí také s demografickým vývojem společnosti. Snižování porodnosti může vést především u lidí mladších věkových skupin k preferování bytů v centrech měst a opouštění rodinných domů v zázemí měst (Čermák 1996).

2.2 Zarámování sledované problematiky v literatuře

Jedním z důsledků transformačního procesu v postkomunistických zemích je vytváření meziregionálních rozdílů. Vnitřní migrace je často interpretována mimo jiné jako indikátor prostorových disparit. Není tedy překvapením, že se problematice migrace věnuje ve středoevropském prostoru, především v geografických a sociologických vědách, stále větší pozornost. Zkoumají se formy a struktura migrace, faktory vyvolávající migraci (model push-pull faktorů původních a cílových regionů) či prostorové modely migrace.

V německé literatuře je věnována migraci mimořádná pozornost. Autoři se zabývají především migrací mezi východní a západní částí Německa a suburbanizací společně se změnami sídelní struktury.

Analýzu migrace v bývalé NDR v 60. a 70. letech minulého století provedl v publikační řadě „Migration and Settlement: German Democratic Republic“ v roce 1980 G. Mohs. V rámci migrace se autor věnuje rozboru stěhování podle původních a cílových regionů v NDR. Zajímavostí je, že autor z hlediska strukturních charakteristik zkoumá migraci pouze s ohledem na věk.

Migrací mezi západem a východem Německa se zabývá článek F. Heilanda s názvem „Trends in East-West migration from 1989-2002“ publikovaný v časopise Demographic Research v roce 2004. Podstatnou část tvoří analýza vystěhovalců

z východních spolkových zemí podle cílových spolkových zemích na západě Německa. Součástí příspěvku jsou tabulky s údaji za vystěhovalé z jednotlivých spolkových zemí na východě Německa na západ Německa.

V příspěvku „Internal migration in regions of Germany“ z roku 2002 se jeho autoři A. Parikh a M. Van Leuvensteijn pokouší zodpovědět následující otázky: Do jaké míry závisí stěhování mezi regiony na výši mezd a míře nezaměstnanosti? Má vlastnictví versus pronájem bytové jednotky a vzdálenost mezi regionálními centry nějaký vliv na vztah mezi výši mezd a migrací?

Franz – Joseph Kemper (2004) se ve svém článku „Internal migration in Eastern and Western Germany – Convergence or divergence of spatial trends?“ snaží objasnit, zda jsou migrační trendy na západě a východě Německa vývojově konvergentní. Kemper se zabývá vlivem regionální diferenciace výše mezd a míře nezaměstnanosti, kterou považuje za nejpodstatnější vliv na migraci.

Suburbanizace východoněmeckých měst byla často analyzována na příkladu Lipska, města s nejvýznamnějším poklesem počtu obyvatel v průběhu 90.let. H. Nuissl a D. Rink nastiňují v článku „Urban sprawl and post-socialist transformation: The case of Leipzig (Germany)“ z roku 2003 suburbanizační procesy a vývoj suburbánních oblastí Lipska v jednotlivých fázích ve vztahu k ekonomickým, politickým a sociálním faktorům. Autoři rozlišují tři rozhodující momenty, které v Lipsku ovlivnily průběh suburbanizačních procesů – jejich počátek v roce 1992, vrchol v roce 1996 a konečně v roce 2000 posun hranic Lipska v důsledku začlenění mnoha okolních okrsků do jádrové oblasti města.

Z českých příspěvků věnujících se, alespoň okrajově, vývoji migrace v Německu, bychom zmínili bakalářskou práci E. Šlemendy s názvem „Bytová situace Drážďan po roce 1989“ z roku 2004. V této práci autor považuje vývoj trendů v migraci jako jeden z důvodů vedoucích k vysoké neobydlenosti bytů v Drážďanech.

I. Říha (2005) v magisterské práci „Geografické aspekty sjednocení Německa: regionální vývoj východní části země v podmínkách šokové transformace“ dokumentuje, že vývoj regionálních disparit na východě Německa lze nejlépe ilustrovat na vývoji nezaměstnanosti. Uvádí také, že migrační pohyby jsou jedním z klíčových indikátorů atraktivity prostředí.

Z literatury věnující se problematice migračních trendů v Česku uvádíme kandidátskou disertační práci K. Kühnla (1975) „Geografická struktura migrace obyvatelstva v Čechách“, ve které autor hodnotí migrační procesy ve vztahu k sídlení strukturu Česka. Nahlíží na migraci jako na složitý a komplexní sociálně-geografický proces.

Článek M. Aleše „Vnitřní migrace v ČR v letech 1980-1999“ publikovaný v roce 2001 se zabývá se migračními trendy a proudy v průběhu posledních 20 let minulého století na různých úrovních (kraj, okres, obec). Jedna kapitola je věnována příčinám stěhování.

V příspěvku Z. Čermáka „Transformační procesy a migrační vývoj v České republice“ z roku 1996 je analyzováno období transformace z hlediska migrace. V textu mě zaujal názor, že rozhodující roli v poklesu migrační mobility v 90. letech hraje bytová situace.

T. Nejdla (1998) se ve své magisterské práci s názvem „Geografické aspekty migračních procesů v ČR: období transformace 1991-1996“ zabývá mimo jiné srovnáním vývoje migrační bilance a migračních charakteristik z hlediska velikostních kategorií obcí a okresů.

Magisterská práce M. Radolfové (2000) „Vliv migrace na věkovou strukturu obyvatelstva v ČR v letech 1961-1998“ srovnává způsob a míru vlivu migrace a přirozené reprodukce na celkový pohyb obyvatelstva v okresech Česka.

Problematice vývoje migračních trendů v Ústeckém kraji je věnována část vysokoškolské učebnice „Vybrané kapitoly ze socioekonomické geografie I.“ od Miloslava Šaška (1998). Autor zde na příkladu migrace v Severočeském kraji v letech 1983-1988 vysvětluje zákonitosti vlivu migrace na osídlení. V příloze jsou uvedeny absolutní a relativní údaje migračních charakteristik 10 okresních měst bývalého Severočeského kraje.

V článku „Migrace nejvýznamnějších středisek osídlení Ústeckého kraje v letech 1996-2001“ publikovaného v roce 2004 M. Šásek analyzuje vzájemné vazby středisek osídlení Ústeckého kraje z hlediska migračních toků. Jedna s kapitol se věnuje silným migračním vazbám Prahy a Ústeckého kraje.

Suburbanizaci se v teoretické rovině věnuje L. Sýkora (2003) v článku „Suburbanizace a její společenské důsledky“. V článku autor vymezuje tento proces a

nastiňuje jeho příčiny a důsledky. V závěrečné části jsou navrženy hlavní problémy, které by měly být předmětem výzkumu suburbanizace.

V Česku je suburbanizace nejčastěji zkoumána na příkladech metropolitních oblastí největších měst – hlavně Prahy nebo Brna. Jedním z příkladů studia suburbanizace Prahy je článek D. Posové (2004) „Změny v prostorovém rozmístění obyvatelstva a bydlení v metropolitní oblasti Prahy“, kde autorka vymezuje jednotlivé územní zóny v rámci metropolitních oblastí Prahy a sleduje migrační toky mezi jednotlivými územními zónami.

2.3 Hodnocení velikosti migrace

K hodnocení velikost či intenzity migrace lze použít několik ukazatelů. V této práci jsou použity následující:

Migrační saldo (MS) – je rozdílem počtu přistěhovalých (**I**) a počtu vystěhovalých (**E**) v dané územní jednotce

$$MS = I - E$$

Obrat/objem migrace (MO) – vyjadřuje celkový počet migrujících osob a je dán součtem přistěhovalých a vystěhovalých v dané územní jednotce

$$MO = I + E$$

Relativní migrační přírůstek (MP) – slouží k vyjádření změny počtu obyvatel v důsledku stěhování; je dán podílem migračního salda a středního stavu obyvatelstva (**P**)

$$MP = MS/P * 1\ 000$$

Migrační účinnost (MÚ) – udává, jaký podíl migračního salda (v %) přispělo k přírůstku/úbytku počtu obyvatel v dané územní jednotce (Šašek 1998). Vypočítá se podílem migračního salda a migračního obratu

$$MÚ = MS/MO * 100$$

2.4 Metodika práce

Jako zdroj dat o stěhování lidí v Německu slouží zejména interní data Německého statistického úřadu (Statistisches Bundesamt Deutschland). Každoročně vydává Statistický

úřad ročenku („Statistisches Jahrbuch Bundesrepublik Deutschland“), která obsahuje údaje za přirozený a mechanický vývoj obyvatelstva, údaje o zaměstnanosti/nezaměstnanosti a další ekonomické údaje. Každá spolková země má dále vlastní statistický úřad, v Sasku tomu není jinak (Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen). Údaje k bytové situaci v Německu lze získat ze Spolkového úřadu pro stavebnictví a územní plánování (Bundesamt für Bauwesen und Raumordnung).

V Česku je pohyb obyvatelstva sledován a zpracováván Českým statistickým úřadem (ČSÚ) každoročně od roku 1949. ČSÚ pravidelně v ročním intervalu publikuje „Pohyb obyvatelstva ČR“, kde je kromě ukazatelů přirozené reprodukce obyvatelstva udávána migrace na úrovni Česka, krajů, okresů a obcí. Pro účely analýzy suburbanizace ve městech Ústeckého kraje byla použita primární data o každém občanovi, který se stěhoval v letech 1992-1999. Z těchto dat lze zjistit údaje o pohlaví, věku, vzdělání, cíli migrace a důvodu stěhování každé osoby.

Údaje za stěhování byly zpracovány a hodnoceny prostřednictvím ukazatelů migrace uvedených v kapitole 3.

3. VÝVOJ OBYVATELSTVA V NĚMECKU

V této kapitole je nastíněn vývoj přirozeného a migračního pohybu obyvatelstva v Německu. Nejprve se věnujeme historickému, populačnímu a migračnímu vývoji ve druhé polovině 20.století v Německu. Součástí kapitoly je také hodnocení důležitých ekonomických incentívů vnitřní migrace – nezaměstnanosti a bytové situaci.

3.1 Stručná historie NDR

Na počátku května 1945 byla podepsána bezpodmínečná kapitulace Německa. Tímto aktem skončila druhá světová válka na evropském kontinentu. Müller et al. (2004) poznamenal, že pro Němce lze tento okamžik charakterizovat termínem “nultá hodina”. Byly zničeny nejen hmotné, ale i duchovní hodnoty německého národa. Vystával názor, že je ten pravý okamžik pro vyrovnání se s minulostí a budování zcela nové budoucnosti. Němci se však nejdříve museli vypořádat se zhroutilím veškeré infrastruktury. Ochromeny zůstaly silnice, železnice a většina úřadů, zničeno bylo okolo 5 milionů bytů. Pro Němce se prioritou číslo jedna stal boj o holou existenci.

Na konferenci v Postupimi v srpnu 1945 byly dohodnuty změny hranic ve střední Evropě. Východní hranice Německa byly posunuty na západ na Nisu a Odru. Bývalá východní území Německé říše přešla pod polskou správu. Na konferenci se rovněž schválil odsun Němců z těchto oblastí, dále z Polska, Maďarska, Československa, ikdyž k “odsunům” Němců již delší dobu docházelo. Odhaduje se, že bylo z těchto oblastí odsunuto přibližně 12 milionů Němců. Během těchto pohybů uprchlíků, kteří byli shromažďováni v západní části Německa, docházelo i ke ztrátám na životech (až 2 miliony mrtvých). Přijetí 8 milionů uprchlíků představovalo pro válkou zdevastované Německo značné problémy.

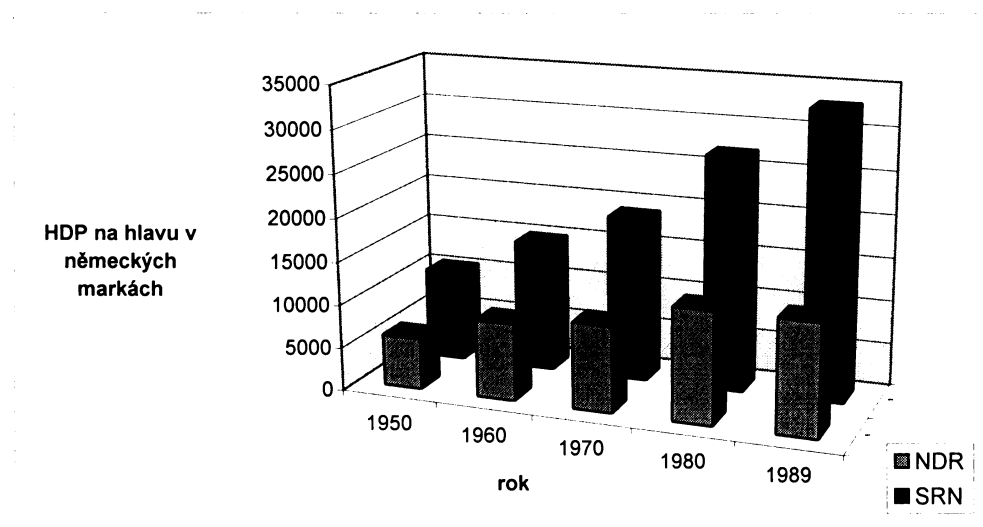
Ještě před koncem války bylo rozhodnuto, že Německo i jeho hlavní město Berlín budou rozděleny mezi 3 tehdejší spojenecké mocnosti – USA, SSSR a Británii. Na konferenci v Jaltě byla mezi okupační mocnosti přivzata ještě Francie. Po ukončení války však začalo být jasné, že svět se postupně rozděluje do dvou sfér vlivu – americké a

sovětské. Obě velmoci chtěly zamezit rozšiřování vlivu svého protějšku. To se stalo osudným i pro Německo. Pro USA i SSSR byla strategická poloha Německa v Evropě nejpádňjším důvodem pro úsilí neztratit Německo ze své sféry vlivu. V Německu se tedy projevovala studená válka velmi zřetelně.

V letech 1945-1949 probíhal vývoj v západních a sovětské okupační zóně rozdílně pod taktovkou okupačních mocností. Západní mocnosti spojily své okupační zóny a provedli v nich měnovou reformu. Tento akt byl jasným signálem přípravy vzniku západoněmeckého státu (SRN). Také v sovětské zóně došlo k měnové reformě a v říjnu 1949 byla vyhlášena Německá demokratická republika (NDR), tzv. “první německý stát rolníků a dělníků” (Weber 2003). Podle vzoru zde byl vybudován totalitní komunistický režim, kdy se monopol vládní moci nacházel v rukou SED (Jednotná socialistická strana Německa).

Zatímco 50.léta znamenala pro západní Německo hospodářský rozmach, rozvoj tržního hospodářství a demokracie v politickém a společenském životě, v NDR upevňoval stalinistický režim SED a centrálně plánované hospodářství. Ekonomický vývoj v NDR byl deformován však i nepříznivými výchozími podmínkami – východní část Německa zasáhly nejtěžší boje a později odmítlo pomoc v rámci Marshallova plánu v poválečných letech. Naproti tomu západní zóny Marshallův plán přijaly a mohly tak pomocí amerických investic obnovovat a dynamicky rozvíjet hospodářství.

Obr.3.1.1: Vývoj HDP v NDR a SRN 1950-1989

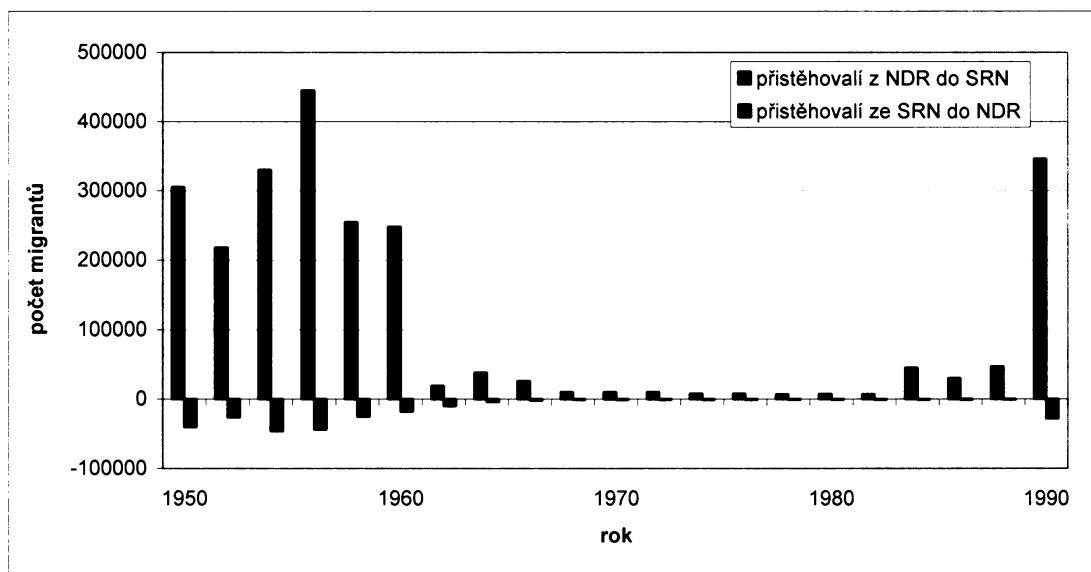

Zdroj: Wirtschafts atlas – Neue Bundesländern (2004)

V NDR docházelo k zestátnování především těžkého průmyslu a ke kolektivizaci zemědělství, jež byla dokončena v roce 1960 (více než 90 % zemědělské půdy). V roce 1955 připadalo více než 85 % hrubé průmyslové produkce národním podnikům a neustále vzrůstal podíl ekonomicky aktivních obyvatel pracujících v průmyslu (např. v roce 1955 6,5 milionu) (Weber 2003).

Přestože docházelo k dynamickému zvyšování průmyslové produkce, životní úroveň v NDR výrazně zaostávala za úrovní v SRN. Občané NDR postrádali kvalitní spotřební zboží a potýkali se s problémy se zásobováním. Teprve až v roce 1958 zmizely v NDR potravinové lístky a tím byly zrušeny přiděly na základní potraviny. V průběhu 50.let většina východních Němců sledovala ekonomický a politický vývoj v SRN. Nespokojenost s poměry v NDR sílila a vedla k masové emigraci do západního Německa. Od roku 1949 do roku 1961 z NDR emigrovalo na západ Německa více než 2,6 milionu obyvatel (Weber 2003).

Obr.3.1.2: Migrace mezi NDR a SRN 1950-1990

Zdroj: Wendt (1992)

Z obr.3.1.2 je patrné, že nejvíce osob emigrovalo z NDR v roce 1953 po násilně potlačeném povstání dělníků proti zvýšení pracovních norem a v roce 1961, kdy všem začalo být jasné, že východoněmecká vláda uzavře přechody do Západního Berlína, aby zastavila odliv pracovní síly. 13.srpna 1961 byla započata stavba Berlínské zdi, která na 28 let rozdělila východní a západní část města. Stavba zastavila odliv uprchlíků z NDR a

východoněmecký režim se stabilizoval. Občané NDR se postupně smířili s poměry uvnitř státu.

Se 108 000 km² a přibližně 17 miliony obyvateli se NDR řadila spíše k menším zemím, v rámci východního bloku však vykazovala nejvyšší životní úroveň a po Sovětském svazu byla nejsilnějším průmyslovým státem s vysokou mírou urbanizace. Během své existence se NDR potýkala s ekonomickými problémy, s nízkou produktivitou práce, nedostatkem pracovních sil způsobených emigrací pracovníků na západ, nedostatečným zásobováním, růstem zadlužení u západních bank, což spolu s politickými poměry generovalo neustálou nespokojenost občanů. Po relativně pozitivním ekonomickém vývoji v polovině 70.let převládly během 80.let problémy a ekonomická situace NDR zhoršovala. Krátce před pádem komunistického režimu pokračoval v NDR rychlý rozpad ekonomiky a zvyšování diferencí životní úrovně ve srovnání s kapitalistickými státy. Stav ekonomiky byl natolik katastrofální, že by v roce 1991 hrozil východoněmecké národní ekonomice bankrot.

Gorbačovova politika a celkové uvolňování v celém východním bloku vedla v socialistických státech k formování demokratické opozice. V NDR od září 1989 pravidelně probíhaly demonstrace proti politice SED, veřejnost žádala změnu poměrů, zlepšení životní úrovně a svobodné volby. Dalším rozhodujícím faktorem zhroucení komunistického režimu v NDR byla demontáž železné opony v květnu 1989 mezi demokratizovaným Maďarskem a Rakouskem. Tím se otevřela hranice pro uprchlíky z NDR na Západ poprvé od roku 1961. Přes německé ambasády v Budapešti, Varšavě a Praze odešlo do SRN do konce září 1989 přibližně 25 tisíc občanů (Weber 2003). 9.listopadu 1989 se východoněmecká vláda odhodlala k otevření hranic se SRN a Západním Berlínem. Poté skončila diktatura SED a v březnu 1990 proběhly v NDR první a zároveň poslední komunální a parlamentní volby do Lidové sněmovny. Probíhala intenzivní jednání se SRN a vítěznými mocnostmi druhé světové války o budoucím sjednocení Německa. 3.října 1990 zmizela NDR z mapy a objevilo se znovusjednocené Německo. Tímto dnem byly obnoveny ve východním Německu spolkové země – Sasko, Sasko-Anhaltsko, Durynsko, Braniborsko a Meklenbursko-Přední Pomořansko. V NDR byly spolkové země zrušeny v roce 1952 a místo nich byly zřízeny kraje jako jeden ze znaků centralistické vlády NDR.

3.2 Přirozený vývoj populace ve východních spolkových zemích

Vývoj počtu obyvatel je dán dvěma procesy, které se vzájemně ovlivňují – přirozený a mechanický pohyb obyvatelstva (migrace). V Německu závisel vývoj počtu obyvatel především na migraci, která souvisela s rozdílným vývojem obou německých států v poválečném období.

Na počátku 50.let minulého století můžeme sledovat pokles plodnosti v obou německých státech, zatímco úmrtnost vzrůstala. Tato skutečnost se odrážela ve válkou zdeformované věkové struktury obyvatelstva. Poválečné období je charakterizováno celkovým úbytkem obyvatelstva, jeho vyčerpáním fyzickým i psychickým, převahou žen a přestárlého obyvatelstva. V období obnovy a rozvoje německého hospodářství na přelomu 50. a 60. let plodnost mírně vzrůstala, od poloviny 60. let naopak opět klesala v důsledku povolení antikoncepce.

V roce 1972 byly v NDR legalizovány potraty, což se spolu se rozšířeným používáním antikoncepce vedlo ke snížení plodnosti. Od roku 1976 míra porodnosti významně vzrostla díky propopulační politice východoněmecké vlády. Tato politika byla uplatňována ve většině socialistických zemích jako prostředek zabezpečení stability totalitního systému a dostatku pracovních sil. V NDR propopulační politika nejvíce stimulovala porodnost u žen ve věku 20-25 let, jež se snažily co nejdříve vdát, založit rodinu a tím získat štedré sociální příspěvky od státu (Mohs 1980). V totalitních státech, kde občané nemají možnost spolurozhodovat o dění, cestovat či rozvíjet kariéru, se zaměří na rodinu a děti, které bývají hlavním smyslem života. Naproti tomu v západním Německu všeobecná svoboda a nepřeborné možnosti v pracovní sféře a volném čase vedly ke zvyšování průměrného věku při prvním sňatku a matek při narození prvního dítěte.

Po mírnějším poklesu následoval na přelomu 80. a 90.let minulého století prudký pokles plodnosti v důsledku kolapsu komunistického systému a nastalých změn, kdy v letech 1993 a 1994 dosahovala úhrnná plodnost nejnižších hodnot na světě (0,77) (Kemper 2000). V roce 1989 dosahovala hrubá míra porodnosti v NDR 12‰, zatímco v roce 1985 činila 13,7‰. Pokles byl obzvláště významný v severních agrárních regionech s relativně nižší hustotou zalidnění (Meklenbursko-Přední Pomořansko, Braniborsko).

Příčiny poklesu porodnosti v nových spolkových zemích (NSZ) lze bezpochyby spojit se sociálně-ekonomickou transformací, jež měla za následek prudký růst nezaměstnanosti (především žen) a otřesení existenčních jistot.

Tab.3.2.1: Vývoj demografických ukazatelů pro SRN a NDR ve 2.polovině 20.století

Rok	Hrubá míra porodnosti na 1000 obyvatel		Úhrnná plodnost		Čistá míra reprodukce	
	SRN	NDR	SRN	NDR	SRN	NDR
1950	16,2	16,5	2,09	2,37	0,93	-
1960	17,4	17,0	2,36	2,33	1,10	1,07
1970	13,4	13,9	2,01	2,19	0,95	1,04
1975	9,7	10,8	1,45	1,54	0,68	0,73
1980	10,1	14,6	1,44	1,94	0,68	0,93
1985	9,6	13,7	1,28	1,73	0,60	0,84
1990	11,5	11,1	1,39	1,57	0,67	-

Zdroj: Zimová (1997)

Po pádu totalitního režimu v NDR se občanům otevřely možnosti výběru vzdělání, zaměstnání a trávení volného času, což také odsouvalo v žebříčku hodnot význam zakládání rodiny do ústraní. V roce 1990 byl průměrný věk prvního sňatku 23,7 roku a v roce 1996 to již bylo 26,7 roku (Dorbritz, Gärtner 1998, cit. v Kemper 2000). V obou částech Německa lze tedy pozorovat konvergentní vývoj většiny komponent reprodukčního chování.

Tab.3.2.2: Průměrný věk matky při narození prvního dítěte v NDR a SRN 1970-1990

Rok	Průměrný věk matky při narození prvního dítěte	
	SRN	NDR
1970	24,3	22,5
1975	24,8	22,5
1980	25,2	22,3
1985	26,2	22,3
1990	26,6	22,4

Zdroj: Zimová (1997)

Úmrtnost je z velké míry determinována věkovou strukturou populace. V druhé polovině 20.století vedly zlepšující se životní podmínky, pokrok v medicíně, či pokles kojenecké úmrtnosti ke zvyšování naděje dožití. Tento trend lze pozorovat také v obou

částech Německa. V roce 1975 byla průměrná naděje dožití v NDR 71,74 roky (tab.3.2.3). V období 1953-1975 vzrostla u žen z 68 na 74 roky a u mužů z 65 na 69 let (Mohs 1980). Od konce 70. let však NDR začala v tomto aspektu zaostávat za SRN. V letech 1988-1990 byla ve východním Německu průměrná naděje dožití při narození pro muže o 2,5 roku nižší než v SRN, u žen rozdíl činil 2,75 roku.

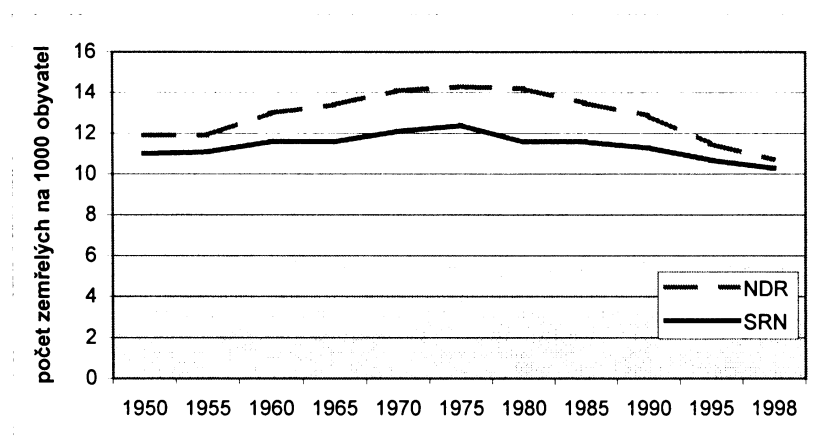
Tab.3.2.3: Naděje dožití při narození v NDR a SRN ve 2.polovině 20.století

Rok	NDR		SRN	
	muži	ženy	muži	ženy
1952	63,90	67,96	64,56	68,48
1960	66,49	71,35	66,86	72,39
1970	68,10	73,31	67,41	73,83
1975	68,52	74,04	68,61	75,21
1980	68,67	74,61	69,90	76,59
1986	69,54	75,45	71,81	78,37
1989	70,03	76,23	72,55	78,98

Zdroj: Familien und Familiepolitik im geeinten Deutschland (1994); Zimová (1997)

Po pádu komunismu, podobně jako ve většině transformujících se zemích, došlo ke zvýšení úmrtnosti mužů mezi 30-50 lety především v důsledku kardiovaskulárních onemocnění a obecně méně zdravého životního stylu spojeného se stresem a zastaralým zdravotnictvím (Kemper 2000). Naproti tomu se naděje dožití u žen v období transformace zvyšovala a přibližovala se západoněmeckým hodnotám. Obecně je v období transformace patný trend konvergence hodnot hrubé míry úmrtnosti v západních a východních spolkových zemích (obr. 3.2.1).

Obr.3.2.1: Vývoj úmrtnosti v NDR a SRN ve 2.polovině 20.století

Zdroj: Statistisches Jahrbuch der DDR (1956); Statistisches Jahrbuch für die BRD (2000)

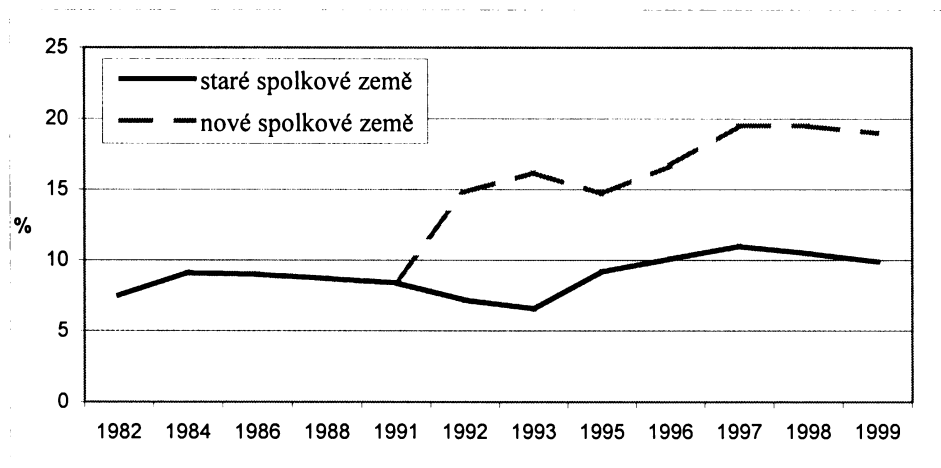
3.3 Ekonomické incentivy vnitřní migrace

3.3.1 Vývoj nezaměstnanosti na východě Německa

Podobně jako v ostatních socialistických zemích, v NDR oficiálně neexistovala nezaměstnanost. Neexistoval zde ani pracovní trh běžný v západních zemích. Zaměstnanost a výše mezd nevyplývaly z principů trhu práce, ale z rozhodnutí vlády, což mělo za následek umělou přezaměstnanost a nízkou produktivitu práce. Zřízením hospodářské a měnové unie obou německých států v červenci 1990 započal transformační proces, který v případě východního Německa probíhal šokově. Zavedením západoněmecké marky a rozpadem východních trhů nemohly východoněmecké podniky svou neefektivní a zastaralou výrobou obstát v novém konkurenčním prostředí, což vedlo k jejich zániku a celkově k propadu průmyslové produkce.

Zatímco celková zaměstnanost v západních spolkových zemích poklesla v období 1990-1996 pouze o 0,2 %, na východě poklesla o 33 %. Podíl lidí zaměstnaných v průmyslu poklesl přibližně o 48 % v roce 1996 v porovnání s rokem 1990 ¹ (Fassmann 2000). Pokles zaměstnanosti vedl ke vzrůstu nezaměstnanosti v celém Německu a k masivní migraci z východu na západ Německa.

Obr.3.3.1.1: Vývoj nezaměstnanosti ve starých a nových spolkových zemích 1982-1999 (za vybrané roky)

Zdroj: Statistisches Jahrbuch für die BRD (2000); Wirtschaftatlas - Neue Bundesländern (1994)

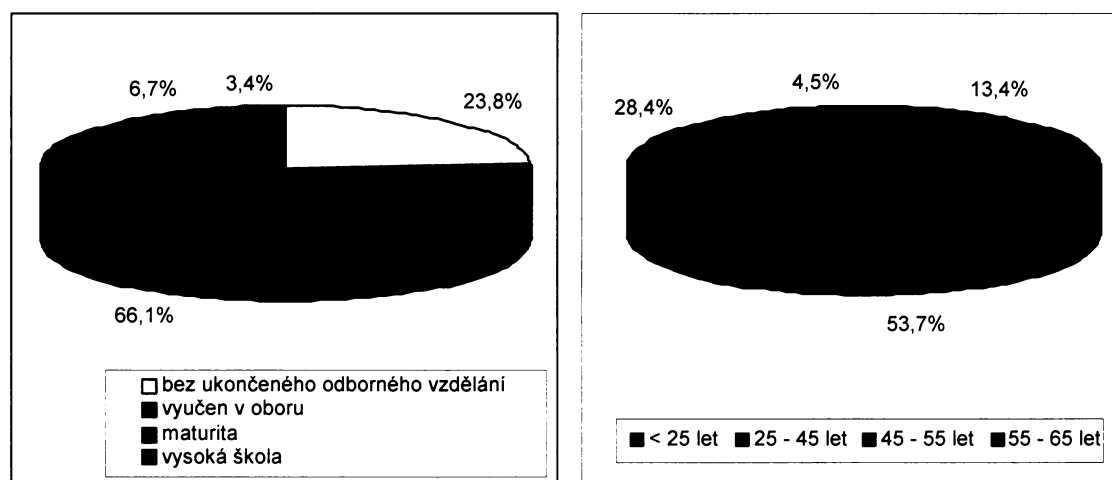
¹ Petrochemický kombinát ve Schwedtu byl jedním z největších průmyslových podniků NDR a evidoval 8 700 pracovníků. V období transformace poklesl počet pracovníků na 1 400 (Fassmann 2000).

Období mezi lety 1990-1993 je charakterizováno deindustrializací, poklesem zemědělské výroby a následně prudkým růstem nezaměstnanosti, která v tomto období vzrostla téměř pětinašobně - z 3,6 % v roce 1990 na 16,2 % v roce 1993 (viz obr.3.3.1.1) (Wirtschaftsatlas Neue Bundesländern 1994).

Zatímco však v ostatních postkomunistických zemích byli nezaměstnaností nejvíce postiženi mladí lidé, nové spolkové země vykazovaly od poloviny devadesátých let nižší míru nezaměstnaných lidí do 25 let, než byla celková míra nezaměstnanosti (Říha 2005). Naproti tomu se zde vyskytovala díky preferenci mužů v zaměstnávání nadprůměrná nezaměstnanost u žen (v roce 1992 byla dvojnásobná oproti mužům).

Ve srovnání se západními spolkovými zeměmi byla na počátku 90.let na východě vyšší míra nezaměstnanosti u kvalifikovaných dělníků (obr.3.3.1.2). Tento jev lze vysvětlit zavíráním východoněmeckých průmyslových podniků, které nebyly po sjednocení konkurenceschopné.

Obr.3.3.1.2: Vzdělanostní a věková struktura nezaměstnanosti v nových spolkových zemích 1992

Zdroj: Wirtschaftsatlas – Neue Bundesländern (1994)

Nižší nezaměstnanost vykazovaly regiony s pestrá odvětvovou strukturou hospodářství či v zázemí velkých měst – Postupim těžící z výhodné polohy poblíž Berlína, okolí Drážďan a dále pak regiony poblíž bývalé hranice se západním Německem – západní část Meklenburska či oblast na pomezí Durynska a Saska.

V polovině 90.let se růst nezaměstnanosti zastavil především díky boomu ve stavebnictví, jež bylo považováno za motor rozvoje východoněmeckého hospodářství. Po roce 1997 však nastal útlum ve stavebnictví (viz kapitola 3.3.2) a nezaměstnanost obecně vykazovala rostoucí tendenci trvající dodnes.

Tab.3.3.1.1: Míra nezaměstnanosti v nových spolkových zemích 1991-1999 (vybrané roky)

Rok	Braniborsko	Meklenbursko	Sasko	Sasko-Anhaltsko	Durynsko	NSZ
1991	8,4	10,9	7,6	8,1	8,7	8,5
1992	14,8	16,8	13,6	15,3	15,4	14,8
1993	15,1	17,1	15,3	17,5	16,5	16,2
1995	13,7	15,9	14,9	18,1	14,2	14,7
1996	16,2	18,0	15,9	18,8	16,7	16,7
1997	18,9	20,3	18,4	21,7	19,1	19,5
1999	18,7	19,4	18,6	21,7	16,5	19,0

Zdroj: Statistisches Jahrbuch für die BRD (2000); Wirtschaftatlas-neue Bundesländern (1994)
 Poznámka: Údaje uvedené v tabulce jsou vyjádřeny v %

Při srovnání vývoje nezaměstnanosti ve východních spolkových zemích (tab.3.3.1.1) vyplývá, že podprůměrných hodnot míry nezaměstnanosti dosahovalo ve sledovaném období Sasko a Braniborsko, nejvyšší hodnoty lze pozorovat u Meklenburska-Předního Pomořanska a Saska-Anhaltska.

3.3.2 Bytová situace v Německu

Vnitřní migrace nezávisí pouze na vývoji pracovního, ale také na vývoji bytového trhu. V NDR se na bytové jednotky pohlíželo vždy spíše jako na veřejné vlastnictví, jež je distribuováno lidem na základě politiky státu, nikoli na základě poptávky a nabídky.

V období druhé světové války bylo především ve velkých městech zničeno velké množství bytových jednotek, ale také infrastruktura a průmyslové podniky. Po válce zapříčinil nedostatek stavebního materiálu a financí koncentraci výstavby nových bytových jednotek především do hlavních společenských a průmyslových center. V období mezi lety 1950-1970 bylo postaveno přibližně 1,25 milionů nových bytových jednotek (Mohs 1980). V období 1971-1989 pak bylo nově postaveno více než 2 miliony bytů. Výstavba se orientovala zejména na komplexy panelových domů s větším počtem bytů v suburbánních zónách na okraji měst. Nejvíce nových bytů bylo postaveno ve východním Berlíně (Berlin-

Marzahn, Berlin-Hellersdorf), ve kterém se soustředila převážná část stavebních aktivit v NDR na úkor ostatních měst. Rozsáhlá sídliště vznikla i v dalších krajských městech (Halle-Neustadt, Rostock Nord-West, Leipzig-Grünau). Obyvatelé v NDR se potýkali s nedostatečnou nabídkou nových či dostatečně zařízených bytů především ve středně velkých a velkých městech. Průměrná velikost bytů se pohybovala okolo 58 m². Běžná čekací lhůta na nový byt se v NDR pohybovala v rozmezí od 2 do 5 let. Přednost v získání bytu měly rodiny dělníků a rolníků, mladé manželské páry a rodiny s více než 2 dětmi (Müller, Rietdorf 2000).

Výše nájemného byla v NDR regulována dotační politikou. Nájemné za 1m² obytného prostoru vyjma poplatků se v 80. letech minulého století pohybovalo okolo jedné západoněmecké marky. Schulz (1997) uvádí, že výše nájemného v NDR pokryla maximálně 15% nákladů za údržbu bytového fondu. Po sjednocení Německa se měsíční nájemné trvale zvyšovalo až na 6,4 marky za 1m² v roce 1997 (tab.3.3.2.1)

Tab.3.3.2.1: Vývoj průměrného nájemného v sídlištním bytě ve východním Berlíně 1990-1997

	v markách/m ² za měsíc					
	1990	1991	1993	1994	1995	1997
Nájemné vyjma výdajů za topné	1,30	2,50	4,70	5,30	6,10	6,37
Celkový nájem včetně poplatků	1,80	7,80	9,40	10,10	10,90	11,17

Zdroj: Schulz (1997) cit. v Kemper 2000

Na konci roku 1989 se na území NDR nacházelo přibližně 7 milionů bytových jednotek, z nichž bylo 41% ve státním a dalších 41% v soukromém vlastnictví. Stav bytových jednotek v roce 1989 nebyl v příznivém stavu: 9,3 % bytů bylo v dobrém stavu, 39,7 % bylo lehce poškozeno, 40 % bytů bylo vážně poškozeno a 11 % bytů bylo neobývatelných (Müller, Rietdorf 2000).

V obou částech Německa jsou 90. léta minulého století charakterizována rozmachem výstavby nových bytových fondů. Zatímco se výstavba obytných jednotek v západní části Německa, kde populace mezi lety 1989 a 1999 vzrostla o 4,8 milionů obyvatel, zaměřovala na poptávku, situace na východě Německa byla odlišná. Počet obyvatel zde mezi lety 1989 a 1999 poklesl o 1,4 milionu a stavební aktivity se orientovaly na nabídku (Kemper 2004).

Obr.3.3.2.1: Bytový fond v Drážďanech

Zdroj: IÖR Dresden (2007)

V západních spolkových zemích dosáhl rozmach ve stavebnictví vrcholu v letech 1994 a 1995, kdy bylo postaveno přibližně 1 milion nových bytů, na východě dosáhl vrcholu v roce 1997 s téměř 180 000 nově postavenými byty (v roce 1991 to bylo téměř 17 000 bytů) (Kemper 2004). Za účelem stimulace výstavby bytů ve východních spolkových zemích zavedla spolková vláda speciální sníženou daň ve stavebnictví. Nové bytové jednotky byly postaveny především v suburbánních oblastech, jelikož ve městech stavební aktivity komplikovaly nevyřešené restituční nároky. Suburbanizace spojená s tímto trendem stavebních aktivit dosáhla vrcholu v letech 1996 a 1997. Koncem roku 1998 přestaly platit programy na snížení daní a stavební aktivity poklesly.

3.4 Vnitřní migrace v Německu

Ve vývoji počtu obyvatel v poválečném Německu sehrála migrace podstatnou roli vzhledem k historickým souvislostem a měla zvláštní význam. Migrační procesy nepůsobí pouze na změnu počtu obyvatel, ale také na jeho složení. Rozdílný politický a ekonomický vývoj v německých státech a na druhé straně stejná řeč, společné dějiny a kulturní tradice neustále stimulovaly migrační pohyby Němců. Na konci 2.světové války byla mnohá zničená města evakuována a váleční uprchlíci a vysídlenci z tehdejších východních oblastí Německa (jejich počet je odhadován nejméně na 8 milionů) byli shromažďováni převážně

v západních okupačních sektorech. Již od vzniku obou německých států byly migrační přesuny ve prospěch SRN – například v roce 1950 činilo migrační saldo 263 tisíc lidí (Weber 2003). Migrace občanů z NDR vyplnila i trhliny ve věkové struktuře v SRN zejména v druhé polovině 50.let, kdy se SRN potýkala s nedostatkem pracovních sil. Rekonstrukce měst v 50.letech byla motivací k pohybu lidí z venkova do měst.

Relativní svoboda v cestování mezi oběma německými státy v 50.letech minulého století zapříčinila, že mezi lety 1949 a 1961 přešlo z NDR do SRN téměř 2,7 milionů východoněmeckých občanů (viz tab.3.4.1). Tento trvalý úbytek obyvatel, především v produktivním věku, měl zničující dopad na východoněmeckou ekonomiku a společnost a donutil vládu NDR k zavedení ostrah na německo-německé hranici a k výstavbě Berlínské zdi.

Od vzniku dvou německých států v roce 1949 existovaly hranice mezi oběma státy vlastně jen na papíře, jelikož se lidé mohli volně pohybovat mezi západními a sovětským sektorem. Situace se změnila v květnu 1952, kdy se z podnětu neustálého odlivu obyvatelstva východoněmecká vláda rozhodla uzavřít vnitřní německé hranice pro volný přechod. Rozhodnutí se týkalo i Berlína. V ulicích které vedly napříč hranicí mezi Západním a Východním Berlínem byla zrušena městská doprava. V Berlíně však nebyly hranice zcela uzavřeny a tudíž se stal hlavním místem, kudy občané NDR emigrovali na Západ. Na konci 50.let začal v NDR platit zákon, který vyměřil všem, kteří neoprávněně překročili hranici NDR uvěznění v délce tří let. Mezi lety 1958-1989 měli pohraničníci příkaz střílet na všechny narušitele hranice. V roce 1961 byla postavena Berlínská zeď tím zcela uzavřena hranice mezi západní a východní částí Německa a bylo prakticky nemožné emigrovat z NDR.

Tab.3.4.1: Počet uprchlíků z NDR do SRN 1949-1961 (za vybrané roky)

1949 ¹	129 245
1951	165 648
1953	331 390
1955	252 870
1957	261 622
1959	143 917
1961 ²	159 730
1949-1961	2 691 270

Zdroj: Weber (2003)

Poznámka: ¹ říjen – prosinec 1949

² 1.1. – 15.8. 1961

Přesto se však počet emigrantů z NDR pohyboval okolo 10 tisíc ročně mezi lety 1962 a 1988. Celkem opustilo NDR v tomto období na 626 tisíc občanů (Kemper 2004). Velký příliv přistěhovalců z NDR do NSR ustal v první polovině 60.let.

V roce 1989 počet emigrantů z NDR do SRN prudce vzrostl a činil přibližně 344 tisíc lidí. Během roku 1989 tedy opustila NDR polovina počtu obyvatel, kteří emigrovali za celých 26 let. Mezi emigranty převažovali mladí lidé ve věkové skupině 18-24 let (východní Německo ztratilo v roce 1989 přibližně 17% populace této věkové skupiny) (Kemper 2000). Zajímavé je pak sledovat i vývoj počtu migrantů podle měsíců. Nejvíce východoněmeckých občanů opustilo NDR v září a říjnu 1989, a to i přes další státy – Československo a Maďarsko, které již v té době otevřelo hranici s Rakouskem. Přes Československo uteklo do SRN mezi 3. a 9.listopadem na 48 tisíc lidí (Zimová 1997). Berlínská zeď padla 9.listopadu 1989 a migrační proud na západ neustával. Ještě v lednu 1990 se z NDR do SRN přistěhovalo 74 tisíc lidí. K poklesu počtu emigrantů z NDR došlo až v březnu 1990 z důvodu prvních svobodných voleb v NDR. Po sjednocení Německa 3.října 1990 oficiálně zanikla zahraniční migrace mezi dřívějšími německými státy a začala mít podobu migrace vnitřní.

Před sjednocením byly trendy ve vnitřní migraci ve východním a západním Německu odlišné. Zatímco byla vnitřní migrace v NDR charakterizována především urbanizací, tedy koncentrací obyvatelstva do měst, v SRN byla převažujícím jevem dekoncentrace obyvatelstva. V obou německých státech byly územní modely a rozsah vnitřní migrace odlišné, závislé na mnoha faktorech - bytový trh a bytová politika, ekonomický vývoj, výše mezd či regionální politika a plánování. Od 60.let minulého století byla výrazným rysem vnitřní migrace v SRN suburbanizace, kdy se mnoho rodin s dětmi přestěhovalo na okraj města. Suburbanizace v SRN kulminovala v 70.letech doprovázená migračními ztrátami aglomerací.

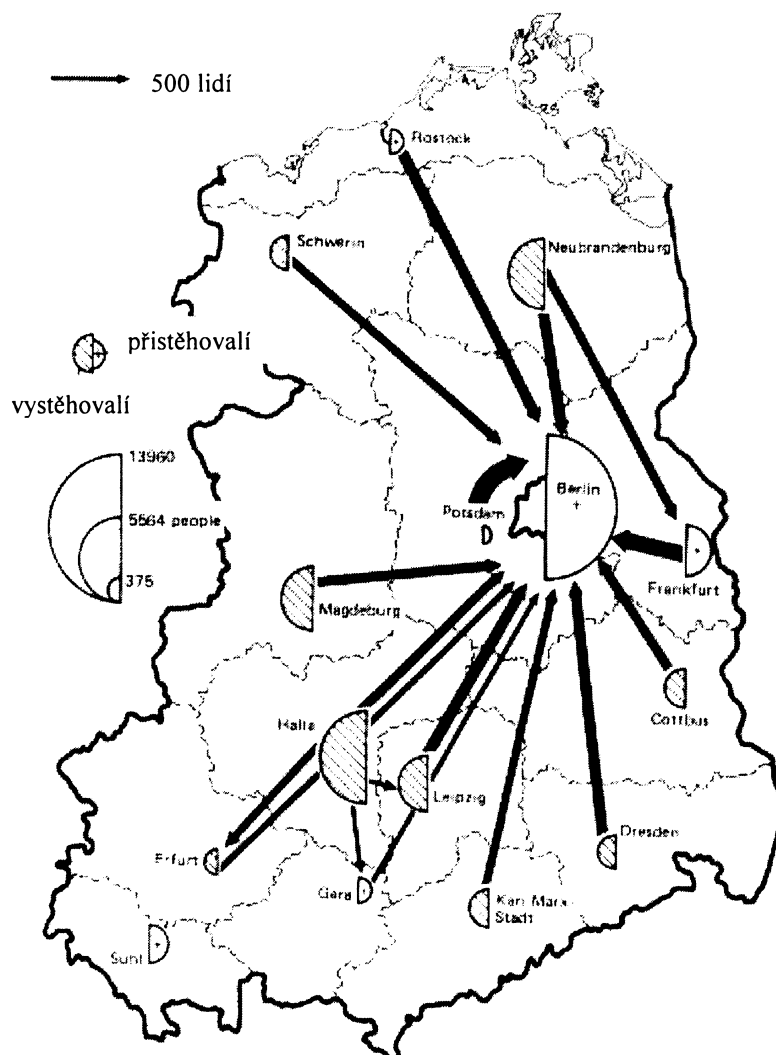
Další důležité trendy ve vnitřní migraci v SRN nezávislé na procesech dekoncentrace obyvatelstva byly zapříčeny regionálními rozdíly v ekonomickém vývoji. Deindustrializace způsobila růst nezaměstnanosti a následně migrační ztráty tradičních industriálních oblastí – např. Porúří či Sársko. Největší zisky vykazovaly širší oblasti Mnichova, Hamburгу či Kolína nad Rýnem (Gatzweiler, Koch 1980).

V NDR dekoncentrační procesy chyběly a vnitřní migraci charakterizovala urbanizace, jejíž intenzita dosáhla vrcholu v 80. letech 20. století. Lidé se stěhovali z venkovských regionů a menších měst především do velkoměst. Nejatraktivnější pro migranty ze všech částí NDR bylo hlavní město Berlín, v němž se soustředila většina stavebních aktivit. Hlavní město NDR bylo považováno za výkladní skříň východního bloku, jež měla symbolizovat úspěchy socialismu. Východní Berlín byl tedy příjemcem investic z většiny zemí východního bloku. Kromě východního Berlína se investice v bytovém sektoru koncentrovaly pouze v tehdejších krajských městech, ostatní města trpěla úpadkem bytového fondu.

Mezi lety 1953 a 1972 vykazovala většina tehdejších krajů migrační ztráty (nejvíce Halle, dále Chemnitz, Magdeburg, Schwerin a Neubrandenburg). Naproti tomu *Bezirke* Postupim, či průmyslové Frankfurt/Oder a Cottbus vykazovaly v tomto období migrační zisky (viz obr.3.4.1). Zcela nejvyšší migrační zisk lze pak pozorovat u Berlína (např. v roce 1977 činil téměř 14 000 lidí). Pokud se zaměříme na směr migrace, je patrné, že do Berlína se stěhovali lidé z celého území NDR, nejvíce pak z Frankfurtu nad Odrou, Lipska, Drážďan a Postupimi. Další významnější migrační proud směřoval z Neubrandenburgu do sousedního kraje Frankfurtu, kde se nacházely významné průmyslové závody, například hutní kombinát v Eisenhüttenstadtu či chemický závod ve Schwedtu. Tento trend přetrvával i během 80. let minulého století. V tomto období se přistěhovalectví zvyšovalo v kraji Gera, který spolu s Berlínem zaujímal čelné místo v počtu přistěhovaných lidí. V tomto období byla migrační aktivita v NDR přibližně dvakrát nižší než-li v SRN z důvodu centrální kontroly zaměstnanosti a bydlení a nízké pracovní mobility v NDR.

Při srovnání změny v počtu obyvatel v krajských městech NDR mezi lety 1960-1990, uvedených v přílohách, zjistíme, že ve většina krajských měst zaznamenala ve sledovaném období k přírůstek obyvatelstva. Největší nárůst počtu obyvatel lze pozorovat u měst Neubrandenburg a Suhl (více než 50%), dále u měst Cottbus (45 %) a Rostock (37,2 %). Naopak pokles počtu obyvatel zaznamenala v daném období města Halle (19,2%) a Lipsko (11,6%), což lze vysvětlit odlivem obyvatel vlivem zhoršujících se podmínek životního prostředí. Pro zajímavost lze uvést, že populace Východního Berlína početně vzrostla o 15% v daném období (Germany Populstat, 2007).

Obr.3.4.1: Vnitřní migrace v NDR 1953-1972

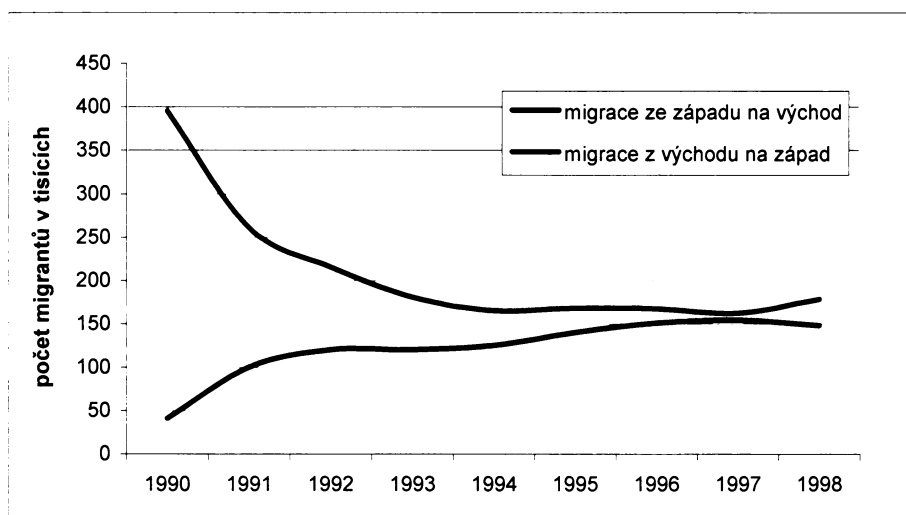
Zdroj: Mohs (1980)

V období zhroucení Berlínské zdi byly migrační pohyby mezi centry a jejich suburbánními zónami, případně venkovskými regiony rozrušeny převažující migrací do západní části Německa. Ačkoliv s pádem komunistického režimu zanikly politické důvody k vystěhování, špatná ekonomická situace na území bývalé NDR vyskytovala i po sjednocení. Nižší platy a vysoká nezaměstnanost byly příčinami přetrvávající emigrace z východní do západní části země. Do poloviny roku 1992 dosahovalo vystěhovalectví z nových spolkových zemí přes 20 000 osob měsíčně. Na počátku 90.let lze pozorovat významné rozdíly mezi migranty z východu na západ a v protisměrném proudu. Na západ migrovali především mladí a svobodní lidé do 25 let. Na východ naopak převážně ženatí

muži, kvalifikovaní pro zaměstnání především ve finančnictví, realitách a pojišťovnictví (Kemper 2004).

Paralelně k rychlému tempu růstu mezd doprovázenému růstem nezaměstnanosti migrace z východní části Německa do západních spolkových zemí nepřetržitě klesala. Tento trend nepotvrzuje tedy neoklasickou ekonomickou teorii, jenž predikuje migraci z oblastí s vysokou nezaměstnaností do oblastí s nezaměstnaností nízkou. Zatímco se v roce 1991 odstěhovalo na západ přibližně 250 000 lidí, v roce 1996 to bylo téměř 166 000 lidí. Naproti tomu, migrační proud směřující ze západu do nových spolkových zemí neustále vzrůstal – z 98 000 lidí v roce 1991 na 152 000 lidí v roce 1996, jak lze pozorovat na obr.3.4.2 (Kemper 2000). Nejvíce lidí ze západní části země směřovalo na průmyslový jih bývalé NDR (Sasko, Durynsko) a do Berlína.

Obr.3.4.2: Migrace mezi západní a východní částí Německa v letech 1990-1998

Zdroj: Kemper (2000)

Od poloviny 90.let pak vliv migračních proudů mezi městy a jejich zázemími na prostorové rozmístění obyvatelstva převážil nad slábnoucími migrační proudy mezi západními a východními spolkovými zeměmi. Výrazná byla zejména suburbanizace v nových spolkových zemích. Aglomerace Berlína, Lipska, Halle, Drážďan, Rostocku a durynských měst vykazovaly migrační ztráty ve prospěch svých zázemí (Kemper 2004). V 90.letech minulého století se bytová výstavba koncentrovala především v suburbánních zónách aglomerací, kde stavební firmy využívaly levného a rychlého vyřízení stavebního povolení. V městech byla situace opačná, což mělo spolu s komplikacemi spojenými

s vyřizováním restitučních nároků za příčinu zpoždění bytové výstavby. Na rozdíl od západní části Německa byly v nových spolkových zemích stavěny byty rozličných velikostních kategorií a méně pak rodinné domy. Demografická selektivita lidí stěhujících se do suburbánních oblastí měst byla nízká, zatímco socioekonomická selektivita byla vysoká. Do těchto oblastí se mohli stěhovat převážně lidé s vysokými příjmy, kteří mohli koupit či pronajmout moderní byty a rodinné domy (Kemper 2004). Tento jev se týkal především severních regionů nových spolkových zemí (Schwerin, Rostock, Neubrandenburg), ale i měst Chemnitz, Lipsko a Halle. Pokles počtu obyvatel žijících ve městech na východě Německa se stal závažným problémem, spojeným s nutností rekonstrukcí starých budov a rozsáhlých sídlišť postavených za éry NDR. Průměrný obytný prostor na osobu v nových spolkových zemích vzrostl z 27 m² v roce 1990 na 30m² v roce 1998. Přesto se však nacházel pod celoněmeckým průměrem, jež činil 37m² v téže roce (Müller, Rietdorf 2000). Na konci 90.let se průměrný podíl neobydlených bytových jednotek pohyboval okolo 6 %, v některých městech dosahoval téměř 20 %. Nejvíce neobydlené byly byty a domy postavené mezi lety 1870 a 1910 (centrum Lipska), byty nacházející se v městech s nepříznivým ekonomickým vývojem a jednostranně zaměřeným průmyslem (Schwedt/Oder, Guben, Hoyerswerda).

Ve starých spolkových zemích v 90.letech pokračovala suburbanizace spojená se změnou bydliště ale již v menší míře než v 60. či 70.letech, a to z důvodu poklesu stavebních aktivit v zázemí měst. Fassman (2000) uvádí, že podíl dojíždějících lidí za prací z regionů v zázemí aglomerace Mnichova poklesl v 90.letech ze 70 % v roce 1970 na 60 %. Celkově vykazovaly venkovské regiony v západních spolkových zemích v 90.letech nejvyšší migrační zisky, což je nejčastěji vysvětlováno deindustrializací ve velkých městech, změnou životního stylu Němců a jejich preferencí života na venkově. Naproti tomu, v nových spolkových zemích pokračoval odliv obyvatel z venkovských do městských regionů, zejména z důvodu vyšší nezaměstnanosti a horších bytových podmínek.

Shrnutí

V první polovině 90.let se vnitřní migrace v Německu vyznačovala migračními ztrátami východních a zisky západních spolkových zemí. V druhé polovině 90.let lze

pozorovat konvergentní vývoj v míře migrace mezi západní a východní částí Německa. V obou částech Německa probíhala suburbanizace, mnohem intenzivněji pak v nových spolkových zemích z důvodu dynamické bytové výstavby v polovině 90.let. V západní části Německa ztratilo mnoho regionů díky ekonomické recesi a rostoucí nezaměstnanosti atraktivitu pro příliv pracovních sil.

4. POPULAČNÍ VÝVOJ SASKA

Tato kapitola nabízí hodnocení přirozeného a migračního pohybu v Sasku. V první části bude vymezeno sledované území, následované stručným historickým vývojem. V dalších částech se zaměříme na analýzu a hodnocení demografického chování obyvatelstva s důrazem na trendy ve vnitřní migraci v 90. letech minulého století. V rámci migrace uvnitř spolkové země nastíníme a analyzujeme suburbanizační procesy na příkladu měst Lipsko a Drážďany.

4.1 Vymezení spolkové země Sasko

4.1.1 Stručná historie Sasko

V lednu 1423 vzniklo Saské kurfiřtství, jehož území zasahovalo do pozdějších pruských provincií Braniborska a na území dnešního Polska. Centrem Sasko se postupně staly Drážďany. V průběhu napoleonských válek (1806) vstoupilo Sasko do Rýnského spolku, čímž vzniklo Saské království. Nové království získalo v červenci 1807 díky mírovým smlouvám Varšavské velkovévodství, od Pruska Chotěbuz (Cottbus), od Rakouska následně Západní Halič a Krakovsko. Po porážce v bitvě u Lipska (1813) se Sasko na dobu dvou let dostalo pod přímou správu Pruska a Ruska. Po Vídeňském kongrese (1815) ztratilo Saské království 58 % svého území a jeho rozloha pak činila téměř 15 000 km² (Řezník 2005).

V třicátých letech 19. století se Sasko připojilo k německému celnímu spolku, čímž se saskému průmyslu otevřela cesta k dalším odbytištím a započal výrazný hospodářský růst. Důležitou úlohu v saském hospodářství zaujímal tabákový průmysl. Během druhé poloviny 19. století bylo v Drážďanech vybudováno 21 továren na cigarety (Drážďany – průvodce městem 1972, cit. v Šlemenda 2004). Roku 1837 zahájila paroplavba na Labi, byly zakládány železnice a zřizovány telegrafy (1850). Současně s průmyslovým rozkvětem rychle vzrůstal počet obyvatel. Například mezi lety 1858 a 1880 vzrostl v Sasku počet obyvatel ze 117 000 na téměř 220 000 obyvatel. V lednu 1871 se Sasko stalo spolkovou zemí Německého císařství.

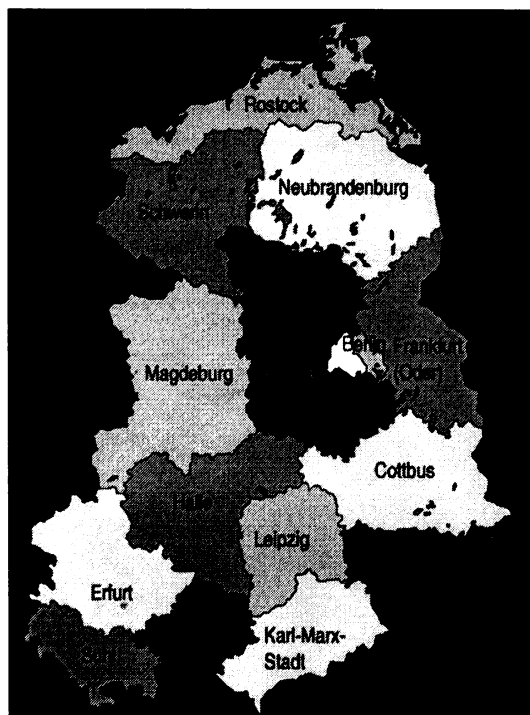
Po první světové válce, 10. listopadu 1918 byla vyhlášena Saská republika, jež byla spolkovým státem Výmarské republiky. a o půl roku později pak zvolen první demokratický saský parlament. Svobodný stát Sasko (*Der Freistaat Sachsen*) měl před územní výměnou s Durynskem v roce 1928 rozlohu 14 993 km². Sasko získalo území o rozloze 12 km² se 4890 obyvateli a k Durynsku přešlo území o rozloze 18 km² s 2 900 obyvateli (Řezník 2003).

Novým zákonem o správním členění Německé Říše z roku 1933 (*Vorläufigen Gesetzes zur Gleichschaltung der Länder mit dem Reich*) přestal Svobodný stát Sasko existovat. Vláda v Německu byla centralizována a do konce války působila tedy saská zemská vláda jen formálně. Ve dnech 13. a 14. února 1945 zažily Drážďany jedno z nejtěžších bombardování druhé světové války. V té době žil na území města téměř milion obyvatel a odhaduje se, že nálety si vyžádaly nejméně 35 000 obětí a zničily 28 000 obytných budov (před náletem se jich v Drážďanech nacházelo přibližně 35 500).

Na přelomu května a dubna 1945 byly východní části Saska obsazeny Rudou armádou a západní části s městy Lipskem a Cvikovem obsadila americká vojska. V červenci 1945 se Sasko stalo součástí sovětské okupační zóny Německa. Sasko získalo v rámci sovětské okupační zóny autonomii a jeho území bylo vymezeno územím předválečného Saska, avšak bez území východně od řeky Nisy, která byla začleněna do Polska. Rozloha poválečného Saska činila 17 000 km² (Řezník 2003). V říjnu 1949 vznikla ze sovětské okupační zóny Německá demokratická republika a Sasko se stalo jednou ze šesti zemí NDR. 23. července 1952 zanikly v NDR jednotlivé země a na místo nich bylo vytvořeno 15 krajů (*Bezirke*), které však nerespektovaly hranice původních zemí (obr. 4.1.1.1). Na území Saska vznikly 3 kraje: Chemnitz/Karl-Marx-Stadt (od května 1953), Drážďany a Lipsko. Se změnami původních hranic připadla část saského území kraji Gera a severní část Horní Lužice kraji Cottbus.

Ekonomická recese včetně nespokojenosti východoněmeckých občanů se stavem politickým a společenským vedly k demonstracím vůči komunistické vládě. Po připojení NDR k SRN došlo i k obnovení spolkových zemí včetně Svobodného státu Saska. Hranice nových spolkových zemí však tvořily hranice bývalých krajů a neshodovaly se tedy s hranicemi zemí před rokem 1952. Sasku připadly navíc území z kraje Cottbus (Hoyerswerda, Weißwasser). Naopak některé obce na západě se staly součástí Durynska a okrajová území Horní Lužice byla začleněna k Braniborsku.

Obr.4.1.1.1: Kraje v NDR v letech 1952-1990

Zdroj: DGDB (2007)

4.1.2 Spolková země Sasko v současnosti

Administrativně se Sasko od roku 1994 člení na 3 vládní obvody (*Regierungsbezirke*), jimiž jsou Dresden, Chemnitz a Leipzig. Vládní obvody se člení na 22 zemských okresů (*Landkreise*) a 7 městských okresů (*Kreisfreie Städte*). Těmi jsou města Drážďany (Dresden), Lipsko (Leipzig), Chemnitz, Zwickau (Cvikov), Plauen, Hoyerswerda a Görlitz.

Tab.4.1.2.1: Základní údaje Saska 1993-2003 (za vybrané roky)

	1993	1995	2003
Rozloha (v km²)		18 413	
Počet obyvatel (v tisících)	4 608	4 567	4 321
Hustota zalidnění (obyvatel/km²)	250	248	235
HDP na 1 obyvatele (EU 15=100)	69	72	67
Nezaměstnanost (v %)	14,9	14,4	19,5

Zdroj: Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen (2007); Basic Economic Data for the Free State of Saxony (2004)

Obr.4.1.2.1: Současné administrativní členění Saska

Zdroj: Landesverband Sächsischer Fahrlehrer (2007)

4.2 Populační vývoj Saska

Sasko tradičně náleželo k nejhustěji zalidněným oblastem Německa vykazující nadprůměrnou hustotu zalidnění (přibližně 240 obyvatel/km²). Nejvíce zalidněny jsou regiony v zázemí velkých měst – Chemnitzer Land, Leipziger Land (400 obyvatel/km²), nejméně zalidněny jsou pak regiony ve východní části Saska při polských hranicích – Niederschlesiger Oberlausitzkreis (74 obyvatel/km²) (Basic Economy Data for the Free State of Saxony 2004).

Tab.4.2.1: Vývoj počtu obyvatel a hustoty zalidnění v Sasku ve druhé polovině 20.století

Rok	Počet obyvatel v tisících	Hustota zalidnění (počet obyvatel/km ²)
1945	5 253	349
1950	5 683	334
1964	5 464	298
1970	5 419	296
1981	5 153	281
1990	4 776	259
1992	4 641	252
1994	4 584	249
1996	4 546	247
1997	4 522	246
1998	4 489	244
2000	4 425	240

Zdroj : Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen (2007)

V Sasku žije přibližně třetina počtu obyvatel nových spolkových zemí. Již v 50.letech za éry NDR započal v Sasku úbytek obyvatelstva. Pokles byl dán především migrací do SRN a v rámci NDR do východního Berlína, ale také trvalým poklesem porodnosti. Mezi lety 1970 a 1990 počet obyvatel v Sasku poklesl přibližně o 640 000 (tab.4.2.1) (Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen 2007). Tempo poklesu počtu obyvatel v 90.letech po zániku NDR výrazně urychlily silné migrační proudy do starých spolkových zemí a trvale klesající plodnost (0,77). Mezi lety 1990-2000 poklesl celkový počet obyvatel v Sasku o (o 1,2 %). Trend poklesu obyvatelstva pokračoval i po roce 2000.

Přirozená měna měla podobně jako v ostatních nových spolkových zemí od 60.let minulého století charakter přirozeného úbytku (tab.4.2.2). Spolu s porodností postupně klesala úmrtnost. Úbytek obyvatelstva dosahoval v roce 1990 -3,7 ‰ (10,4 narozených a 14,1 zemřelých na 1 000 obyvatel). O pět let později činil přirozený úbytek -7,4 ‰ (5,2 narozených a 12,6 zemřelých na 1 000 obyvatel). Výraznější pokles úmrtnosti v 90.letech lze zdůvodnit zlepšením životních podmínek (životní prostředí, lékařská péče, dostupnost léků).

Tab.4.2.2: Vývoj porodnosti a úmrtnosti v Sasku ve druhé polovině 20.století

Rok	Hrubá míra porodnosti (na 1000 obyvatel)	Hrubá míra úmrtnosti (na 1000 obyvatel)	Přirozená měna (na 1000 obyvatel)
1955	14,9	11,6	3,3
1960	14,9	13,8	1,1
1970	13,2	14,9	-1,7
1980	13,7	15,5	-1,8
1985	12,7	14,8	-2,1
1990	10,4	14,1	-3,7
1992	5,4	13,2	-7,8
1994	4,9	12,7	-7,8
1996	5,9	12,2	-6,3
1997	5,4	11,8	-6,4
1998	6,7	11,5	-4,8

Zdroj: Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen (2007)

4.3 Ekonomické faktory vnitřní migrace v Sasku

4.3.1 Vývoj nezaměstnanosti v Sasku

Podobně jako v ostatních nových spolkových zemích bylo bezprostředním důsledkem transformačního procesu rychlé tempo růstu míry nezaměstnanosti. Tradičně průmyslové Sasko (tab.4.3.1.1) se potýkalo s nízkou konkurenceschopností průmyslových podniků v novém ekonomickém prostředí, velkou část průmyslové výroby postihl kolaps.

Tab.4.3.1.1: Srovnání struktury zaměstnanosti v Sasku a NDR v roce 1989

	Primér	Sekundér	Terciér (v %)
Sasko	2,0	62,0	36,0
NDR	9,0	45,9	45,1

Zdroj: Grotz (2000)

Mezi lety 1990 a 2000 poklesla zaměstnanost v sekundéru o polovinu (Grotz 2000). Nezaměstnanost vzrostla během jednoho roku (1991-1992) téměř dvakrát (viz tab.4.3.1.2).

Růst nezaměstnanosti ovlivnil také poklesem těžby hnědého uhlí a zastavení těžby uranu v Krušnohoří. Na druhé straně sjednocení přineslo Sasku významné investice velkých západoněmeckých firem (Volkswagen v Moselu u Cvikova a Drážďanech, Quelle a BMW v Lipsku, Siemens v Drážďanech). V polovině devadesátých let se podobně jako v celém východním Německu růst nezaměstnanosti zpomalil především díky stavebnímu boomu.

Tab.4.3.1.2: Vývoj nezaměstnanosti v Sasku 1991-2000

Rok	Míra nezaměstnanosti v %	Změna oproti roku 1991 1991=100
1991	9,1	100
1992	13,6	131
1993	14,9	131
1994	15,7	134
1995	14,4	122
1996	15,9	134
1997	18,4	155
1998	18,8	159
1999	18,6	157
2000	18,5	161

Zdroj: Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen (2007)

V roce 1993 vykazovala nejnižší nezaměstnanost velká města a jejich okolí, kde se koncentrovaly průmyslové podniky a rozvíjely se služby (Drážďany, Lipsko, Chemnitz, Cvikov, Leipziger Land). Nejvyšší nezaměstnanosti dosahovaly regiony v Krušnohoří (Aue- Schwarzenberg) a Lužici (Löbau - Zittau), kde míra nezaměstnanosti přesahovala 20 % především z důvodu utlumení či dokonce zastavení těžby hnědého uhlí a uranu.

V roce 1997 lze pozorovat oproti roku 1993 nárůst nezaměstnanosti ve všech saských zemských okresech. Ve většině okresů přesahovala míra nezaměstnanosti 18 %, pouze okresy v okolí Drážďan a Lipska (Leipziger Land, Míšeň, Sächsische Schweiz) vykazovaly nižší nezaměstnanost (15 %) (Fassmann 2000, Kemper 2000).

Pokud srovnáme růst nezaměstnanosti v největších saských městech, zjistíme, že se nejrychleji zvyšovala v Lipsku, kde vzrostla mezi lety 1989-2000 o 11,5 %. Následovaly Drážďany se změnou míry nezaměstnanosti o 2,3 % a Chemnitz (0,3 %) ve sledovaném období (The European Network of Mining Regions 2006). Lipsko mělo ve srovnání s dalšími správními centry Saska nejméně příznivou sektorovou strukturu hospodářství.

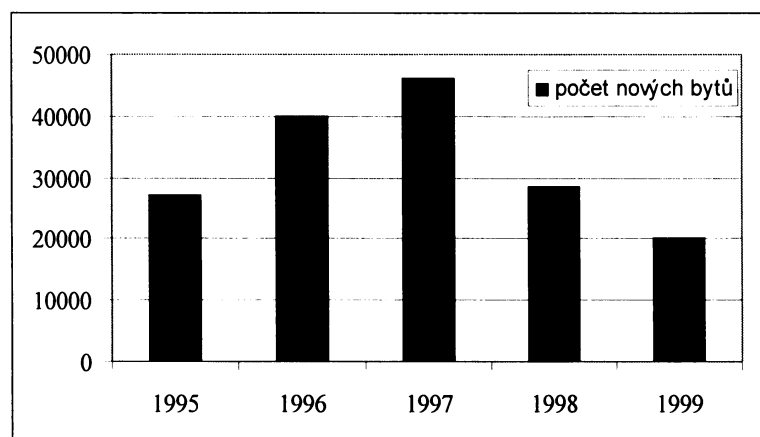
4.3.2 Bytová situace v Sasku

V Sasku se nacházejí v rámci Německa nejstarší budovy – téměř 70 % obytných budov bylo postaveno před rokem 1950. V těchto budovách se nachází více než polovina saských bytů. Za éry NDR se stavebnictví orientovalo hlavně na výstavbu panelových

domů na úkor stavby rodinných domů. Panelové domy vlastněné převážně bytovými družstvy měly často i více než 20 bytů (56 000 budov s více než půl milionem bytů) (Šlemenda 2004).

Po sjednocení bytová výstavba ve východním Německu vzrůstala, vrcholu dosáhla v letech 1996 a 1997 a poté počet nově postavených bytů postupně klesal (obr.4.3.2.1). Například v roce 1997 bylo postaveno více než 46 000 nových bytů, o dva roky později poklesl počet nově postavených bytů o polovinu. Na konci 90.let převýšil počet rekonstruovaných bytových jednotek počet nově postavených bytů (v roce 1999 bylo rekonstruováno přibližně 8 200 bytů). Tento trend byl ovlivněn velkou nabídkou neobydlených bytů, tudíž rekonstrukce zvyšovala pravděpodobnost pronájmu či prodeje bytu (Šlemenda 2004).

Obr.4.3.2.1: Nově postavené byty v Sasku v druhé polovině 90.let

Zdroj: Šlemenda (2004)

Neobydlenost bytů je problémem, jenž se týká nejen Saska, nýbrž celého východního Německa. V Sasku rychle vzrůstal počet neobydlených bytů, mezi roky 1995 a 1998 se jejich podíl zdvojnásobil téměř na 17% (Šlemenda 2004). Růst ovlivňovala nejen migrace na západ Německa a přirozený úbytek obyvatelstva, ale především suburbanizace. Lidé se stěhovali ze starých nerekonstruovaných bytů často bez vnitřního WC a koupelny do nově postavených bytů v zázemí měst. Nejvíce neobydlených bytů se nacházelo v Lipsku (1/3 celkového počtu neobydlených bytů v Sasku), které mělo ve srovnání s Drážďany a Chemnitzem nejstarší bytový fond. Nejvíce neobydlené byly byty postavené před rokem 1948, především pak byty postavené před rokem 1918.

4.4 Vnitřní migrace v Sasku

Tato podkapitola nabízí pohled na vývoj vnitřní migrace ve vztahu k Německu a v rámci sledované spolkové země.

Na počátku 90.let ovlivňovala migrace populační vývoj Saska více než přirozená měna. Celkový úbytek obyvatelstva byl v této době dán převážně migrací obyvatelstva do západních spolkových zemí (tab.4.4.1). Po roce 1992 byl naopak vývoj celkového počtu obyvatel více určován vysokými přirozenými úbytky, migrační zisky zmírňovaly pokles obyvatelstva.

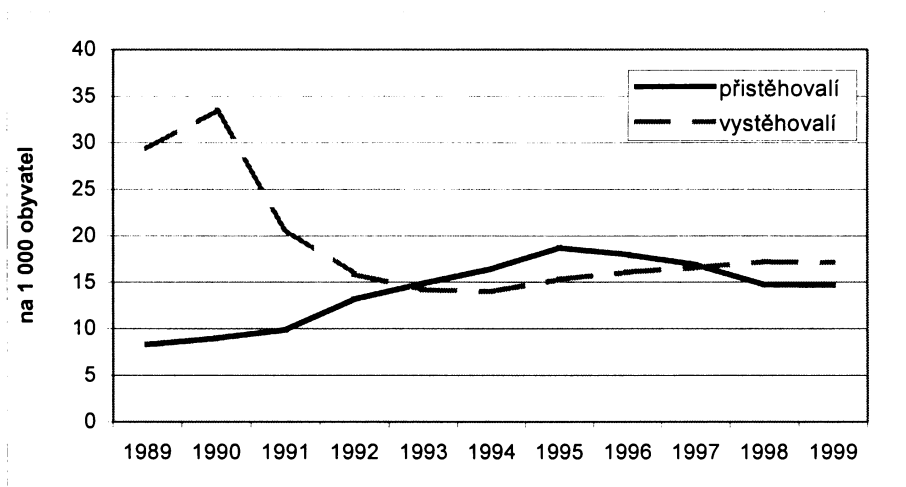
Tab.4.4.1: Vývoj přirozené měny a salda migrace v Sasku 1990-1999

Rok	Přirozená měna	Saldo migrace	Celkový přírůstek
	na 1000 obyvatel		
1990	-3,7	-24,6	-28,3
1991	-7,3	-10,9	-18,2
1992	-7,8	-2,8	-10,6
1993	-7,9	0,7	-7,2
1994	-7,8	2,5	-5,3
1995	-7,3	3,4	-3,9
1996	-6,3	1,9	-4,4
1997	-6,4	0,2	-6,2
1998	-4,8	-2,5	-7,3
1999	-4,3	-2,4	-6,7

Zdroj: Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen (2007)

Obr.4.4.1 dokumentuje pokles počtu vystěhovalých a růst počtu přistěhovalých do Saska v období do roku 1996 (přistěhovalí byli z velké části obyvatelé západní části Německa). V rámci Německa se nejvíce lidí se do Saska přistěhovalo v roce 1995 (přibližně 85 tisíc) a největší vystěhovalectví bylo zaznamenáno v roce 1990 (161 tisíc) Landesamt des Freistaates Sachsen (2007). Efektivita migrace byla ve sledovaném období relativně vysoká (v letech 1989-1992 se pohybovala okolo -50 %, v roce 1996 to bylo 5,5 %). Průměrný roční migrační obrat Saska činil ve sledovaném období přibližně 154 tisíc osob.

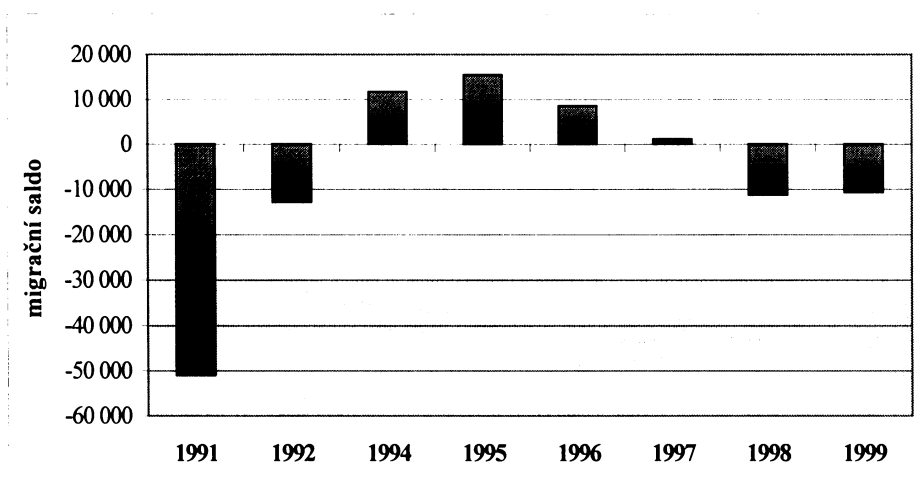
Obr.4.4.1: Migrační bilance Saska 1989-1999

Zdroj: Landesamt des Freistaates Sachsen (2007)

Z obr.4.4.2 je patrné, že od roku 1997 dochází poklesu počtu přistěhovalých a migrační bilance Saska je opět záporná (v roce 1998 činila -11 246 osob) (Landesamt des Freistaates Sachsen 2007). Na konci devadesátých let stagnovalo hospodářství v nových spolkových zemích, utlumily se stavební aktivity a nezaměstnanost se opět zvyšovala. V tomto období probíhá druhá vlna migrace do západní části Německa a opětovně zesiluje pokles počtu obyvatel.

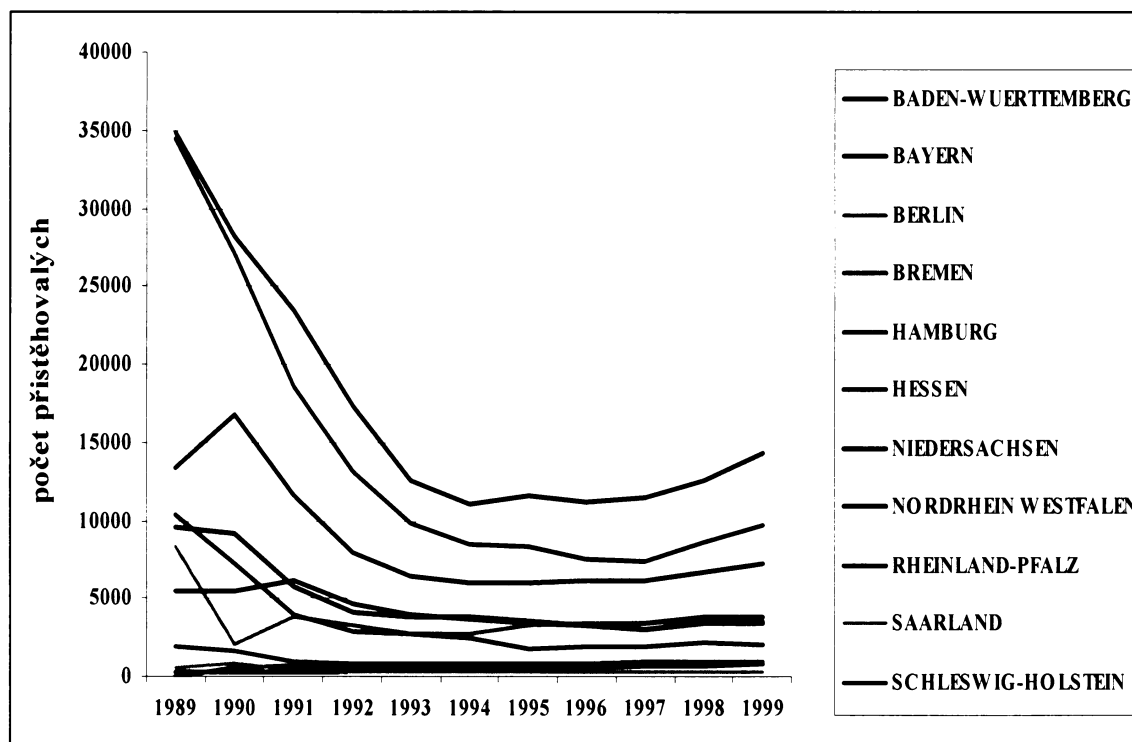
Obr.4.4.2: Migrační saldo v Sasku 1991-1999

Zdroj: Basic Economy Data for the Free State of Saxony (2004)

Jak již bylo uvedeno, v první polovině 90.let bylo hlavním migračním trendem stěhování obyvatel do západní části Německa. Sasko vykazovalo v rámci východních spolkových zemí nejvyšší vystěhovalectví do západních spolkových zemí. Téměř 30 %¹ z celkového počtu vystěhovaných z východních do západních spolkových zemí pocházelo ze Saska. Z obr.4.4.3 vyplývá, že obyvatelé Saska se nejčastěji stěhovali do spolkových zemí Bavorsko a Bádensko-Württembersko. Do Bavorska se přistěhovalo mezi lety 1989-1999 téměř 102 tisíc lidí, do sousedního Bádenska 64 tisíc lidí (Heiland 2004). Obě země patří k nejrozvinutějším v rámci Německa a vykazovaly nízkou nezaměstnanost ve srovnání s ostatními spolkovými zeměmi (okolo 7 %). Dalším důležitým faktorem je i poloha Bavorska a Bádenska vůči Sasku. Lidé stěhující se ze Saska na západ Německa preferovali blízko ležící spolkové země před vzdálenějšími (Porýní -Vestfálsko). Nejméně lidí se stěhovalo do vzdálenějšího Hamburгу a Sárska (průměrně 220 obyvatel každým rokem).

Obr.4.4.3: Vystěhovalectví ze Saska podle cílových západních spolkových zemí 1989-1999

Zdroj: Heiland (2004)

¹ Údaj se vztahuje k období mezi roky 1989-1999

V polovině devadesátých let se úbytek obyvatelstva zmírnil (tab.4.4.1), migrace na západ Německa poklesla a mírně se zvýšila porodnost. Západní Německo postihla mezi lety 1992-1994 ekonomická recese, zatímco na východě byl mezitím zaznamenán ekonomický růst projevující se růstem mezd a životní úrovně. V roce 1995 převýšil počet přistěhovalých do Saska počet vystěhovalých o 15 468 osob (obr.4.4.2) (Basic Economy Data for the Free State of Saxony 2004).

Okresy v okolí Drážďan a Lipska zaznamenaly dokonce přírůstky obyvatelstva spjaté převážně s procesem suburbanizace (viz kapitola 4.5), který v tomto období dosahoval nejvyšší intenzity (např. Leipziger Land, Weißeritzkreis, Sächsische Schweiz).

Na úrovni zemských okresů v Sasku pozorujeme nerovnoměrný vývoj migrační bilance. Některé okresy zaznamenaly po roce 1990 vysoký úbytek obyvatel prostřednictvím migrace do západní části Německa (např. v roce 1991 okres Saské Švýcarsko -2 878 obyvatel; okres Weißeritz -1987 obyvatel) (Basic Economy Data for the Free State of Saxony 2004).

Pokud srovnáváme vývoj počtu obyvatel v saských městech mezi lety 1981–1996 (tab.4.4.2), největší pokles zaznamenala především významnější průmyslová města, získávala menší města v jejich blízkém okolí.

Tab.4.4.2: Počet obyvatel ve vybraných saských městech v letech 1981 a 1996

Města s největším poklesem počtu obyvatel	1981	1996
Aue	28 914	21 617
Görlitz	80 831	67 938
Hoyerswerda	71 124	60 025
Zittau	41 122	29 584
Zwickau	121 288	110 780
Města s nejvyššími přírůstky obyvatelstva		
Auerbach (Vogtland)	18 449	24 166
Frankenberg (Mittweida)	14 093	17 874
Löbau	17 332	20 678
Schwarzenberg	17 191	22 245
Werdau (Zwickauer Land)	20 177	27 054

Zdroj: Statistisches Jahrbuch der DDR (1990); Statistisches Bundesamt (1998)

Město Zittau (Žitava) ztratilo v tomto období 20% obyvatelstva, Hoyerswerda a Görlitz okolo 16 %, Cvikov téměř 10 % své populace. (tab.) Naopak město Werdau ležící nedaleko Cvikova se počet obyvatel zvýšil o ¼, podobně jako v Auerbachu ležícím v okrese Vogtland. Frankenberg nedaleko Chemnitzu vykazoval nárůst obyvatelstva o pětinu. Ve městě Löbau, ležící mezi Žitavou a Budyšínem (Bautzen), se zvýšil počet obyvatel o 17% (Statistisches Bundesamt 1998).

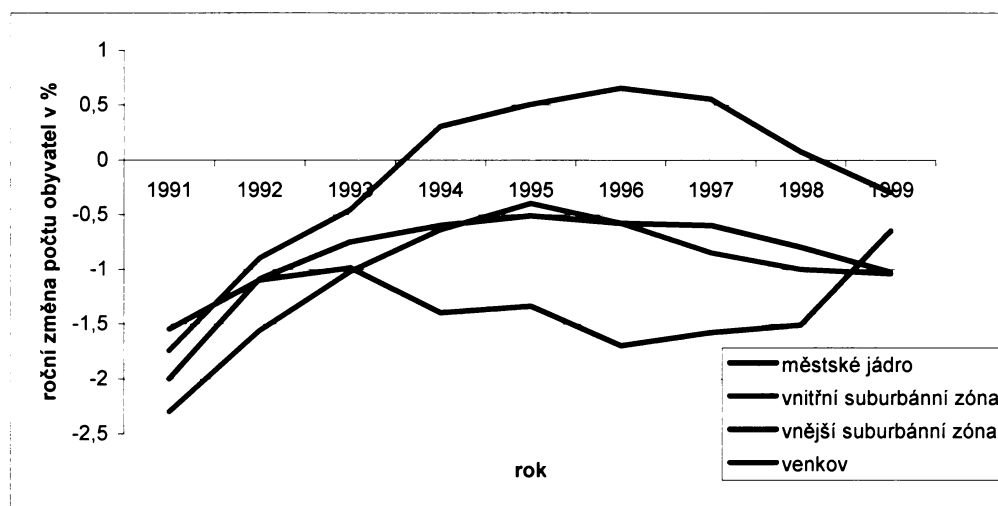
Také v polovině 90.let se migrační bilance vyznačovala záporným migračním saldem ve všech velkých saských městech (Drážďany, Lipsko, Chemnitz, Cvikov) a regionu při polských hranicích Niederschlesiger Oberlausitz. Naopak největší migrační zisky lze pozorovat v okresech v zázemí Lipska a Drážďan (Leipziger Land, Míšeň, Sächsische Schweiz). Tyto trendy korespondují převážně se suburbanizací, jenž v tomto období dosahovala v Sasku a celém východním Německu vrcholu. Pokud bychom analyzovali migrační saldo v delším časovém úseku (mezi lety 1991-1999), Lipsko a Drážďany spolu s dalšími okresy (Muldentalkreis, Westlausitzer Kreis, Torgau–Oschatz) vykazují naopak nejvíce přistěhovalých osob (Kemper 2000). Tento jev lze vysvětlit tím, že na počátku a konci 90.let probíhal proces suburbanizace s nižší intenzitou, lidé se spíše stěhovali do saských jádrových měst Lipska a Drážďan. Nezanedbatelný je také fakt, že lidé přistěhovalí se západních spolkových zemí do Saska preferovali především Lipsko a Drážďany.

4.5 Suburbanizace v Sasku na příkladu měst Lipska a Drážďan

Suburbanizační procesy na východě Německa byly obdobné dřívějším procesům v západním Německu, ale probíhaly intenzivněji. Suburbanizace v Sasku probíhala především mezi lety 1994-1998, kdy v nových spolkových zemích vrcholila výstavba nových bytových jednotek. Suburbanizace byla v tomto období odpovědná za růst počtu obyvatel na venkově v zázemí velkých měst – především Berlína, Rostocku, Lipska a Drážďan. V tomto období tedy nejvíce obyvatel ztratila městská jádra, naopak nejvíce získala zázemí měst. Mädig (2002) uvádí, že se mezi lety 1990-1997 počet obyvatel žijících v jádrech měst v metropolitních oblastech na východě Německa snížil o téměř 12 %; počet neobydlených bytů ve městech se zvýšil o 16,5 %. Z obr.4.5.1 je patrné, že

koncem roku 1998 začal počet obyvatel v jádrech saských měst opět růst a suburbánní oblasti začaly ztrácet. V tomto roce vypršela platnost úlev na daních ve stavebnictví, které následně pokleslo. Nadto se relativně vyrovnaly bytové podmínky v centrech měst a jejich zázemích.

Obr.4.5.1: Roční změny počtu obyvatel v jednotlivých urbánních kategoriích v Sasku 1991-1999

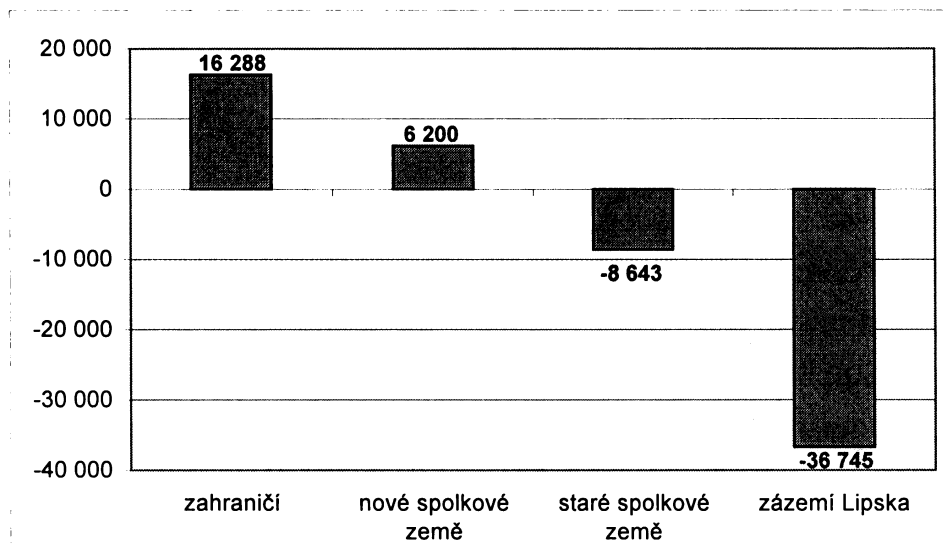
Zdroj: IÖR 2004

4.5.1 Suburbanizace v Lipsku

Celková rozloha města Lipska činí 298 km² a v roce 2002 zde žilo asi 481 tisíc obyvatel. V důsledku územní reformy z roku 1994 se zvětšila plocha města dvakrát (ze 153,2 na 298 km²), kdy bylo do města začleněno 14 obcí. Další obce byly přičleněny k městu v roce 1999, kdy počet obyvatel Lipska vzrostl o 60 000 (Amt für Statistik und Wahlen Leipzig 2006).

Lipsko je jedním z mnoha německých měst vykazujících negativní demografický vývoj spojený s poklesem porodnosti, migrací na západ a suburbanizací. Jen v letech 1989-1990 se odstěhovalo z Lipska do západních spolkových zemích přibližně 32 000 obyvatel. V rámci let 1994-2002 poklesl počet obyvatel Lipska ve prospěch zázemí o 40 000, tedy o 7,8 % (Nuissl, Rink 2003). Nejvíce obyvatel ztratilo 37 okrsků v centrální části města, největší zisky měly okrsky v západním, severním a východním okraji města (Banzhaf 2006).

Obr.4.5.1.1: Migrační salda Lipska podle původních a cílových regionů 1993-2001

Zdroj: Shrinking Cities, Working Paper IV – Halle/Leipzig (2004)

Po roce 1989 západoněmecké firmy investovaly do rozvoje suburbánních zón významných východoněmeckých měst. Na počátku devadesátých let se jednalo převážně o komerční rozvoj (budování průmyslových podniků současně s infrastrukturou – silnice, dálnice, nákupní centra). Mezi nejvýznamnější investice v 90.letech patřilo zvětšení mezinárodního letiště Leipzig/Halle, postavení průmyslových podniků Porsche a BMW v Lipsku a jeho okolí. V následujícím období pak převažoval rozvoj bytového fondu. V suburbánních zónách tradičně převažovala stavba rodinných domů, ve východním Německu byla situace jiná. Postaveny byly především 2-4 podlažní domy s více byty a rodinné domy, které byly ze 3/4 pronajímány (Herfert 2002). Území určená pro těžbu hnědého uhlí byla rekultivována a v oblastech jižně od Lipska byla vytvořena v místech těžby četná jezera. Obnova krajiny vedla k zatraktivnění oblasti pro suburbanizaci. V Lipsku se zpomalily rozvoj stavby nových bytů nevyřešené restituční nároky týkající se nemovitostí a bytů. V roce 1994 se na území Lipska nacházelo 258 000 bytů, z nichž bylo více než 100 000 postaveno před druhou světovou válkou. Asi 25 000 bytů bylo neobydleno, z nich 14 000 těžce poškozených či neobyvatelných. (Nuissl, Rink 2003). Jejich ceny byly řádově vyšší než v zázemí města a povětšinou nebyly schopné splnit „západní“ standard bydlení, po kterém byla poptávka. Díky tradiční koncentraci

průmyslové výroby (chemický a energetický průmysl) byly v Lipsku patrné stopy znečištění životního prostředí.

Tyto důvody převážily nad výhodami života ve městě – kulturní infrastruktura a rozvinutá síť veřejné dopravy a vyvolaly intenzivní suburbanizaci po roce 1992.

Z Lipska se do suburbánních zón stěhovali lidé všech socioekonomických a demografických skupin – včetně svobodných lidí a starších věkových skupin věkových skupin, které nebývají typickými obyvateli suburbánních zón. V pronajatých bytech vícepodlažních domů převládala věková skupina 25-34 let. V soukromě vlastněných rodinných domech žily převážně rodiny (ve věkové skupině 30-45 let) s 1 či 2 dětmi (5-15 let), vyšším vzděláním a nadprůměrnými příjmy (Herfert 2002).

Přibližně 40% obyvatel žijících v zázemí Lipska pocházelo ze západních spolkových zemí (Nuissl, Rink 2003). Jednalo se o pracovníky v ekonomice, bankovníctví či pojišťovnictví, kteří se přistěhovali na východ za prací a v centru Lipska nenalezli kvalitní bydlení.

Od počátku roku 1997 ztrácel proces suburbanizace na intenzitě. Zatímco ještě v roce 1999 Lipsko ztratilo více než 1 200 obyvatel ve prospěch okresu Leipziger Land, o 2 roky později již oproti svému zázemí získalo 370 obyvatel (Usbeck 1999). V centrální části Lipska se relativně zlepšil stav životního prostředí (viz tab.4.5.1.1), vyřešeny byly restituční nároky, kvalita a ceny realit v centru města a na jeho okraji byly vyrovnány. Nadto byl v Lipsku v roce 1999 průměrný obytný prostor 41 m², zatímco v suburbánních zónách činil 36 m² (Nuissl, Rink 2003). Tento stav zohledňuje vyšší podíl rodin žijících v zázemí města upřednostňujících kvalitnější životní prostředí.

Tab.4.5.1.1: Koncentrace znečišťujících látek v centru Lipska 1992-1999

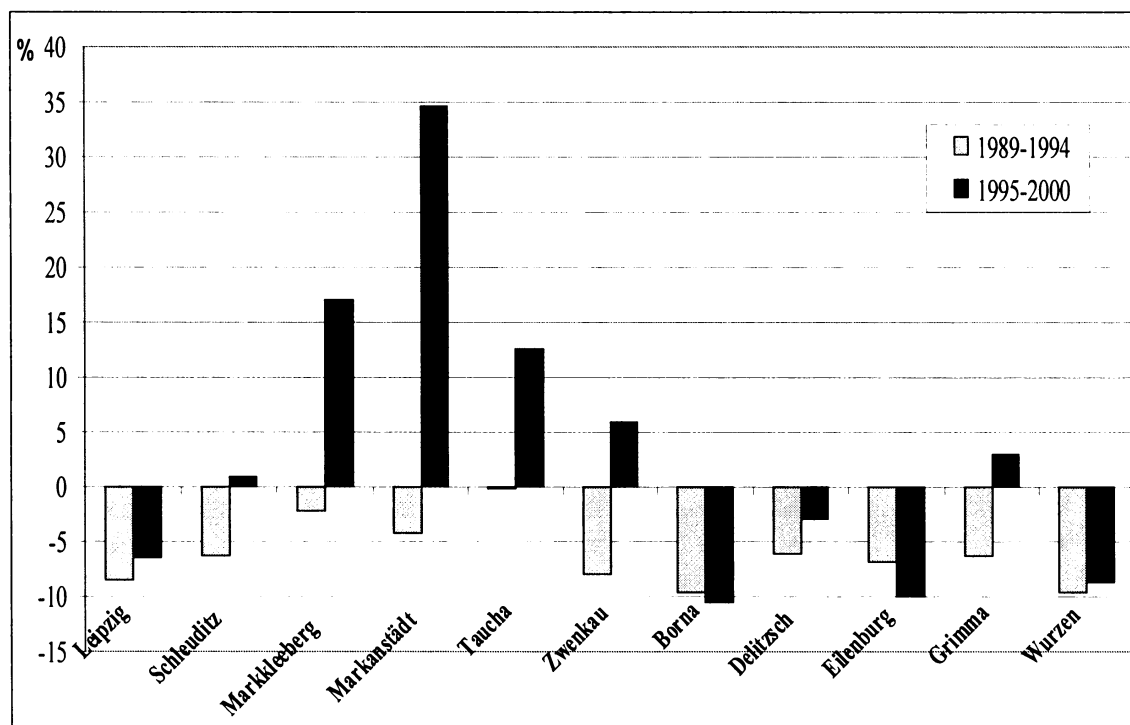
	SO ₂	NO ₂
1992	103	33
1995	34	48
1997	15	53
1999	6	46

Zdroj: Stadt Leipzig (2000), cit. v Nuissl, Rink (2003)

Poznámka: Hodnoty jsou v µg/m³.

Téměř půlmilionové Lipsko je největším městem a zároveň administrativním centrem západní části Saska. V jeho okolí se vyskytuje několik středně velikých měst, která mají okolo 20 000 obyvatel (Schkeuditz, Markkleeberg, Borna). Nejvyšších přírůstků obyvatelstva dosáhla díky suburbanizaci především oblast jižně od Lipska, a to města Markkleeberg, Markranstädt, Taucha. Jak dokumentuje obr.4.5.1.2, mezi lety 1995-2000 vzrostl počet obyvatel v Markrändstadtu o 35 % (3 400 lidí), populace v Markkleebergu se zvýšila o 17 % (3 387 lidí) (Usbeck 2001). Domnívám se, že právě rekultivace krajiny v oblasti jižně od Lipska a koncentrace bytové výstavby, spolu s výhodnou polohou vůči Lipsku, byly hlavními příčinami vysokého nárůstu počtu obyvatel. Do obcí v jižně od Lipska se stěhovali ponejvíce lidé se středními a vysokými příjmy. Naproti tomu, okresy ležící severně a západně od Lipska (Schkeuditz), přírůstky obyvatelstva v devadesátých letech nevykazovaly. Navíc region Markkleeberg byl atraktivní i z hlediska nabídky pracovních míst nejen pro zemský okres Leipziger Land, ale i pro samotné Lipsko.

Obr.4.5.1.2: Změna počtu obyvatel v Lipsku a okolních obcích 1989-2000

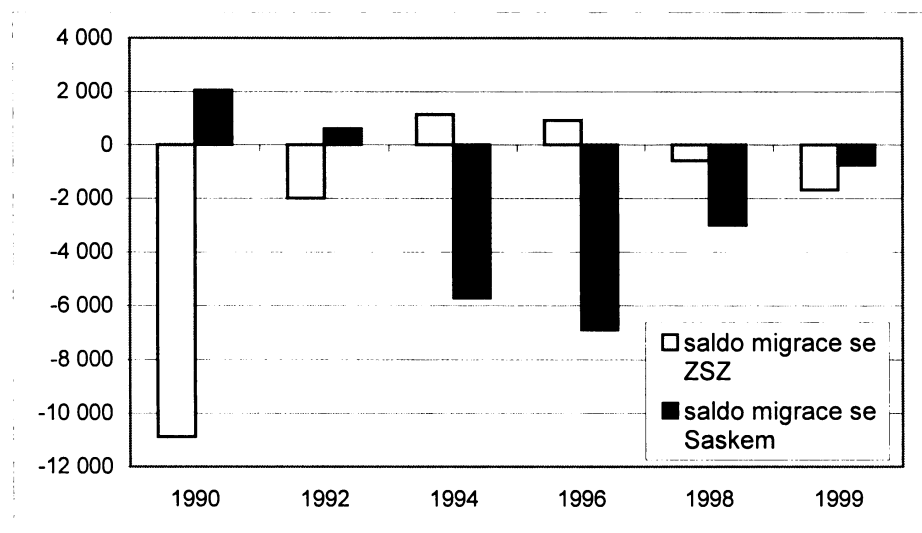

Zdroj: Usbeck (2001)

4.5.2 Suburbanizace v Drážďanech

Druhé největší město Saska Drážďany (505 000 obyvatel v roce 2006) patří podobně jako Lipsko či Postupim k městům, v němž má počet obyvatel po roce 2000 rostoucí tendenci. V devadesátých letech byl vývoj opačný, Drážďany ztratily mezi lety 1989-1999 12% své populace (60 000 obyvatel) (Wiechmann 2006). Migrační trendy v Drážďanech se podobaly trendům ve většině východoněmeckých měst v devadesátých letech minulého století. Mezi lety 1989-1992 postihl Drážďany citelný pokles počtu obyvatel, kteří odcházeli do západní části Německa (v roce 1990 více než 11 000 obyvatel) (Wiechmann 2006). V polovině 90.let dosahuje migrační saldo mezi Drážďany a západními spolkovými zeměmi kladných hodnot (obr.4.5.2.1)

Obr.4.5.2.1: Migrační bilance Drážďan se západními spolkovými zeměmi a Saskem za vybrané roky 1990-1999

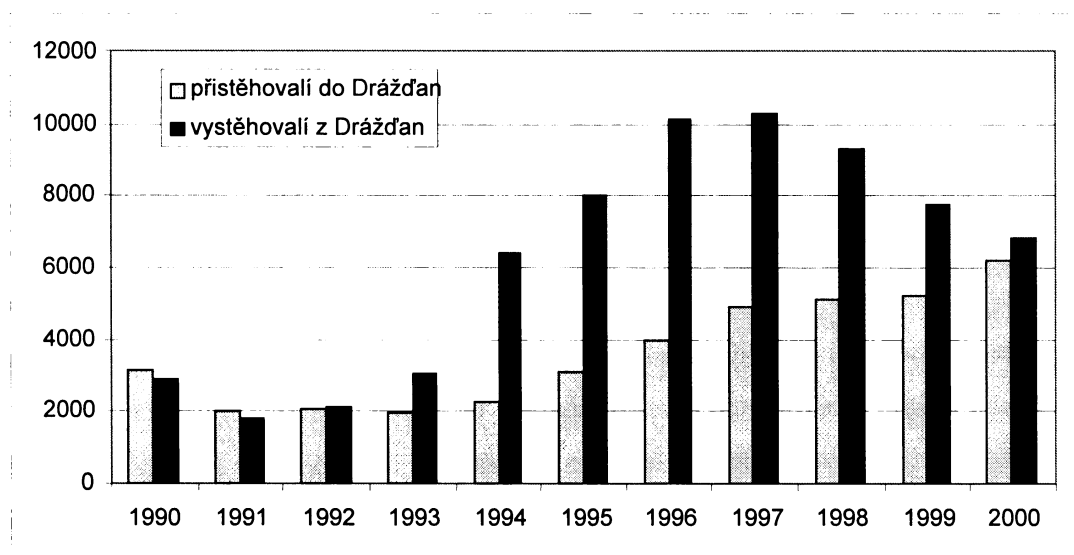
Zdroj: Šlemenda 2004

Po roce 1994 se výrazněji podílela na poklesu obyvatel v Drážďanech suburbanizace, která probíhala v relativně shodných fázích ve srovnání s většinou východoněmeckých měst. Mezi lety 1994-1998 se odstěhovalo z Drážďan do okolních okresů více než 40 000 obyvatel (viz obr 4.5.2.2). V roce 1995 se z Drážďan do okresu Sächsische Schweiz

přistěhovalo 1 095 lidí, do okresu Weißeritz 2 141 lidí (Basic Data for the Free State of Saxony 2004).

Regiony v okolí Drážďan (Meißen, Sächsische Schweiz, Kamenz, Weißeritzkreis) zaznamenaly v období 1994-1998 šestiprocentní nárůst počtu obyvatel. Pro srovnání, v zázemí Lipska se v témže období populace zvětšila o téměř 10 %; v okolí Chemnitzu pouze o 1 % (Šlemenda 2004).

Obr.4.5.2.2: Migrace mezi Drážďany a jejich zázemím 1990-2000

Zdroj: Wiechmann (2006)

V období po roce 2000 nabylo migrační saldo kladných hodnot ve prospěch Drážďan, lidé preferovali stěhování do města. Do Drážďan se nejvíce stěhovali mladí lidé ve věkové skupině 20-25 let, kteří zde studovali a pronajímali si byty především v okrajových městských obvodech (Äussere Neustadt, Pieschen-Süd, Striesen-Ost) (Wiechmann 2006). Zázemí Drážďan bylo nejvíce atraktivní pro rodiny s dětmi předškolního věku.

5. VÝVOJ OBYVATELSTVA V ČESKU

V této kapitole nastíníme a zhodnotíme přirození vývoj obyvatelstva a vnitřní migraci rámci Česka v období druhé poloviny 20.století. Jedna část je zaměřena na vývoj nezaměstnanosti a trhu s byty.

5.1 Přirozený vývoj obyvatelstva v Česku ve druhé polovině 20.století

Poválečné období je v Česku charakterizováno růstem úhrnné plodnosti. V letech 1946-1947 dokonce dosahovala až k hodnotám 3,0 dětí na jednu ženu. V průběhu padesátých a šedesátých let došlo k útlumu porodnosti vlivem nedostatečných bytových nabídek, nízké státní podpory rodin či vysoké zaměstnanosti žen. Na konci 60.let činila úhrnná plodnost 1,8 dětí na jednu ženu (Radolfová 2000). V sedmdesátých letech ovlivnila porodnost pronatalitní politika spolu s nástupem silných poválečných ročníků do nejplodnějšího věku. Počátkem 80.let porodnost opět pozvolna klesala. Rychlé tempo poklesu porodnosti bylo zaznamenáno v devadesátých letech. Společensko-politické změny přinesly snížení životních a sociálních jistot, na druhou stranu však umožnily budování kariéry v zaměstnání, svobodné cestování a další způsoby trávení volného času. Čelné postavení rodiny v pořadí hodnot lidí zaniklo, porodnost klesala, zvyšoval se průměrný věk matky při narození prvního dítěte. Mezi lety 1990-1995 se úhrnná plodnost snížila z 1,89 na 1,28 dítěte (Radolfová 2000). Na konci 90.let poklesla úhrnná plodnost k hodnotám okolo 1,2 dítěte (tab.5.1.1).

Plodnost byla celkově vyšší ve východní části Česka, což souviselo se skladbou obyvatelstva, především s náboženským vyznáním. Moravské regiony, spolu s okresy v jižních Čechách a na Vysočině, mají vyšší zastoupení věřících ve srovnání se zbytkem republiky. Tudíž zdejší obyvatelstvo klade větší důraz na tradiční hodnoty včetně rodiny. Nejvyšší úhrnnou plodnost měly příhraniční okresy – Semily, Český Krumlov, Prachatice, Ústí nad Orlicí, Rychnov nad Kněžnou či Třebíč. Nejnižší plodnost měly především městské okresy – Praha, Plzeň-město, Brno.

Čistá míra reprodukce udává počet děvčat narozených jedné ženě v průběhu jejího reprodukčního období, které se dožijí věku matky v době narození. Pokud je hodnota čisté míry reprodukce vyšší než 1, populace má potenciál k početnímu růstu. Pokud je menší

než 1, je tomu naopak (Kalibová 2001). Z tab.5.1.1.1 vyplývá, že se v Česku od konce 50.let snižuje potencialita početního růstu populace (vyjma 70.let).

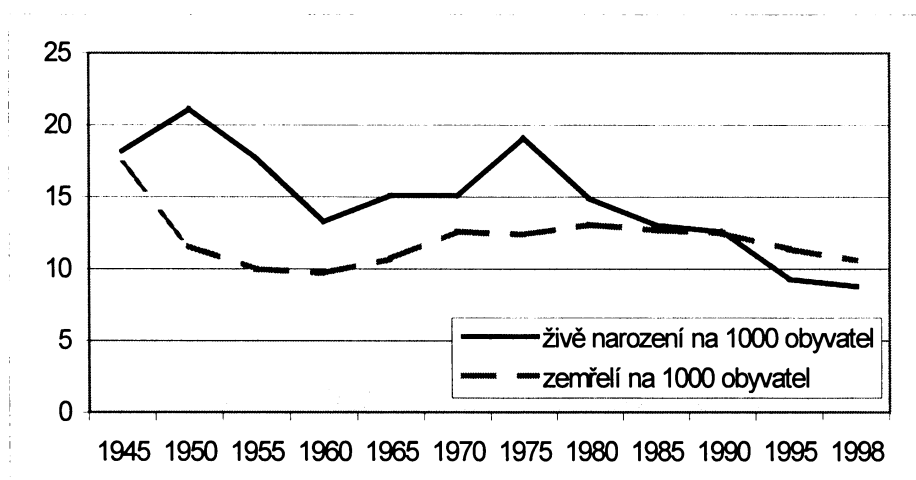
Tab.5.1.1: Vybrané demografické charakteristiky pro Česko 1945-1998

	Úhrnná plodnost	Čistá míra reprodukce	Průměrný věk matky při narození prvního dítěte
1945	2,67	1,18	25,1
1950	2,80	1,25	23,8
1955	2,58	1,20	23,2
1960	2,11	0,98	22,9
1965	2,18	1,02	22,7
1970	1,91	0,91	22,5
1975	2,40	1,16	22,5
1980	2,10	0,98	22,4
1985	1,96	0,93	22,3
1990	1,89	0,91	22,5
1995	1,28	0,61	23,3
1998	1,16	0,56	24,4

Zdroj: ČSÚ 2006

Úmrtnost byla v Česku ve srovnání s evropskými státy ve druhé polovině minulého století poměrně vysoká. Patrnější pokles úmrtnosti lze pozorovat až v devadesátých letech (obr.5.1.1). V roce 1990 činila hrubá míra úmrtnosti 12,5 na 1 000 obyvatel, v roce 1995 poklesla na 11,4 na 1 000 obyvatel (ČSÚ 2006).

Obr.5.1.1: Vývoj porodnosti a úmrtnosti v Česku 1945-1998

Zdroj: ČSÚ (2006)

5.2 Pracovní a bytové trhy v Česku

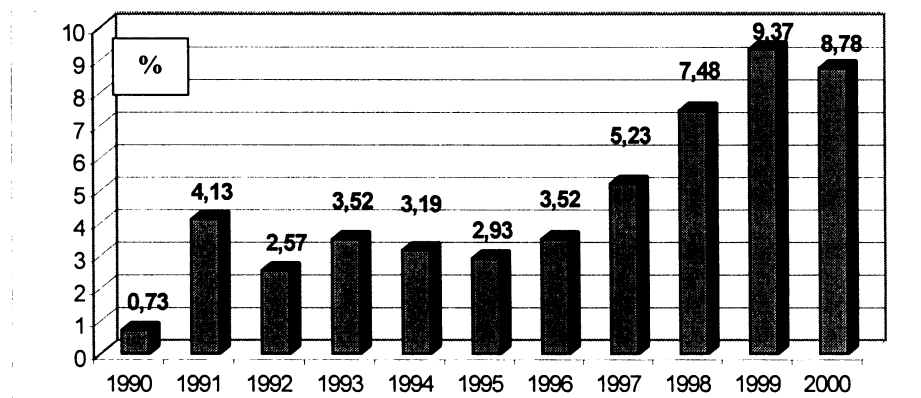
5.2.1 Vývoj nezaměstnanosti v období transformace

Přechod české společnosti k tržní ekonomice vyvolal nezaměstnanost. Rozpad východních trhů, nevhodná sektorová struktura hospodářství, předimenzovaný průmysl a zemědělství, které neobstály v novém konkurenčním prostředí, vedly k postupnému nárůstu počtu nezaměstnaných lidí.

Česko vykazovalo v první polovině devadesátých let relativně nízkou míru nezaměstnanosti ve srovnání s postkomunistickými i západoevropskými státy. Až do roku 1996 se míra nezaměstnanosti (registrovaná úřady práce) pohybovala okolo 3 až 4 % (obr 5.2.1.1). Od roku 1997 začala výrazně vzrůstat, vrcholu v tomto období dosáhla mezi roky 1998-1999, kdy činila téměř 10 % (ČSÚ 2006).

Již od počátku transformace se vytvořily regionální rozdíly v nezaměstnanosti. Regiony, které mají výhodnou polohu vůči Německu (především Bavorsku), Rakousku a Praze, měly nejnižší nezaměstnanost. Dlouhodobě nejnižší nezaměstnanost byla tedy v Praze a jejím zázemí, v jižních a západních Čechách. Naproti tomu, strukturálně postižené regiony (Ústecko, Ostravsko) a zemědělské periferní regiony měly nezaměstnanost výrazně vyšší (v některých regionech byl bez zaměstnání každý pátý ekonomicky aktivní obyvatel). Obecně lze říci, že nezaměstnanost vzrůstá od jihozápadu k severovýchodu Česka (Tomeš 1996).

Obr.5.2.1.1: Míra registrované nezaměstnanosti v Česku 1990-2000

Zdroj: ČSÚ 2006

Poznámka: Údaje v jednotlivých rocích jsou vždy k 31.12.

Strukturálně postižené regiony se potýkají s problémem dlouhodobé nezaměstnanosti. V devadesátých letech si více než polovina uchazečů hledala práci více než 1 rok, a to zejména v okresech Most, Chomutov, Teplice, Ostrava-město, Karviná.

Po vstupu do EU přešlo Česko pro vyjádření míry nezaměstnanosti od registrované nezaměstnanosti (tj. počet uchazečů o zaměstnání, které evidují pracovní úřady) jinému způsobu vyjádření – nezaměstnaní musí být starší 15-ti let, aktivně hledají práci a musí být připraveni k okamžitému nástupu do práce. Tato změna vedla ke snížení míry nezaměstnanosti zhruba o 1 % (ČSÚ 2006).

Strukturu nezaměstnanosti lze analyzovat z hlediska pohlaví, věku či vzdělání uchazečů o práci. Podobně jako v evropských státech, byla také v Česku vyšší nezaměstnanost u žen v porovnání s muži. Například v roce 1994 činila míra nezaměstnanosti u žen 5,2 % (u mužů 3,6 %), v roce 1998 byla činila u žen 8 % a u mužů 5,2%. Patrným trendem byl pokles nezaměstnanosti u mužů a stagnace u žen.

Nejvyšší míra nezaměstnanosti se nacházela u mladých lidí do 25let a výrazně převyšovala průměrnou nezaměstnanost. V roce 1994 činila míra nezaměstnanosti v této věkové skupině 6,2 %, v roce 1998 již 9,1 %. Tento jev lze vysvětlit tím, že mladí lidé většinou nemají požadovanou praxi z předchozích zaměstnání. Nejnižší nezaměstnanost lze pozorovat u věkové skupiny 45-54 let (v roce 1994 přesahovala mírně 2 %, v roce 1998 činila 4,3 %) (ČSÚ 2006).

Mezi nezaměstnanými se vyskytovalo nejvíce lidí s nižším vzděláním či bez vzdělání. Povětšinou byla míra nezaměstnanosti u této skupiny lidí více než dvakrát vyšší než-li průměrná míra nezaměstnanosti. Lidé s nižším vzděláním (většinou dělníci) nenalezali uplatnění na pracovním trhu, jelikož došlo ke zrušení či utlumení výroby mnoha podniků. Nadto mají nižší přizpůsobivost na měnící se podmínky pracovního trhu při hledání místa. Příznivější situace byla u lidí se středoškolským vzděláním s maturitou a zejména pak u vysokoškolsky vzdělaných lidí, kde míra nezaměstnanosti dlouhodobě nepřekročila hranici 3 % (ČSÚ 2006).

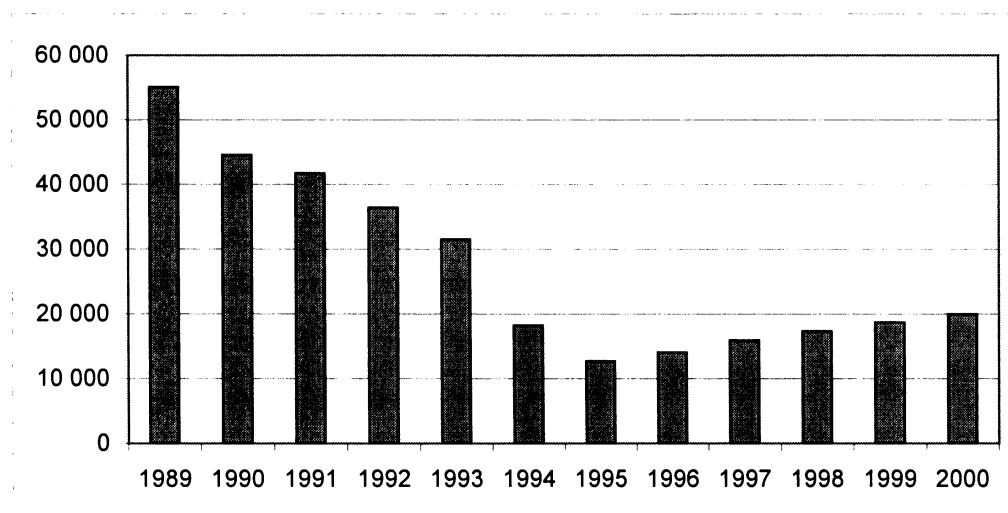
Nezaměstnanost ovlivňuje také sezónnost během roku (kolísání nabídky a poptávky po práci v průběhu roku). V lednu bývá pozorována nejvyšší nezaměstnanost, počasí brání pracím ve stavebnictví či zemědělství. Druhé období vyšší nezaměstnanosti bývá registrováno v letních měsících vlivem příchodu absolventů škol do pracovního trhu.

5.2.2 Bytová situace v Česku

Pro transformační proces v Česku byl typickým rysem pokles počtu nově postavených bytů. Zatímco bylo ve druhé polovině osmdesátých let dokončeno ročně okolo 60 tisíc bytů, na přelomu 80. a 90. let to bylo již jen okolo 40 tisíc bytů a v polovině devadesátých let pouze 12 662 bytů (ČSÚ 1996) (obr.5.2.2.1) Po revoluci byly zrušeny státní dotace bytové výstavby, vzrůstaly ceny pozemků a stavebních materiálů. Koncem devadesátých let se situace zlepšila, počet nově dokončených bytů vzrůstal a například v roce 2003 dosahoval jejich počet ke 23 tisícům (ČSÚ 2006).

Zvýšila se však kvalita nově postavených bytů (zvýšení průměrné obytné plochy z 53 m² v roce 1991 na 67 m² v roce 1996). Vzrostl i podíl rodinných domů (z 25% v roce 1991 na 46% v roce 1996) (Nejdl 1998).

Obr.5.2.2.1: Počet nově postavených bytů v Česku 1989-2000

Zdroj: ČSÚ (1996, 2006)

Intenzita bytové výstavby mezi regiony v Česku se významně lišila. V první polovině devadesátých let se nízkou intenzitou bytové výstavby vyznačovaly okresy v severních a západních Čechách, nejvíce bytů bylo naopak postaveno v Praze, jižních Čechách a na Vysočině (okres Jihlava).

V druhé polovině 90.let nejintenzivněji stavělo v okresech, které na počátku devadesátých let vykazovaly nízkou intenzitu stavebních aktivit (především okresy v zázemí velkých měst - Praha-západ, Praha-východ, Plzeň-jih, Plzeň-sever, Brno-venkov, dále pak okresy Mladá Boleslav, Domažlice, Jihlava, Praha, Benešov). Nejnižší intenzitu můžeme v tomto období nalézt v regionech postižených restrukturalizací ekonomiky, tedy v okresech v severozápadních Čechách a na Ostravsku (Most, Ústí nad Labem, Chomutov, Teplice, Karviná, Ostrava-město) (ČSÚ 2006).

Dalším významným rysem ve vývoji bytového trhu v Česku byla jeho nefunkčnost v důsledku regulovaného nájemného. Pronájmy bytů nebyly ziskové a tím došlo k poklesu investic k další bytové výstavbě. V Česku tedy chyběly důležité pobídky vedoucí k migraci obyvatelstva a následně pak k vyrovnávání pracovního potenciálu mezi jednotlivými regiony.

5.3 Vnitřní migrace v Česku ve druhé polovině 20.století

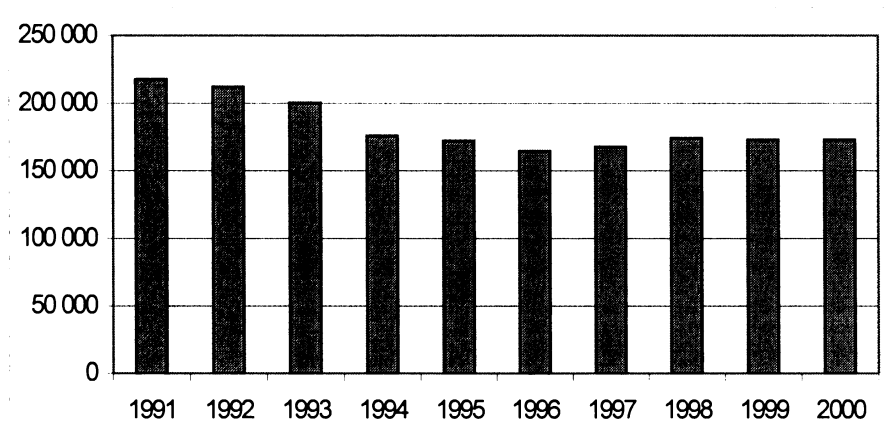
Podobně jako v Německu, dochází v Česku bezprostředně po konci druhé světové války ke zvýšení mobility obyvatelstva. Oblasti v pohraničí byly dosídlovány po odsunu Němců. Pohraničí získalo v letech 1945-1947 1,25 milionu lidí, kteří se přistěhovali z vnitrozemí (Nejdl 1998). Postupně klesalo stěhování obyvatel na větší vzdálenosti, lidé se stěhovali převážně v rámci okresů. Za socialismu bylo řízeno rozmístění bytové výstavby a tím byly deformovány migrační procesy. Výstavba se orientovala ve středně velkých, povětšinou okresních městech (okolo 20 tisíc obyvatel), kam se lidé stěhovali z venkova. V letech 1961-1990 vykazovaly obce s méně než 5 tisíci obyvateli záporné migrační saldo. V osmdesátých letech se lidé stěhovali ve větší míře do velkých měst nad 100 tisíc obyvatel (Radolfová 2000). Dalším významným trendem ve vnitrostátní migraci v Česku bylo posilování významu regionů, ve kterých se koncentroval těžký průmysl (Ostravsko, severozápadní Čechy). Tyto regiony však v průběhu času ztrácely na atraktivitě díky zhoršenému stavu životního prostředí. Emigračními regiony byly periferní

a většinou zemědělské regiony převážně na jihozápadě Čech. Tyto regiony se vyznačovaly méně poškozeným životním prostředím a v 80.letech vykazovaly migrační zisky.

V padesátých letech byly jedním z nejdůležitějších migračních motivů pracovní podmínky. V 60.letech pak převážily jako hlavní motiv ke stěhování bytové podmínky a hlavně v 80.letech lidé vybírají cílový region z hlediska kvality životního prostředí (Drbohlav 1989).

Stěhování obyvatelstva postupně ztrácelo na intenzitě v důsledku vyrovnávání ekonomických a sociálních rozdílů mezi regiony. Zatímco se v roce 1980 stěhovalo 283 tisíc obyvatel, od roku 1995 obrat vnitřní migrace stagnuje okolo 200 tisíc případů ročně (Aleš 2001). V devadesátých letech vedly společensko-politické změny paradoxně k dalšímu poklesu intenzity stěhování (obr.5.3.1). V Česku neexistoval regulovaný trh s byty, který by stimuloval vnitřní migraci.

Obr.5.3.1: Obrat vnitřní migrace v Česku 1991-2000

Zdroj: ČSÚ (2005); vlastní výpočet

Zásadní změnu lze pozorovat ve velikostních kategoriích cílových obcí. V tomto období se vyznačovaly migračními zisky obce mezi 1 000-5 000 obyvateli, které v období 1991-2004 získaly téměř 70 000 obyvatel, jak lze pozorovat v tab.5.3.1. Na druhé straně, velká města s počtem obyvatel přesahující 20 000 migrací ztrácelo. Tento jev koresponduje se suburbanizačními procesy. Zázemí velkých měst (kromě Ostravy) získávají, jejich jádra obyvatelstvo ztrácejí (Čermák 1997). Hlavní město Praha ztratilo v letech 1991-2000 více než 11 000 obyvatel, stěhujících se převážně do okresů Praha-západ a Praha-východ (ČSÚ 2005).

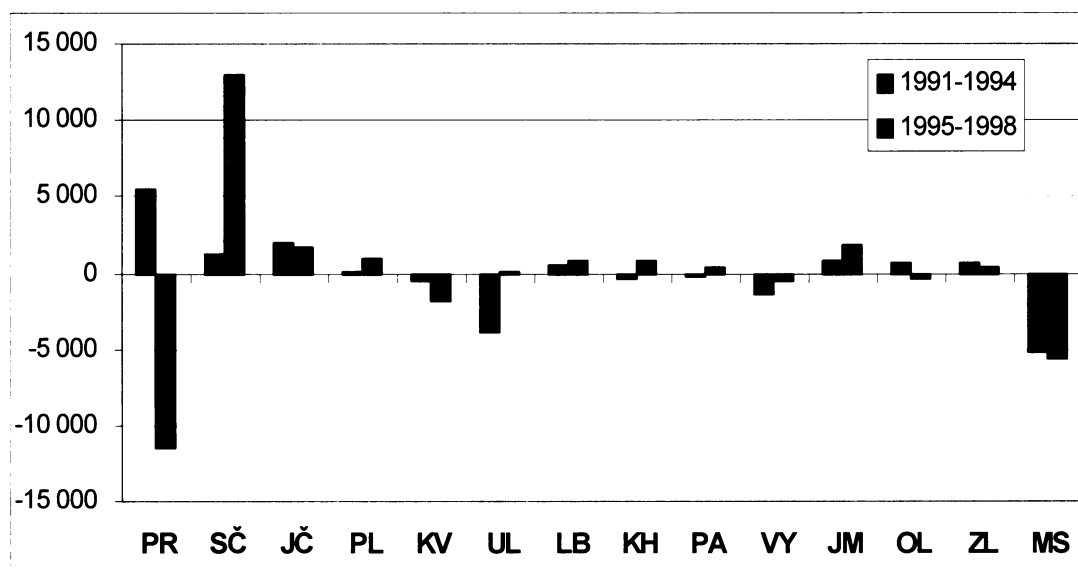
Tab.5.3.1: Migrační saldo v obcích podle velikostních kategorií 1991-2001

Skupiny obcí podle počtu obyvatel	1991	1993	1995	1997	1999	2001	Celkové migrační saldo 1991-2001
do 499	-5 188	-5 166	672	1 242	3 996	3 094	-945
500-999	-909	485	2 694	4 617	4 609	4 803	30 423
1 000-4 999	312	5 362	5 760	7 492	8 281	10 131	69 797
5 000-19 999	266	1 393	-758	-455	-1 221	-1 447	-3 648
20 000-49 999	3 669	195	-2 556	-3 465	-4 730	-4 417	-21 806
50 000-99 999	-1 393	-2 917	-3 020	-3 880	-5 348	-6 153	-41 717
100 000 a více	3 887	648	-2 792	-5 551	-5 557	-6 011	-33 183

Zdroj: ČSÚ 2005; vlastní výpočet

V mezikrajské i vnitrokrajské¹ migraci se nejintenzivněji stěhovali lidé ve věkové skupině 20-29 let, kteří tvořili téměř 1/3 celkového objemu stěhování. V roce 1991 činil obrat migrace této věkové skupiny 79 730 lidí, v roce 1996 56 116 lidí (ČSÚ 2005).

Obr.5.3.2: Saldo mezikrajského stěhování v krajích Česka 1991-1998

Zdroj: ČSÚ 2005; vlastní výpočet

Poznámka: Vysvětlení zkratk krajů: **PR** - Praha, **SČ**- Středočeský, **JČ**- Jihočeský, **PL**- Plzeňský, **KV**- Karlovarský, **UL**- Ústecký, **LB**- Liberecký, **KH**- Královéhradecký, **PA**- Pardubický, **VY** – Vysočina, **JM**- Jihomoravský, **OL**- Olomoucký, **ZL**- Zlínský, **MS**- Moravskoslezský.

¹ Vnitrokrajská migrace zahrnuje stěhování mezi okresy, mezi správními obvody obcí s rozšířenou působností a mezi obcemi.

Regionální struktura vnitřní migrace byla v Česku v devadesátých letech významně odlišná ve srovnání s érou socialismu. Migračně dlouhodobě ztrátové oblasti jihozápadní části Čech (okresy Tachov, Domažlice, Klatovy, Prachatice, Český Krumlov, České Budějovice) a středních Čech (Praha-západ, Praha-východ, Mělník, Kladno) vykazují v průběhu devadesátých let v různé míře kladnou migrační bilanci (Čermák 1997). Okresy v jihozápadní části Čech po pádu železné opony zaujaly výhodnou polohu vůči Německu a Rakousku a byly atraktivní také z hlediska životního prostředí.

Migrační zisky středočeských okresů v zázemí Prahy lze spojit se suburbanizačními procesy. Na druhé straně, hlavní město Praha, severozápadní oblast Čech (Karlovarsko, Ústecko) a severní Morava (hlavně Ostrava-město, Karviná) byly migračně ztrátové (viz obr.5.3.2) (ČSÚ 2005, Čermák 1997).

Shrnutí

V období transformace docházelo k poklesu migračního obratu, především na delší vzdálenosti. Tento trend lze pozorovat již v průběhu 80.let minulého století. Společenské a politické změny však nepřinesly očekávanou změnu migračního chování a zvýšení mobility lidí. Regiony, které byly v období socialismu migračně atraktivní (hlavně díky centrálně řízené bytové výstavbě a státním finančním podporám), převážně v první polovině 90.let obyvatelstvo migrací ztrácely (Ústecký a Moravskoslezský kraj). Ve druhé polovině 90.let lze i z vertikálního pohledu sledovat v migračních proudech významné změny. Oproti období socialismu jsou patrné migrační zisky menších obcí (s 2 až 5 tisíci obyvateli) na úkor velkých měst (především s více než 20 tisíci obyvateli).

Významným jevem ve sledovaném období jsou migrační zisky okresů Středočeského kraje v širším okolí Prahy, který koresponduje s nastupujícím procesem suburbanizace.

6. POHYB OBYVATELSTVA V ÚSTECKÉM KRAJI

Tato kapitola se věnuje přirozenému a migračnímu vývoji populace Ústeckého kraje. Nejprve se zaměříme na vymezení sledovaného regionu, poté budou hodnoceny přirozený vývoj obyvatelstva a vnitřní migrace v regionu (z hlediska mezikrajské a vnitrokrajské migrace). V poslední části bude analyzována suburbanizace ve městech Most a Ústí nad Labem.

6.1 Vymezení regionu Ústecký kraj

Ústecký kraj se nachází v severozápadní části Česka při hranici s německým Saskem. Vznikl 1.1.2001 na základě reformy státní správy a samosprávy a je tvořen územími okresů Chomutova, Mostu, Teplic, Ústí nad Labem, Děčína, Litoměřic a Loun. Sousedí s krajem Karlovarským, Středočeským a Libereckým. Právě s Libereckým krajem (vyjma okresu Semily) tvořil Ústecký kraj od roku 1960 kraj Severočeský.

Na počátku roku 2003 zanikly samosprávy okresů, jejich pravomoci přešly ke krajům a menším územním celkům – správním obvodům obcí s rozšířenou působností (obr.6.1.1) V těchto správních obvodech se vyskytují obvody obcí s pověřeným obecním úřadem. Rozšířenou působnost státní správy vykonávají spolu s okresními městy obce Rumburk, Varnsdorf, Kadaň, Lovosice, Roudnice nad Labem, Bílina, Litvínov, Žatec a Podbořany.

Obr.6.1.1 : Správní obvody obcí s rozšířenou působností v Ústeckém kraji

Zdroj: Ústecký kraj (2007)

Ústecký kraj zaujímá rozlohu 5 335 km² (6,8 % rozlohy Česka) a k poslednímu dni roku 2005 v něm žilo 823 173 obyvatel. Ve srovnání s ostatními kraji má podprůměrnou rozlohu, ale nadprůměrný počet obyvatel a hustotu zalidnění (průměrně ve sledovaném období 154 obyvatel/ km²) (ČSÚ 2006).

6.2 Přirozený vývoj populace v Ústeckém kraji

Ústecký kraj patří k nejhustěji zalidněným oblastem Česka a populačně je pátým největším krajem v rámci republiky. V roce 1991 se ve srovnání s rokem 1961 zvýšil počet obyvatel v kraji nepatrně (o 1,2 %). Při srovnání na úrovni okresů (viz tab.6.2.1) vyplývá, že největší nárůst obyvatelstva ve sledovaném období vykazují okresy Chomutov (24,3 %) a Ústí nad Labem (14,8 %).

Tab.6.2.1: Vývoj počtu obyvatel v okresech Ústeckého kraje 1961-2001

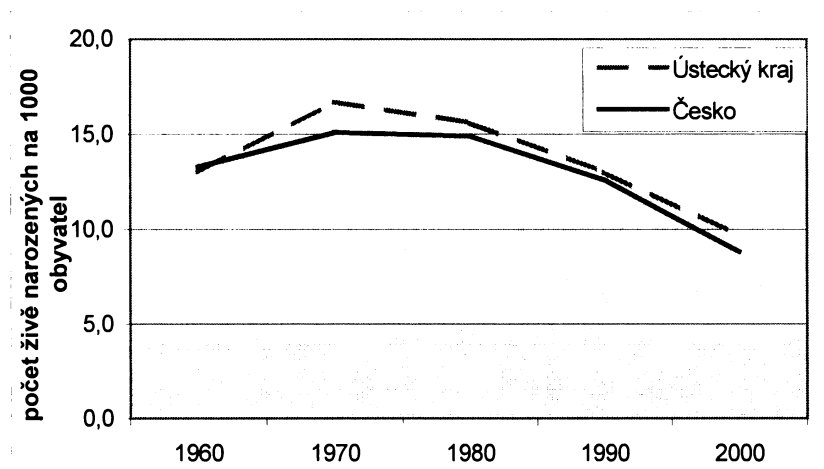
Okres	Střední stav obyvatel				
	1961	1971	1981	1991	2001
Děčín	131 956	132 429	138 093	133 448	133 887
Chomutov	93 967	103 735	118 043	124 081	124 979
Litoměřice	115 415	115 990	119 621	113 883	114 259
Louny	88 064	85 853	88 472	86 640	86 020
Most	112 818	117 189	117 297	120 212	117 196
Teplice	139 679	135 644	135 838	127 872	126 098
Ústí nad Labem	100 855	105 922	115 161	118 325	117 780

Zdroj: ČSÚ (2005)

Na obr.6.2.1 lze pozorovat srovnání vývoje porodnosti v Česku a Ústeckém kraji. Ústecko zaujímá v počtu narozených dětí na 1000 obyvatel prvenství ve srovnání s ostatními kraji. Od konce 60.let kraj vykazoval ve srovnání s Českem vyšší hrubou míru porodnosti (v roce 1970 16,7 či v roce 1991 13,0 oproti celorepublikovým hodnotám 15,1 v roce 1970 a 12,6 v roce 1991) (ČSÚ 2005).

Podobně jako v celém Česku v průběhu devadesátých let, má úmrtnost v Ústeckém kraji klesající tendenci. Ve srovnání s Českem vykazuje Ústecký kraj nižší hrubou míru úmrtnosti, což do určité míry odráží skutečnost, že Ústecko patří ke krajům s nejmladší populací v republice.

Obr.6.2.1: Srovnání porodnosti Ústeckého kraje a Česka 1960-2000

Zdroj: ČSÚ (2005); vlastní výpočet

Na Ústecku byla hodnota hrubé míry úmrtnosti na tisíc obyvatel 12,1 v roce 1991, v roce 1998 klesla na hodnotu 11,1 a v období po roce 2000 dokonce poklesla na 10,6 (tab.6.2.2). Vývoj úmrtnosti je spjat se změnami věkového složení obyvatelstva. V průběhu sledovaného období je v celém Česku patrný trend stárnutí obyvatelstva, který vede ke zvyšování úmrtnosti. Oproti roku 1991 se v roce 2005 se na Ústecku snížil podíl lidí do 14 let z 20,6 % na 14,6 % a podíl starších 60 let se zvýšil z 18 % na 20,1 % (ČSÚ 2005). Dlouhodobě však převažuje vliv zkvalitňující se lékařské péče a životního stylu, úmrtnost v dlouhodobém horizontu tedy klesá.

Vlivem skladby obyvatelstva lze v Ústeckém kraji pozorovat i nadprůměrné hodnoty v potratovosti a rozvodovosti ve srovnání s celorepublikovým průměrem.

Tab.6.2.2: Přirozený pohyb obyvatelstva Ústeckého kraje 1960-2000

	1960	1970	1980	1991	1994	1997	2000
počet obyvatel k 31.12.	814 815	796 991	839 939	824 461	825 074	825 870	827 013
živě narození*	13,0	16,7	15,6	13,0	11,1	9,4	9,7
zemřelí*	8,2	11,4	12,4	12,1	11,3	10,7	10,6
přirozený přírůstek*	4,8	5,3	3,2	0,9	-0,2	-1,3	-0,9

Zdroj: ČSÚ 2005

Pozn.: * Hodnoty jsou v přepočtu na 1000 obyvatel

Vyšší porodnosti dosahovaly během devadesátých let především pánevní okresy (Chomutov, Ústí nad Labem, Děčín); méně dětí se rodilo v zemědělských okresech (Louny a Litoměřice). Nejvyšší úmrtnost vykazovaly okresy Litoměřice a Teplice, nejnižší okresy

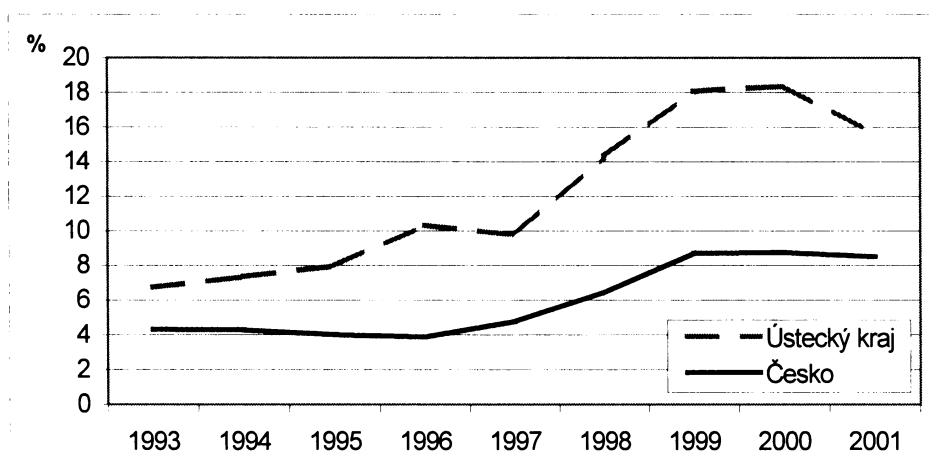
Chomutov a Ústí nad Labem (ČSÚ 2005). Tyto okresy mají nižší úmrtností v důsledku vyšších měr porodnosti ve druhé polovině 20. století a vyššího zastoupení mladších věkových skupin obyvatelstva.

6.3 Vývoj ekonomických indikátorů vnitřní migrace

6.3.1 Nezaměstnanosti v Ústeckém kraji

Ústecko spolu s Ostravskem patří mezi strukturálně nejvíce postižené regiony. V době socialismu byl tento region protěžován díky orientaci hospodářství na těžbu a těžký průmysl. Lidé se do těchto regionů stěhovali za prací a z důvodu relativně vysokých mezd. V období transformace prošel region mnoha změnami, které vedly především k významnému zvýšení nezaměstnanosti. Na obr.6.3.1.1 je patrné, že nezaměstnanost v Ústeckém kraji byla více než dvojnásobně vyšší oproti celorepublikové míře nezaměstnanosti. V roce 1994 dosahovala míra nezaměstnanosti na Ústecku hodnoty 7,4 % (celorepubliková hodnota 4,3 %) a do roku 1999 se zvýšila na hodnotu 18,1 % (v Česku 8,7 %) (ČSÚ 2007).

Obr. 6.3.1.1: Míra registrované nezaměstnanosti v Ústeckém kraji a Česku 1993-2001

Zdroj: ČSÚ (2007)

Vysokou míru nezaměstnanosti na Ústecku lze spojovat také s nepříznivou vzdělanostní strukturou obyvatelstva (především v okresech Teplice a Chomutov). Více než polovina uchazečů o zaměstnání má pouze základní vzdělání. Ústecko se vyznačuje

nízkým podílem uchazečů, kteří mají maturitu nebo vysokoškolský titul, a ve srovnání s Českem se jedná o podprůměrné množství. Vysokoškolsky vzdělaní lidé vlivem zdejších podmínek odcházejí do jiných krajů, kde mají větší šanci získat zaměstnání a lepší platové ohodnocení. V roce 1998 činila míra nezaměstnanost u uchazečů se základním vzděláním 26,9 %, zatímco nezaměstnanost u uchazečů s maturitou byla 6,5 % (ČSÚ 2007).

Vyšší zastoupení mladších věkových skupin na Ústecku determinuje nejnižší věk uchazečů o zaměstnání v rámci Česka. Podíl uchazečů do 25 let se pohyboval okolo 20 %, podíl uchazečů starších 50-ti let byl přibližně 25 %. Míra nezaměstnanosti u uchazečů mladších 25-ti let byla v roce 1998 více než 22 %, u uchazečů ve věkové skupině 30-40let přibližně 13 % a konečně u uchazečů ve věkové skupině 50-60 let 5,5 % (ČSÚ 2007).

Z hlediska regionální diferenciaci nezaměstnanosti na Ústecku dosahovaly tradičně nejvyšší nezaměstnanosti obce v okrese Most (ORP Most a Litvínov přesahovaly hranici 20 %), v němž se soustředí těžba hnědého uhlí a petrochemický průmysl. Příznivější situace byla v okresech Litoměřice a Ústí nad Labem (okolo 12 %). Obecně byla nejnižší nezaměstnanost ve městech (Ústí nad Labem a Litoměřice okolo 8 %) (ČSÚ 2007).

6.3.2 Bytová situace

Podobně jako v celém Česku, došlo na Ústecku v období transformace k poklesu intenzity ve stavebnictví. Zatímco bylo v 70.letech postaveno téměř 74 500 bytů a v 80.letech 63 000 bytů, v průběhu devadesátých let bylo celkem dokončeno pouze 17 000 bytů (ČSÚ 2006). Struktura bytového fondu se na Ústecku vyznačuje relativně nízkým podílem rodinných domů a vysokým podílem mladého bytového fondu v panelových domech postavených v průběhu socialistické industrializace.

Nejméně bytů bylo postaveno v polovině 90.let, poté se situace mírně zlepšovala, ale již nedosáhla úrovně před rokem 1989. Z tabulky 6.3.2.1 vyplývá patrný trend mírného růstu počtu dokončených bytů ve všech okresech Ústeckého kraje v druhé polovině devadesátých let. Oproti roku 1995 se v roce 2001 počet dokončených bytů zdvojnásobil

(ČSÚ 2006). Nejvíce bytů bylo v tomto období postaveno v okresech Děčín a Litoměřice, nejméně pak v problematických pánevních okresech Most a Ústí nad Labem.

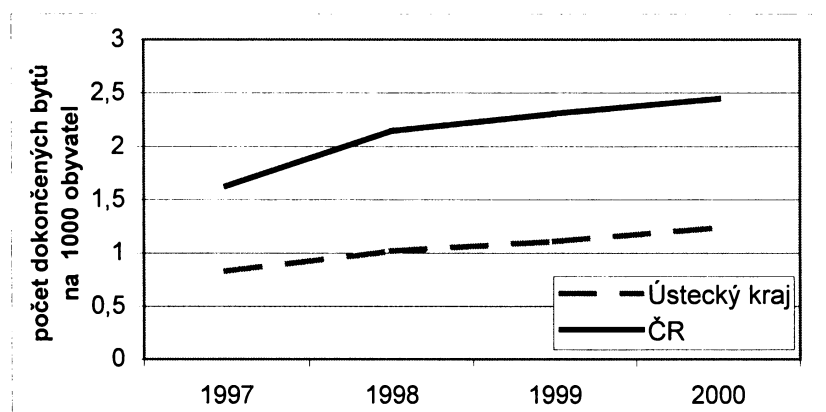
Tab.6.3.2.1: Dokončené byty v okresech Ústeckého kraje 1997-2001

okres	počet dokončených bytů				
	1997	1998	1999	2000	2001
Děčín	151	187	169	218	175
Chomutov	89	70	151	105	185
Litoměřice	251	138	135	171	182
Louny	26	188	171	148	130
Most	41	118	86	36	64
Teplice	87	76	85	208	105
Ústí nad Labem	41	67	120	140	138
Ústecký kraj	686	844	917	1026	979

Zdroj: ČSÚ (2006)

Z hlediska intenzity bytové výstavby (počet dokončených bytů na 1 000 obyvatel) dosahovalo Ústecko v devadesátých letech nejnižších hodnot v rámci Česka. V Ústeckém kraji byla intenzita bytové výstavby ve srovnání s celorepublikovými hodnotami dvakrát nižší (obr.6.3.2.1). V roce 1997 činila intenzita bytové výstavby na Ústecku 0,83 (v ČR 1,63); v roce 2000 to bylo 1,24 (v ČR 2,45) (ČSÚ 2006).

Obr.6.3.2.1: Intenzita bytové výstavby v Ústeckém kraji a Česku 1997-2000

Zdroj: ČSÚ (2006)

Z analýzy intenzity bytové výstavby ve městech Ústeckého kraje s více než 10 000 obyvateli vyplývá, že většina z nich dosahovala v daném období podprůměrných hodnot ve srovnání s hodnotami za kraj. Celkově se nejintenzivněji stavělo ve městech, která jsou

atraktivní pro přistěhovalé, mají relativně kvalitnější životní prostředí ve svém okolí. Jedná se o města Roudnice nad Labem a Žatec, kde bylo v průměru dokončeno 2,1 bytů na 1 000 obyvatel (ČSÚ 2006). V rámci Česka jde však stále o podprůměrné hodnoty. Na opačném pólu se nacházejí města s vysokou mírou nezaměstnanosti, negativní pověstí v souvislosti s životním prostředím a sociálním klimatem. Nepředpokládalo se, že by zde byla vysoká poptávka po bytech. Nejnižší intenzitou (0,2 až 0,3 dokončených bytů na 1000 obyvatel) se vyznačují města Litvínov, Chomutov, Ústí nad Labem a Most.

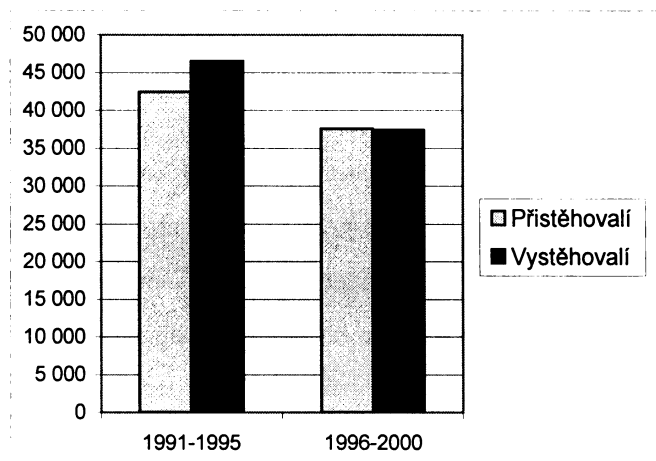
6.4 Vývoj vnitřní migrace na Ústecku

Migrace jako prostorový proces ovlivnila vývoj osídlení a počtu obyvatel Ústecka v několika vlnách. První významná migrační vlna probíhala záhy po konci druhé světové války, kdy docházelo k dosídlování oblasti následně po vysídlení občanů německé národnosti. Během 50.let a první poloviny 60.let se především pánevní okresy regionu (Most, Chomutov) vyznačovaly migračními zisky v důsledku rozsáhlé bytové výstavby, budování energetického průmyslu a těžby uhlí. V následujícím období až do počátku 80.let se region stává emigračním, vyznačuje se záporným migračním saldem (např. mezi lety 1961-1970 činilo -28 tisíc osob) (Šašek 1998). Migranti (nejvíce z okresů Ústí nad Labem, Most, Louny, Teplice) směřovali především do Prahy. V rámci kraje byl nejsilnější migrační proud z okresu Most do okresu Chomutov, který v té době patřil mezi nejsilnější migrační proudy v republice. Od počátku 80.let vykazuje region opět migrační zisky, a to díky rozsáhlé bytové výstavbě především v okrese Chomutov a příspěvkům přistěhovalým.

Migrační proudy se vyznačovaly vesměs nepříznivou skladbou migrantů (většina nekvalifikována, se základním vzděláním), kraj byl nejatraktivnější pro dělnické profese. Z tohoto trendu dále vyplývá, že pánevní okresy byly nejatraktivnější z hlediska profese pro muže, naopak docházelo k migračnímu úbytku žen. Co se týče věkové struktury migračních proudů, Severočeský kraj nejvíce získával mladé lidi do 30 let, nejvíce odcházely střední věkové skupiny (31-40 let). Celkové migrační saldo mezi lety 1983-1988 bylo 1 945 osob (Šašek 1998). V porovnání mezi sledovanými obdobími se obrat migrace snížil o 15,7 %. Snížila se i efektivita migrace, a to z -4,5 % v prvním období na 0,23 % v druhé polovině 90.let (ČSÚ 2005).

Při analýze vnitřní migrace v 90. letech lze pozorovat nejdříve pozvolný pokles migračního obrátu, poté stagnaci. Klesal počet přistěhovalých, a zároveň i vystěhovalých. V první polovině devadesátých let činilo migrační saldo Ústeckého kraje -4 028 osob; mezi lety 1996-2000 bylo saldo mírně kladné (173 osob) (obr.6.4.1).

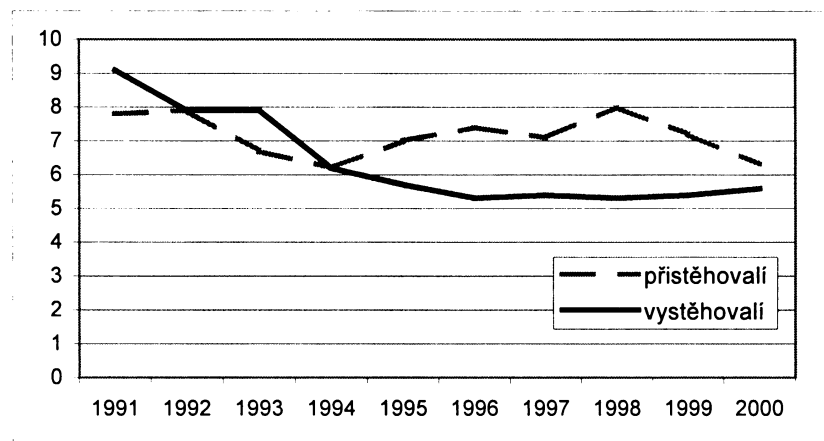
Obr.6.4.1: Migrační pohyb obyvatelstva v Ústeckém kraji 1991-2000

Zdroj: ČSÚ (2005)

Saldo mezikrajské migrace Ústeckého kraje vykazuje během devadesátých let pozvolný pokles a poté stagnaci počtu přistěhovalých a vystěhovalých¹ (obr.6.4.2).

Obr.6.4.2: Migrace obyvatelstva v Ústeckém kraji na 1 000 obyvatel 1991-2000

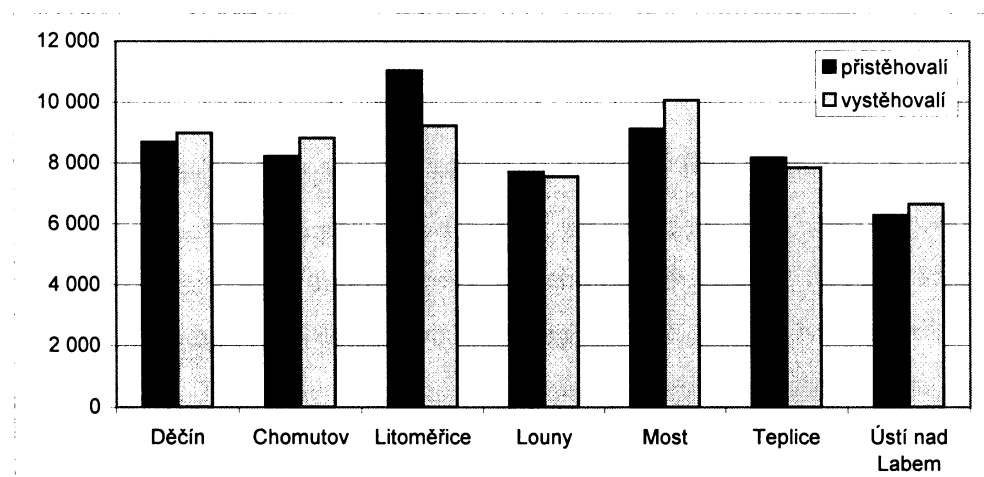
Zdroj: ČSÚ (2005); vlastní výpočet

¹ V letech 1991-1995 činilo saldo migrace -2297 osob; mezi lety 1996-2000 -1558 osob (ČSÚ 2005).

Nejpatrnějším trendem v mezikrajské migraci byla změna v migračních proudech s hlavním městem Prahou. V letech 1991-1995 činilo saldo s Prahou -862 lidí, mezi lety 1996-2000 dosahovalo saldo kladných hodnot (869 lidí) (ČSÚ 2005). Z Prahy se do kraje svého původu (především okres Litoměřice) stěhovali lidé převážně důchodového věku a tím současně přenechali svůj byt v Praze potomkům (Šašek 2004). V průběhu 90.let mělo Ústecko kladné migrační saldo s Moravskoslezským krajem (360 lidí). Naopak záporné saldo vykazovalo především s krajem Plzeňským, Libereckým a Jihočeským.

V rámci okresů byl imigračně nejatraktivnější okres Litoměřice (obr.6.4.3), který se jako jediný okres Ústecka vyznačuje kladným saldem v průběhu devadesátých let (v letech 1991-1995 477 osob, v letech 1996-2000 dokonce 1 592 osob). Okresy Louny a Teplice měly kladné migrační saldo až ve 2.polovině 90. let. Naproti tomu, pánevní okresy Most, Ústí nad Labem a Chomutov byly ve sledovaném období migračně ztrátové.

Obr.6.4.3: Migrace v okresech Ústeckého kraje 1995-2000

Zdroj: ČSÚ (2005); vlastní výpočet

Města Ústeckého kraje byla v první polovině 90.let povětšinou migračně ztrátová (tab.6.4.1). Přistěhovalí do Ústeckého kraje, podobně jako místní obyvatelé, preferovali populačně malé obce na venkově. Od roku 1996 se migrační obrat většiny měst v kraji snižoval, u některých bylo pozorováno kladné migrační saldo („satelity“ okresních měst – Litvínov, Jirkov).

Tab.6.4.1: Migrace ve městech Ústeckého kraje 1991-1995

město	na 1000 obyvatel				účinnost migrace v %
	přistěhovalí	vystěhovalí	migrační saldo	obrat migrace	
Děčín	63,1	79,5	-16,4	142,6	-11,5
Chomutov	95,7	122,3	-26,6	218,0	-12,2
Litoměřice	121,4	129,0	-7,6	250,4	-3,0
Louny	110,4	131,8	-21,4	242,2	-8,8
Most	86,8	100,8	-14,0	187,6	-7,5
Teplice	105,3	116,5	-11,2	221,8	-5,0
Ústí nad Labem	58,6	73,9	-15,3	132,5	-11,5

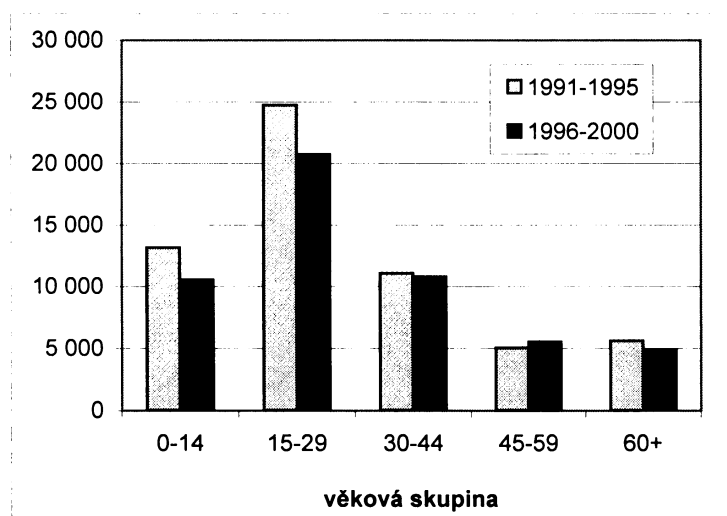
Zdroj: Šašek (1998); vlastní výpočet

Z pohledu vnitřní migrace převládaly toky mezi městy uvnitř okresu než-li mezi okresními městy. V období mezi lety 1991-2000 se mezi obcemi v rámci okresů Ústecka přestěhovalo 103 311 osob, mezi okresy se stěhovalo 34 014 osob. Nejsilnější migrační proud byl zaznamenán mezi městy Chomutov a Jirkov, kdy se v letech 1991-2004 z Chomutova do Jirkova vystěhovalo 4899 obyvatel a opačným směrem se stěhovalo 3 319 obyvatel (ČSÚ 2005). Další silné migrační vazby zaznamenávají dvojice měst Most a Litvínov (saldo migrace 322 ve prospěch Litvínova), Teplice a Krupka či Teplice a Dubí.

Při sledování migrace z hlediska pohlaví je patrné kladné migrační saldo mužů v obou sledovaných obdobích v 90.letech. V letech 1991-1995 bylo saldo stěhování mužů mírně kladné, ve druhé polovině desetiletí však dosahovalo k hodnotě téměř 4 500 osob. U žen bylo saldo v první polovině sledovaného období záporné (-961), mezi lety 1996-2000 bylo již kladné, ale přesto ve srovnání s muži téměř dvakrát nižší (2 964 osob) (ČSÚ 2005). Tento jev koresponduje s profesní nabídkou Ústecka, ve které se uplatňují především muži.

Pokud se zaměříme na stěhování podle věku, nejintenzivněji se stěhovali mladí lidé ve věku 15-29 let (obr. 6.4.4). Jedná se o absolventy škol, kteří si hledají první zaměstnání a případně se za ním stěhují. V první polovině 90.let Ústecký kraj migrací ztrácel (mezi lety 1991-1995 bylo saldo stěhování -312 osob), v následujícím období je saldo migrace u této věkové skupiny kladné (1 751 osob). Do Ústeckého kraje se nejvíce stěhovali lidé středního věku (30-44 let), migrační saldo mezi lety 1996-2000 činilo 2 530 osob (ČSÚ 2005).

Obr. 6.4.4: Obrát migrace v Ústeckém kraji podle věku 1991-2000

Zdroj: ČSÚ (2005); vlastní výpočet

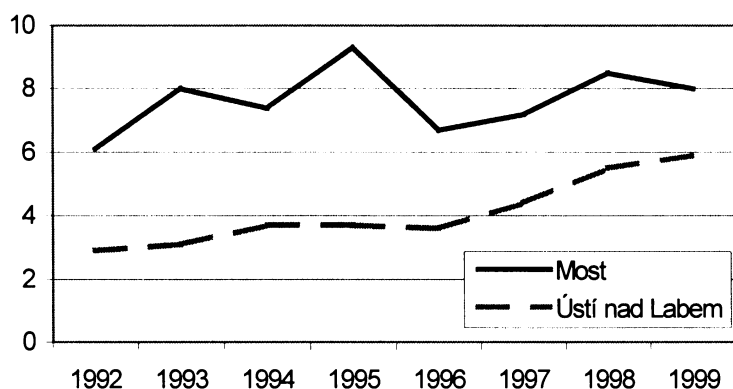
6.5 Suburbanizace v Ústeckém kraji (na příkladu měst Ústí nad Labem a Most)

Suburbanizace patří mezi nejdůležitější procesy přinášející změnu struktury osídlení v metropolitních oblastech postkomunistických zemích. Je ovlivňována změnami v prostorovém rozmístění aktivit (bydlení, obchod, výroba a další aktivity), které se přizpůsobují novým společenským podmínkám v období transformace (Sýkora 2003). Při zkoumání procesu suburbanizace není nahlíženo pouze na stěhování obyvatelstva, ale také firem či domácností z městských jader do oblastí v zázemí.

V Česku suburbanizace probíhala již na počátku 20.století, v především v oblasti Prahy, kdy se podél železnic šířily nové rezidenční zóny. V období socialismu byly tyto trendy silně utlumeny centrálně plánovanou bytovou výstavbou především ve středně velkých městech. Období transformace přineslo změny obnovení suburbanizačních procesů. Podobně jako ve východní části Německa, suburbanizační procesy v Česku získaly na intenzitě až v polovině 90.let minulého století. Ve srovnání s novými spolkovými zeměmi však v menší míře, což plyne z rozdílných podmínek v průběhu transformace.

Pro analýzu suburbanizace v Ústeckém kraji jsme jako modelová území vybrali dvě největší města kraje – Ústí nad Labem a Most. Suburbánní území obou měst byla vymezena na základě hranic okresů Ústí nad Labem a Most.

Obr.6.5.1: Vystěhovalí na 1000 obyvatel z měst Mostu a Ústí nad Labem do zázemí 1992-1999

Zdroj: ČSÚ (2003); vlastní výpočet

Na obr.6.5.1 lze pozorovat srovnání míry vystěhovalectví v obou sledovaných městech v průběhu 90.let. Patrný je vyšší absolutní i relativní počet vystěhovalých osob z Mostu do jeho zázemí ve srovnání se situací v Ústí nad Labem. Zjednodušeně lze tento jev interpretovat horším životním a sociálním prostředím v Mostu. I přes propad bytové výstavby v období transformace byl v okolních obcích obou měst relativní dostatek bytů (převážně v panelových domech) postavených v 70. a 80.letech minulého století (především Litvínov, Obrnice). Sídla v zázemí sledovaných průmyslových středisek měla plnit hlavně obytnou funkci pro předimenzovaný počet zdejších pracovníků.

6.5.1 Suburbanizace v Mostu

Ve statutárním městě Mostu žije dnešní době okolo 70 tisíc obyvatel. Počet obyvatel v Mostu klesá podobně jako v ostatních krajských městech (mezi lety 1992-1999 se počet obyvatel Mostu snížil o 1 033) (ČSÚ 2006). Okres Most je od 1.1. 2003 správně rozdělen na 2 obvody obcí s rozšířenou působností – Most a Litvínov (obr. 6.5.1.1 a 6.5.1.2).

Obr. 6.5.1.1: Obvod ORP Most

Obr.6.5.1.2: Obvod ORP Litvínov

Zdroj: Ústav územního rozvoje (2007)

Suburbanizace byla analyzována ve dvou časových obdobích (1992-1995 a 1996-1999). V první polovině devadesátých let se z Mostu do jeho zázemí vystěhovalo 2 193 lidí, ve druhé polovině téměř totožný počet lidí. V obou sledovaných obdobích uvedla 1/4 vystěhovalých jako příčinu svého stěhování bytové důvody, pouze 4 % vystěhovalých přiměly ke stěhování pracovní důvody (ČSÚ 2003).

Vezmeme-li v úvahu vzdělanostní strukturu lidí stěhujících se z města do zázemí, je patrné, že nejvíce se stěhovali lidé se vzděláním základním a středním bez maturity. Nejméně se pak stěhovali lidé s vysokoškolským vzděláním (tab.6.5.1.1). Tento trend odráží skutečnost, že v Ústeckém kraji žije podprůměrný podíl lidí s maturitou a vysokoškolským vzděláním ve srovnání s celorepublikovým průměrem.

Tab.6.5.1.1: Vzdělanostní struktura vystěhovalých z Mostu do zázemí 1992-1999

stupeň vzdělání	1992-1995	1996-1999
bez vzdělání	448	553
základní	729	514
střední bez maturity	640	623
střední s maturitou	326	387
vysokoškolské	50	76

Zdroj: ČSÚ (2003); vlastní výpočet

Z hlediska věkové struktury vystěhovalých se do zázemí Mostu nejvíce stěhovali mladí lidé ve věku do 29 let (748 mezi lety 1992-1995 a 713 v letech 1996-1999). Lidé v této věkové skupině nejčastěji uzavírali sňatky a následovali svého partnera. Lidé ve středním věku spolu s ohledem na své děti volili kvalitnější životní prostředí mimo město. Relativně nízký (především v druhé polovině 90.let) byl podíl vystěhovalých lidí v důchodovém věku, kteří tradičně preferují klidné prostředí na venkově a venkovský způsob života.

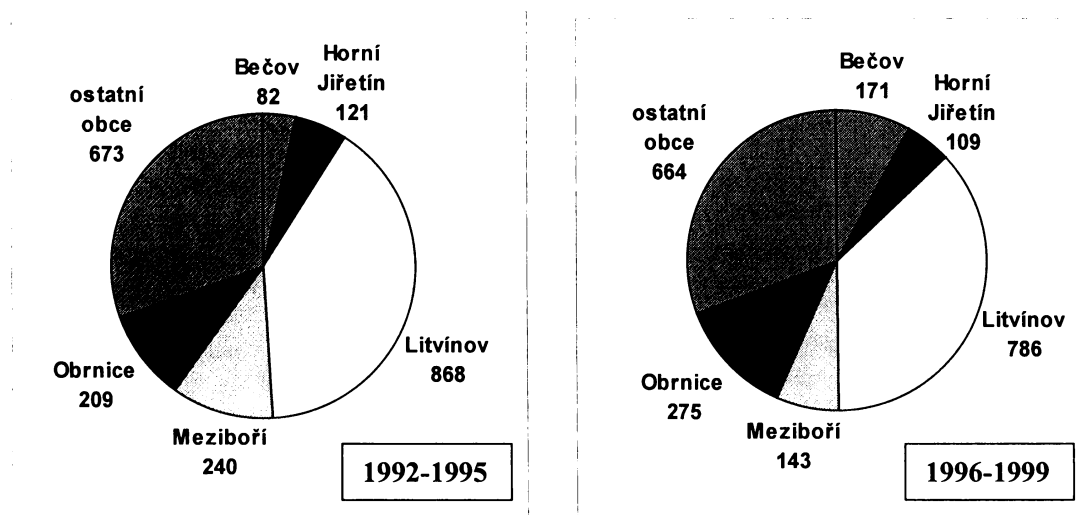
Tab.6.5.1.2: Věková struktura vystěhovalých z Mostu do zázemí 1992-1999

věková skupina	1992-1995	1996-1999
0-14	458	553
15-29	748	713
30-44	425	465
45-59	225	242
60 a více	337	175

Zdroj: ČSÚ (2003); vlastní výpočet

Skladba cílových obcí suburbanizace Mostu byla v průběhu 90.let téměř neměnná. V grafech na obr. 6.5.1.3 jsou uvedeny obce, do kterých se z Mostu přistěhovalo nejvíce lidí.

Obr.6.5.1.3: Cílové obce vystěhovalých z Mostu 1992-1999

Zdroj: ČSÚ (2003); vlastní výpočet

Do každé z ostatních obcí se každým rokem z Mostu v průměru přistěhovalo okolo 10 lidí. Vystěhovalí z Mostu se nejintenzivněji stěhovali do Litvínova (téměř 40 %), který byl tradičně vnímán jako „satelit“ Mostu s obytnou funkcí. V druhé polovině 90.let vzrostl počet přistěhovalých do obcí, které leží v těsném okolí Mostu (Bečov, Obrnice). Počet přistěhovalých do Bečova se zvýšil více než dvakrát (8 % vystěhovalých z Mostu v letech 1996-1999). Snížil se naopak počet přistěhovalých do obcí, které leží ve větší vzdálenosti od Mostu (Meziboří).

6.5.2 Suburbanizace v Ústí nad Labem

Počet obyvatel statutárního a krajského města Ústí nad Labem dosahuje téměř ke 100 tisícům. Mezi lety 1992-1999 se počet obyvatel města snížil o 3 500. Ústí nad Labem je střediskem kraje a obvodu obce s rozšířenou působností (obr.6.5.2.1). V průběhu minulých let se neustále měnily hranice města v důsledku připojování a osamostatňování obcí. V roce 1986 byly připojeny obce Chlumeck, Chabařovice a Neštětice, aby Ústí nad Labem dosáhlo stotisícového počtu obyvatel. V letech 1990-1991 se osamostatnily Chlumeck a Chabařovice, v roce 1994 je následovaly Trmice.

Obr. 6.5.2.1: Obvod ORP Ústí nad Labem

Zdroj: Ústav územního rozvoje (2007)

Zatímco počet vystěhovalých z Mostu v 90.letech spíše stagnoval, z Ústí nad Labem se každým rokem stěhovalo do zázemí stále více lidí (viz výše obr.6.5.1). V roce 1992 se vystěhovalo 291 lidí, v roce 1999 to bylo téměř dvakrát více (571 lidí). Během sledovaného období vzrostl také počet lidí, kteří se stěhovali z bytových důvodů (mezi lety 1992-95 to byla 1/4, v následujícím období více než 1/3 všech vystěhovalých) (ČSÚ 2003). Opačně se vyvíjelo vystěhovalectví z pracovních důvodů, které ve stejném období pokleslo více než trojnásobně. Tento jev může korespondovat s neustále se zhoršující situací pracovního trhu v regionu.

Tab.6.5.2.1: Vzdělanostní struktura vystěhovalých z Ústí nad Labem 1992-1999

stupeň vzdělání	1992-1995	1996-1999
bez vzdělání	285	431
základní	345	397
střední bez maturity	431	613
střední s maturitou	226	373
vysokoškolské	35	72

Zdroj: ČSÚ (2003); vlastní výpočet

V tab.6.5.2.1 je uvedena vzdělanostní struktura vystěhovalých z Ústí nad Labem. Ve srovnání se stavem v Mostu, se z Ústí nad Labem stěhovalo v relativním počtu více lidí s maturitou a vysokoškolským vzdělání. Mezi lety 1996-1999 vzrostl podíl vystěhovalých s vyšším vzděláním (maturita, vysokoškolské), podíl vystěhovalých poklesl o 5 % ve srovnání s předchozím obdobím.

Z tab.6.5.2.2, která popisuje věkovou strukturu vystěhovalých, vyplývá, že se nejintenzivněji stěhovali opět lidé ve věku mezi 15-29 lety (téměř třetinový podíl z celkového počtu vystěhovalých). Ve druhé polovině 90.let nejvíce vzrostl podíl vystěhovalých mezi 45-59 lety (z 12,4 na 15,2 %), naopak pokles podílu o 5,7 % zaznamenali vystěhovalí v důchodovém věku (ČSÚ 2003).

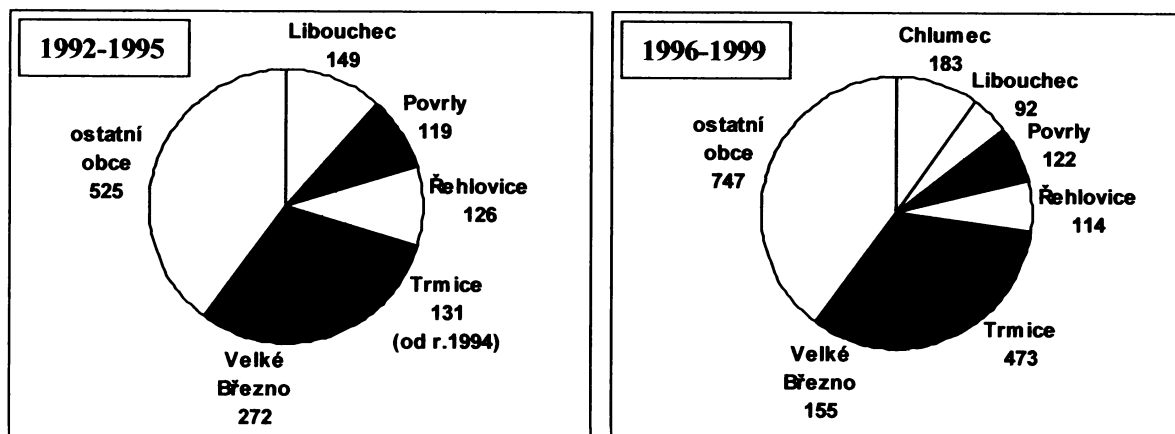
Tab.6.5.2.2: Věková struktura vystěhovalých z Ústí nad Labem 1992-1999

věková skupina	1992-1995	1996-1999
0-14	291	431
15-29	379	579
30-44	294	419
45-59	164	287
60 a více	194	171

Zdroj: ČSÚ (2003); vlastní výpočet

Podíly vystěhovalých z Ústí nad Labem podle cílových obcí v první a druhé polovině 90.let jsou zobrazeny v grafech na obr.6.5.2.2.

Obr. 6.5.2.2: Cílové obce vystěhovalých z Ústí nad Labem 1992-1999

Zdroj: ČSÚ (2003); vlastní výpočet

V rámci podílu přistěhovalých z Ústí nad Labem se nejmarkantněji změnila pozice obcí Velké Březno, Libouchec a Chlumeck při srovnání mezi sledovanými obdobími. Podíl vystěhovalých do obce Velké Březno poklesl mezi lety 1996-1999 oproti prvnímu sledovanému období z 20 na 8 %; podíl vystěhovalých do obce Libouchec se snížil z 11 na 5 % (ČSÚ 2003). Ve druhé polovině 90.let směřovalo téměř 10% vystěhovalých z Ústí nad Labem do obce Chlumeck. V předchozím období nebyl zaznamenán v této obci žádný přistěhovalý z krajského města. Mezi lety 1996-1999 tedy lidé z Ústí nad Labem volili za cíl svého stěhování, namísto Velkého Března a Libouchce, obec Chlumeck.

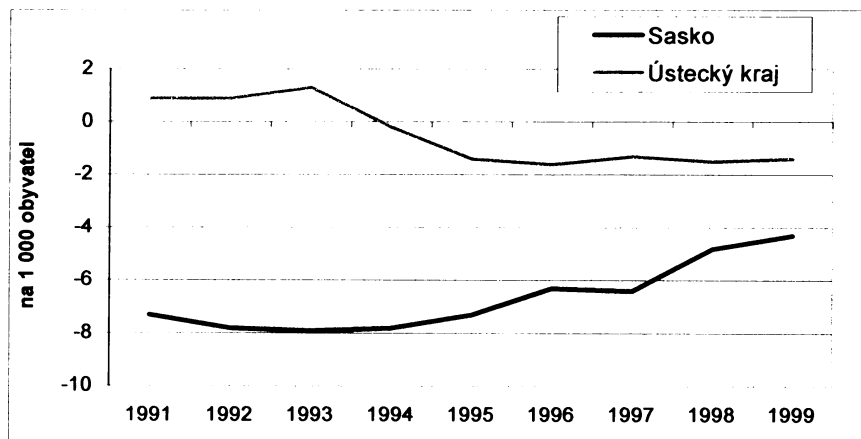
Obec Trmice se oddělila od Ústí nad Labem k 1.1.1994, tudíž lze pro účely zjištění suburbanizace brát v potaz počet přistěhovalých z Ústí nad Labem od tohoto data. Tento fakt může do určité míry zkreslovat situaci. Ve druhé polovině 90.let je však patrné, že Trmice jsou nejčastější cílovou obcí suburbanizace Ústí nad Labem (u 1/4 vystěhovalých).

7. SROVNÁNÍ VÝVOJE OBYVATELSTVA V SASKU A ÚSTECKU

Sasko i Ústecký kraj se vyznačují vysokou hustotou zalidnění v rámci států, ve kterých leží. V Sasku dosahuje v průměru hodnoty 240 obyvatel na km², na Ústecku 154 obyvatel na km².

Pohyb obyvatelstva v obou regionech významně ovlivnil proces transformace, který v obou státech vedl ke změně demografického chování a následně k poklesu počtu obyvatel (především v Sasku). Tento trend byl důsledkem migračních pohybů a poklesem porodnosti ve sledovaném období v obou regionech. V Sasku činila hrubá míra porodnosti 5,4 v roce 1992, v roce 1996 5,9 (Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen 2007). Zatímco v Sasku vykazuje porodnost po roce 1994 rostoucí tendenci, na Ústecku byl zaznamenán ve stejném období setrvalý pokles (v roce 1992 se narodilo 12,2 dětí na 1 000 obyvatel, v roce 1996 9,4) (ČSÚ 2005). V rámci Česka však Ústecko zaznamenává jedny z nejvyšších hodnot porodnosti a relativně mladé věkové složení obyvatelstva.

Obr.7.1: Přirozený přírůstek/úbytek obyvatelstva v Sasku a Ústeckém kraji 1991-1999

Zdroj: Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen (2007); ČSÚ (2005); vlastní výpočet

Na obr.7.1 lze pozorovat vývoj přirozeného přírůstku obyvatelstva v obou sledovaných regionech. V Sasku je na počátku 90.let patrný propad přirozené reprodukce obyvatelstva a po roce 1994 pokles úbytku obyvatelstva přirozenou měnou. Na Ústecku byl vývoj opačný. Do roku 1994 zaznamenává kraj přírůstky přirozenou měnou a poté

dochází k poklesu k záporným hodnotám. Kladné hodnoty celkového přírůstku v období po roce 1994 zaznamenává Ústecko díky migraci.

7.1 Srovnání vnitřní migrace v Sasku a Ústeckém kraji

Pod vlivem šokové transformace zaznamenalo Sasko ve srovnání s Ústeckem intenzivnější vnitrostátní migraci, což dokládá tab.7.7.1. Relativní obrat migrace v Sasku dosahoval více než dvojnásobných hodnot oproti Ústecku, kde od roku 1994 docházelo ke stagnaci počtu stěhujících se osob. Nejvyšší účinnost vykazovala migrace v Sasku na počátku 90.let, což koresponduje s mohutným odlivem obyvatelstva do západních spolkových zemí.

Tab.7.1.1: Obrat a účinnost vnitřní migrace v Sasku a Ústeckém kraji 1991-1999

Rok	Obrat migrace na 1 000 obyvatel		Účinnost migrace v %	
	Sasko	Ústecký kraj	Sasko	Ústecký kraj
1991	30,6	16,9	-35,3	-7,7
1992	29,1	15,8	-9,3	0
1993	29,1	14,6	1,7	-8,2
1994	30,5	12,4	8,2	0
1995	34,0	12,7	10,0	10,2
1996	34,1	12,7	5,6	16,5
1997	33,5	12,5	0,9	13,6
1998	32,0	13,3	-7,5	20,3
1999	31,8	12,6	-7,5	14,3

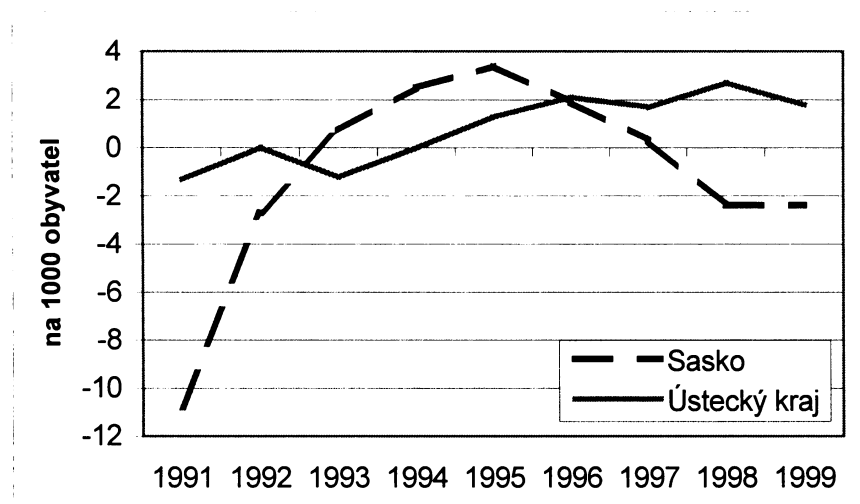
Zdroj: Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen (2007); ČSÚ (2005); vlastní výpočet

Vývoj migračního salda ve sledovaných regionech dokumentuje obr.7.1.1, na kterém lze pozorovat pozvolný růst migračních zisků obyvatelstva v Ústeckém kraji. Sasko zaznamenalo migrační zisky v polovině 90.let díky vzrůstajícímu přistěhovalectví obyvatel ze západních spolkových zemí ve světle příznivého ekonomického vývoje na východě Německa. V rámci vnitrostátní migrace se nejvíce osob do Saska přistěhovalo letech 1995 a 1996 (v průměru 18,5 osob na 1 000 obyvatel). Nejvyšší vystěhovalectví ze Saska je spjato s obdobími na začátku 90.let a na přelomu tisíciletí (např. v roce 1998 to bylo 17,2 osob na 1 000 obyvatel) (Statistisches Landesamt des Freistaates Sachsen 2007). Vzrůstající vystěhovalectví na západ Německa ve 2. polovině 90.let bývá dáváno do souvislosti se zhoršujícími se podmínkami pracovního trhu na východě Německa. Rozdíly

v míře nezaměstnanosti se západními spolkovými zeměmi se mezi lety 1995 a 2001 téměř zdvojnásobily (v roce 2001 přesáhly rozdíl 10 %) (Kemper 2004).

V Ústeckém kraji se mezikrajská migrace vyznačuje stagnací počtu přistěhovalých a poklesem a poté stagnací počtu vystěhovalých v průběhu sledovaného období. V roce 1991 se do kraje na 1 000 obyvatel přistěhovalo 7,8 osob, o 5 let později to bylo 7,4. V počtu vystěhovalých z Ústecka lze pozorovat výraznější změny ve srovnání přistěhovalectvím. Zatímco se v roce 1991 vystěhovalo 9,1 osob na 1 000 obyvatel, v roce 1996 relativní počet vystěhovalých poklesl na 5,3 osob (ČSÚ 2005).

Obr.7.1.1: Saldo migrace v Sasku a Ústeckém kraji 1991-1999

Zdroj: Statistisches Landesamt Freistaates Sachsen; ČSÚ; vlastní výpočet

Z hlediska věkové struktury vnitřní migrace v obou regionech, jsou nejvíce mobilní mladí lidé ve věkových skupinách 18-24 a 25-29 let. Lidé do 24 let povětšinou preferují jako cíl svého stěhování města (aglomerace), která nabízejí vzdělání či širší nabídku zaměstnání. Lidé ve věku 25-29 let se orientují spíše na nabídku práce. V období příznivého vývoje východoněmecké ekonomiky a rostoucí nabídky kvalifikovaných zaměstnání zaznamenávají východní spolkové země (nevyjímaje Saska) mírné migrační zisky lidé ve věkové skupině 25-29let. Zatímco v první polovině 90.let Ústecký kraj migračně ztrácel tuto věkovou skupinu, v následujícím období bylo saldo migrace u této věkové skupiny kladné. Nejvíce přistěhovalých do Ústecka ve sledovaném období bylo ve

střední věkové skupině (35-49 let). V polovině 90.let do roku 1997 bylo migračně atraktivní bylo pro tuto věkovou skupinu i Sasko v rámci Německa.

V Ústeckém kraji je navíc patrný trend migračních ztrát vysokoškolsky vzdělaných lidí. Ústecký kraj v rámci své ekonomické struktury nenabízí širší nabídku kvalifikovaných pracovních míst, tudíž se lidé s vyšším vzděláním stěhují do regionů s vyšším potenciálem uplatnění.

Na vertikální úrovni migrace lze v období transformace pozorovat v obou regionech dekoncentrační pohyby obyvatelstva. Došlo k posunu migračních zisků z velkých měst (především středně velkých měst) do menších obcí. V Sasku byl za růst počtu obyvatel v obcích metropolitních oblastí odpovědný proces rezidenční suburbanizace, spojený s populačními ztrátami jádrových oblastí měst (Lipsko, Drážďany, Chemnitz, Hoyerswerda). Suburbanizace oslabuje po roce 1998, kdy došlo k poklesu stavebnictví a centra měst opět vykazují migrační zisky.

Také v Ústeckém kraji je v průběhu 90.let patrný pokles počtu obyvatel v kategorii středně velkých a velkých měst. Z důsledku méně znatelného rozvoje suburbánních oblastí ve srovnání se Saskem, je obtížné s jistotou tvrdit, že trend poklesu počtu obyvatel ve městech je (z důvodu nízkého počtu migrantů) lze vždy připisovat právě suburbanizaci.

8. ZÁVĚR

Tato práce se zabývala srovnáním vývoje vnitřní migrace v Sasku a Ústeckém kraji v období transformace. Hlavním záměrem bylo prokázat, že specifický průběh transformace ovlivněný sjednocením dvou heterogenních německých států determinoval ve východní části Německa intenzivnější migrační proudy ve srovnání s Českem. Po otevření hranic mezi německými státy na sklonku roku 1989 výrazně vzrostly hodnoty migračního obratu spolu s účinností migrace ve východní části Německa. V rámci východních spolkových zemích vykazovalo nejvyšší migrační obrat právě Sasko. Na druhé straně v Česku, v důsledku nízké úrovně regionální variability ekonomických faktorů, došlo k poklesu mobility obyvatelstva. Z hlediska migrační aktivity zůstalo v 90. letech Ústeckému kraji výjimečné postavení, které zaujímalo v období socialismu. Relativní migrační obrat na Ústecku převyšoval republikový průměr, v rámci Česka náleželo ke krajům s nejvyšší migrační aktivitou.

Ve druhé polovině devadesátých let rozmístění obyvatelstva v Sasku nejvýznamněji ovlivňovala suburbanizace, jakožto hlavní forma migračních proudů v tomto období. Úloha suburbanizace na rozmístění obyvatelstva získávala na významu i v Ústeckém kraji, nejpatrnější je však tento proces v tomto období především v oblastech Prahy a Brna, v menší míře Ostravy.

První hypotézou bylo, že v Sasku měla migrace v době transformace zásadnější vliv na pokles počtu obyvatel, než tomu bylo v Ústeckém kraji. V této hypotéze jsme vyšli z předpokladu, že šoková transformace probíhající ve východním Německu vedla k okamžitému vytvoření regionálních disparit v ekonomické vyspělosti (v rámci sjednoceného Německa) a generování negativních projevů transformačního procesu – rychlý nárůst nezaměstnanosti, propad průmyslové výroby. Hypotéza se potvrdila pouze z části, je platná pro období mezi lety 1990-1992 a 1997-2000. Ústecký kraj zaznamenával ve 2. polovině 90. let mírné celkové přírůstky obyvatelstva, a to v důsledku migrace. V této práci jsme zjistili, že v polovině 90. let vykazovalo Sasko migrační zisky a pokles obyvatelstva byl tedy důsledkem relativně vysokého přirozeného úbytku. V tomto období se východoněmecká ekonomika vyznačovala pozitivním vývojem, zejména díky boomu ve

stavebnictví. Vzrostl nejen počet přistěhovalých občanů původem ze západní části Německa, ale současně se vraceli i původní občané Saska.

Další hypotézou bylo, že se do Saska ve druhé polovině 90.let přistěhovalo větší množství obyvatel v porovnání s Ústeckým krajem. Opíráme se v ní o fakt, že v období počínajícím rokem 1994 došlo k příznivému vývoji východoněmeckého hospodářství, nezaměstnanost nevykazovala růst a na území nových spolkových zemí, včetně Saska, dosáhlo vrcholu stavebnictví. Tato hypotéza se potvrdila. Relativní počet přistěhovalých do Saska byl více než dvakrát vyšší ve srovnání s Ústeckem (průměrná hodnota činí 16,3 na 1 000 obyvatel).

Dále bylo zjištěno, že lidé původem ze západní části Německa, volili nejčastěji za cíl stěhování hlavně velká města s vysokým potenciálem ekonomického rozvoje (v Sasku Drážďany a Lipsko – „boomtown východu“).

Třetí hypotézou bylo, že v Sasku lze v 90.let na příkladu dvou největších měst pozorovat intenzivnější suburbanizaci než v největších městech Ústeckého kraje. Jako modelová města pro analýzu suburbanizačních procesů jsme zvolili Drážďany a Lipsko v Sasku; Ústí nad Labem a Most na Ústecku. Vyšli jsme ze skutečnosti, že Sasko po pádu Berlínské zdi zaznamenalo výrazný hospodářský růst a probíhaly zde procesy, které byly za éry NDR uměle utlumeny – dekoncentrační procesy v sídelní struktuře. Západoněmecké firmy investovaly do stavebnictví na východě, stimulovaly výstavbu nových bytových jednotek a hospodářských objektů především v okrajových částech měst a v jejich suburbánních zónách. V Ústeckém kraji byl vývoj ekonomiky pozvolný a navíc kraj zaznamenal propad bytové výstavby (společně s Moravskoslezským krajem každoročně vykazoval nejmenší počet nově postavených bytů). Suburbánní zóny v metropolitních oblastech Ústecka se rozvíjely až koncem 90.let.

Hypotéza je platná. Několikanásobně vyššího absolutního i relativního počtu vystěhovalých dosáhla ve sledovaném období města v Sasku - Lipsko a následně Drážďany. Z měst v Ústeckém kraji byla v daném období intenzivnější suburbanizace v Mostu, méně lidí se do zázemí vystěhovalo z Ústí nad Labem. Lipsko se vyznačovalo méně příznivou strukturou bytového fondu ve srovnání s Drážďany (vyšší podíl starých a neobydlených bytů). Města Most i Ústí nad Labem se potýkaly s negativní pověstí

z hlediska životního a sociálního prostředí. Ztratily svou migrační „atraktivitu“, uměle vytvořenou v období socialismu.

Domníváme se, že suburbanizace bude nadále nejvýznamnějším procesem, který ovlivní prostorové rozmístění obyvatelstva nejen v Německu, ale stále výrazněji i v Česku.

Na závěr je nutné dodat, že tato práce se snažila porovnat intenzitu, směry a trendy migračních proudů ve dvou regionech, ve kterých proběhly odlišné typy transformace. Data, která sloužila k analýze zkoumaných procesů a jevů však neměla v některých případech požadovanou vypovídající hodnotu (především u suburbanizace v Ústeckém kraji). Nelze tedy s naprostou jistotou tvrdit, ale spíše usuzovat, že ve městech Ústeckého kraje docházelo k suburbanizaci v pravém slova smyslu.

SEZNAM POUŽITÉ LITERATURY A ZDROJU DAT

- ALEŠ, M. (2001): Vnitřní migrace v České republice v letech 1980-1999. Demografie, 43, Praha, s. 187 – 201.
- BANZHAF, E. et al (2006): Monitoring and modeling indicators for urban shrinkage – The city of Leipzig, Germany. Center for remote sensing and land surface, Bonn.
http://www.zfl.uni-bonn.de/earsel/papers/299-306_Banzhaf.pdf.
- BARTOŇOVÁ, D. (1996): Regionální diference sociálně-demografických znaků obyvatelstva. In: Hampl, M. a kol.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, s. 127 – 154.
- BARTOŇOVÁ, D., DRBOHLAV, D. (1993): Migrační atraktivita v regionálním pohledu (okresy ČR v letech 1961-1991). Demografie, 35, č. 2, s. 95 – 107.
- BLAŽEK J., DRBOHLAV, D. (1992): Typologie a podmíněnost migrace obyvatelstva podle okresů ČR. Geografie – Sborník ČGS, 97, č.4, s. 209 – 231.
- ČERMÁK, Z. (1997): Geografické aspekty vnitřní migrace v ČR. Demografie, 39, č. 4, s. 242 – 248.
- ČERMÁK, Z. (1996): Transformační procesy a migrační vývoj v České republice. In: Hampl, M. a kol.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, s. 179 – 197.
- DRBOHLAV, D. (1989): Migrační motivace, regionální a sídelní preference obyvatelstva. Kandidátská disertační práce. Katedra ekonomické a regionální geografie PřF UK, Praha, 236 s.
- FASSMANN, H. (2000): Are the two things that belong together coming together? Labour Market and jobs in the new and old Länder. In: Taubmann, W., Mayr, A. et al: Germany ten years after reunification. Institut für Länderkunde, Leipzig, s. 147 – 159.
- GROTZ, R. (2000): A new struggle: East German manufacturing industry in the decade after reunification. In: Taubmann, W., Mayr, A. et al: Germany ten years after reunification. Institut für Länderkunde, Leipzig, s. 92 – 104.
- HEILAND, F. (2004): Trends on East-West Germany Migration from 1989 to 2002. Demographic Research. <http://www.demographic-research.org/volume/vol11/7/11-7.pdf>.
- HERFERT, G. (2002): Disurbanisierung und Reurbanisierung – Polarisierende Raumentwicklung in den Ostdeutschen Schrumpflandschaft. Working Paper IV - Leipzig/Halle, s. 19 – 28.
http://www.shrinkingcities.com/fileadmin/shrink/downloads/rdfs/WP_BandIV_HalleLeipzig.pdf

- KALIBOVÁ, K. (2001): Úvod do demografie. Nakladatelství Karolinum, Praha, 45 s.
- KEMPER, F.-J. (2004): Internal Migration in Eastren and Western Germany: Convergence or divergence of Spatial Trends after Unification? *Regional Studies*.
<http://rsa.informaworld.com/srsa/content...>
- KEMPER, F.-J. (2000): Population processes in the 1990s. In: Taubmann, W., Mayr, A. et al: Germany ten years after reunification. Institut für Länderkunde, Leipzig, s. 14 – 23.
- KOCH, R., GATZWEILER, H.-P. (1980): Migration and settlement, 9: Federal Republic of Germany. IIASA, Laxenburg, 73 s.
- KÜHNL, K. (1975): Geografická struktura migrace obyvatelstva v Čechách. Kandidátská disertační práce. Katedra ekonomické a regionální geografie PřF UK, Praha, 106 s.
- MÄDIG, H. (2002): Migration processes – Challenges for German cities. Deutsches Institut für Urbanistik. www.difu.de/english/occasional/migration-processes.shtml#1.
- MLÁDEK, J. (1992): Základy geografie obyvatelstva. SPN, Bratislava, 230 s.
- MOHS, G. (1980): Migration and Settlement, 4: German Democratic Republic. IIASA, Laxenburg, 115 s.
- MÜLLER, H. et al (2004): Dějiny Německa. Nakladatelství Lidové noviny, Praha, 616 s.
- MÜLLER, E., RIETDORF, W. (2000): The development of the housing market in the new German Länder with special reference to the further development of large-scale housing estates. In: Taubmann, W., Mayr, A. et al: Germany ten years after reunification. Institut für Länderkunde, Leipzig, s. 52 – 64.
- NEJDL, T. (1998): Geografické aspekty migračních procesů v ČR: období transformace 1991-96. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 127 s.
- NUSSL, H., RINK, D. (2003): Urban sprawl and post-socialist transformation – The case of Leipzig. UFZ Bericht, 4. <http://www.ufz.de/data/ufzbericht4-03547.pdf>
- PARIKH, A., VAN LEUVENSTEIJN, M. (2002): Internal migration in regions of Germany: A panel data analysis. European Network of Economic Policy Research Institutes. <http://www.enepri.org/Publications/WP012.pdf>.
- POSOVÁ, D. (2004): Změny v prostorovém rozmístění obyvatelstva a bydlení v metropolitní oblasti Prahy. In: Balej, M. a kol.: Geografický pohled na současné Česko. Acta Universitatis Purkynianae, č. 100, Univerzita J.E.Purkyně, Ústí nad Labem, s. 61 - 72.
- RADOLFOVÁ, M. (2000): Vliv migrace na věkovou strukturu obyvatelstva v ČR v letech 1961-1998. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 74 s.
- ŘEZNÍK, M. (2005): Sasko. Nakladatelství Libri, Praha, 196 s.

- ŘÍHA, I. (2005): Geografické aspekty sjednocení Německa: regionální vývoj východní části země v podmínkách šokové transformace. Magisterská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 152 s.
- SÝKORA, L. (2003): Suburbanizace a její společenské důsledky. Sociologický časopis, 39, č. 2, s.217 – 233.
- ŠAŠEK, M. (2004): Migrace nejvýznamnějších středisek osídlení Ústeckého kraje v letech 1996-2001. In: Balej, M. a kol.: Geografický pohled na současné Česko. Acta Universitatis Purkynianae, č. 100, Univerzita J.E.Purkyně, Ústí nad Labem, s. 73-84.
- ŠAŠEK, M. (1998): Vybrané kapitoly ze socioekonomické geografie I. Fakulta sociálních věd, Univerzita J.E.Purkyně, Ústí nad Labem, 76 s.
- ŠLEMENDA, E. (2004): Bytová situace Drážďan po roce 1989. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 40 s.
- TOMEŠ, J. (1996): Vývoj regionálních rozdílů v nezaměstnanosti jako indikátor transformačních změn. In: Hampl, M. a kol.: Geografická organizace společnosti a transformační procesy v České republice. Přírodovědecká fakulta Univerzity Karlovy, Praha, s.255 - 301.
- USBECK, H. (2001): Die Entwicklung kleiner und mittlerer Zentren in Mitteldeutschen Verdichtungsraum – Schkeuditz in Zentralvergleich. Shrinking Cities, Working Paper IV – Leipzig/Halle, s. 71 – 84.
http://www.shrinkingcities.com/fileadmin/shrink/downloads/rdfs/WP_BandIV_HalleLeipzig.pdf.
- USBECK, H. (1999): Selection of issues relevant to a partnership in relation to rural and urban development – Case study of the region „Südraum Leipzig“. Büro für Stadt und Regionale Entwicklung, Leipzig.
- WEBER, H. (2003): Dějiny NDR. Lidové noviny, Praha, 440 s.
- WIECHMANN, T. (2006): The Post-socialist shrinking city. IÖR, Dresden.
<http://www-iurd.ced.berkeley.edu/scgsymposium/absnbios/Abstract-Wiechmann.pdf>
- ZIMOVÁ, P. (1997): Nástin populačního a ekonomického vývoje Německé demokratické republiky a Německé spolkové republiky. Bakalářská práce. Katedra sociální geografie a regionálního rozvoje PřF UK, Praha, 29 s.

Familien und Familie Politik im geeinten Deutschland (1994), Bundesministerium für Familie und Senioren, Bonn, 341 s.

Wirtschaftsatlas Neue Bundesländern (1994), Perthes, Gotha, 207 s.

Basic Economic Data for the Free State of Saxony (2004), Saxony State Ministry for Economic Affairs and Labor, 12 s.
www.sachsen.de/en/wu/smwa/download/basic_economic_data_05_2004.pdf

Saxony – Leipzig und Rural areas around Leipzig (2006), The European Network of Mining Regions.
<http://www.enmr.nu/files/PDF/reg%20study%20-%20ZAW%20-%20print.pdf>.

GERMANY historical demographical data of the urban centres (2007).
www.populstat.info/Europe/Germanyt.htm (16.5.2007).

Statistisches Jahrbuch für die Bundesrepublik Deutschland (2000), Statistisches Bundesamt, Metzler-Poeschel Verlag, Stuttgart.

Statistisches Jahrbuch der DDR (1956), Staatsverlag der DDR, Berlin.

Interní data Landesamt des Freistaates Sachsen.
<http://www.statistik.sachsen.de/englisch/Seiten/unterseite42.htm>.

Vnitřní stěhování v České republice 1991-2004 (2005), ČSÚ, Olomouc, 87 s.

Statistika bytové výstavby na území České republiky v letech 1960 až 1995 (1996), ČSÚ, Praha, 37 s.

Databáze migrace ČR (2003), ČSÚ.

Demografická ročenka krajů České republiky 1991a 2006 (2007), ČSÚ.
www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/4027-07

Demografická ročenka okresů České republiky 1991 až 2005 (2006), ČSÚ.
<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/4034-06>

Demografická ročenka správních obvodů obcí s rozšířenou působností 1995 až 2005 (2006), ČSÚ.
<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/4030-06>

Analýza bytové výstavby v územích České republiky 1997-2005 (2006), ČSÚ.
<http://www.czso.cz/csu/2006edicniplan.nsf/p/8209-06> -

Trh práce v ČR 1993-2006 (2007), ČSÚ.
<http://www.czso.cz/csu/2007edicniplan.nsf/p/3103-07>

Staatsbetrieb Sächsisches Immobilien und Baumanagement (2007).
www.sib.sachsen.de/.../sachsen_karte.jpg (13.8.2007)

Landesverband Sächsischer Fahrlehrer (2007).

http://www.fahrlehrerverband-sachsen.de/bilder/sachsen_karte_bezirke.gif (11.8.2007).

NDR, Wikipedie, otevřená encyklopedie (2007).

http://cs.wikipedia.org/wiki/Soubor:Germany_Laender_1947_1990_DDR.png
(12.5.2007).

Die Deutsche Geschichte in Dokumenten und Bildern (DGDB) (2007).

http://germanhistorydocs.ghi-dc.org/images/Pix580_p9.htm (15.4.2007).

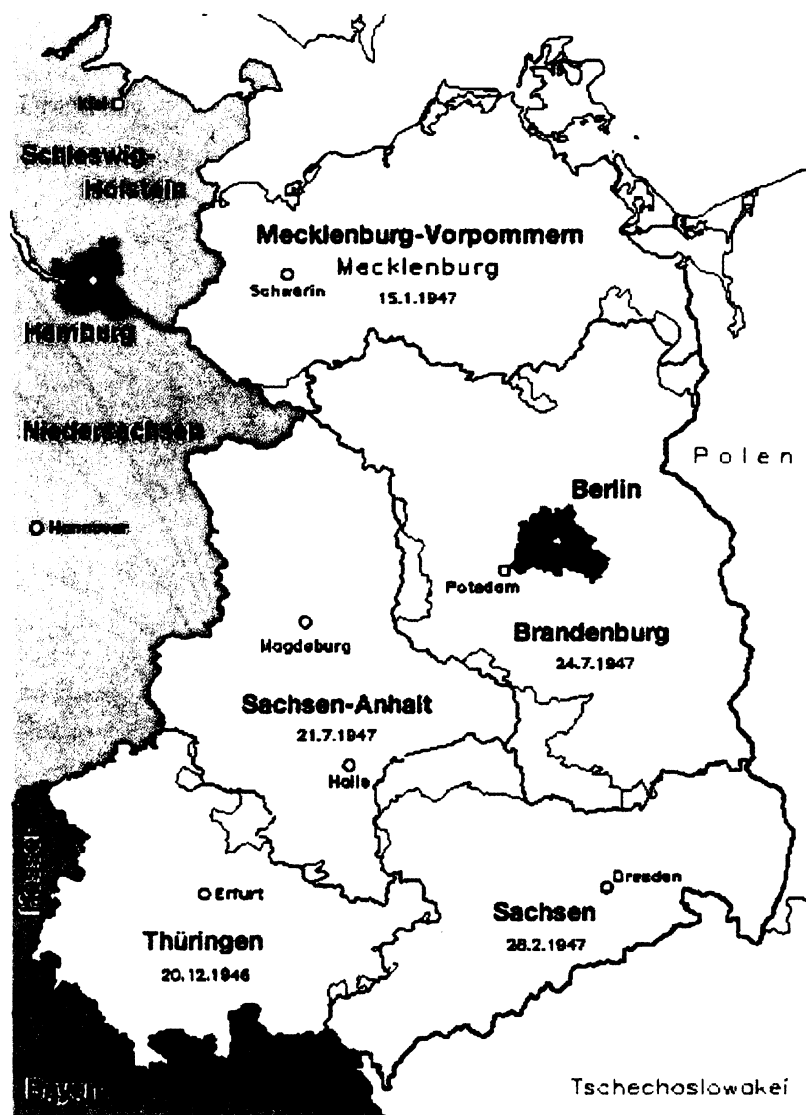
Ústav územního rozvoje (2007). <http://www.uur.cz/> (7.8.2007).

Ústecký kraj (2007). http://www.ouzky.cz/index.php?page_id=obvod (1.8.2007).

PŘÍLOHY

Příloha 1:

Obr.1: Vývoj hranic nových spolkových zemí 1947-1952 a 1990-1994

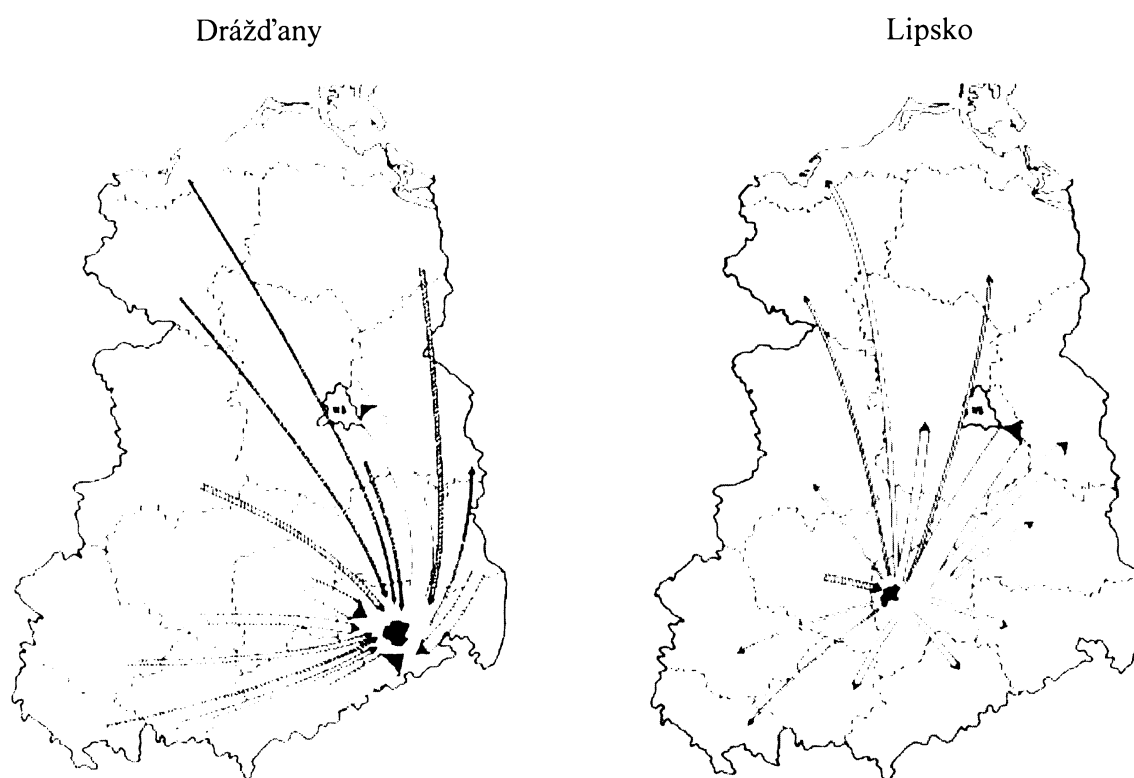

Zdroj: Německá demokratická republika, Wikipedie, otevřená encyklopedie (2007)

Poznámka: Červeně jsou vyznačeny hranice z let 1947-1952, černě jsou vyznačeny novodobé hranice

Příloha 2:

Obr.2: Migrační proudy mezi největšími saskými městy a kraji NDR 1971

Zdroj: Mohs 1980

Poznámka: Počet migrantů v jednotlivých proudech je znázorněn šířkou šipky (1 mm=50 lidí).

Příloha 3:

**Tab.1: Vystěhovalí z východních do západních spolkových zemí 1989-1999
(vybrané roky)**

Cílová spolková země	1989	1990	1992	1994	1996	1998	1999
Bádensko-Württembersko	63 407	64 320	30 113	19 491	18 395	21 002	24 271
Bavorsko	64 393	65 696	37 753	25 570	26 513	29 847	34 253
Berlín	25 571	11 884	18 989	19 607	24 141	30 487	31 677
Brémy	756	1 915	2 111	1 673	1 797	1 495	1 643
Hamburg	378	3 052	4 971	4193	5 256	6 111	7 055
Hesensko	12 537	19 005	17 496	13 400	12 251	13 453	13 641
Dolní Sasko	28 171	52 285	30 970	26 327	22 799	23 883	24 883
Severní Porýní - Vestfálsko	32 253	55 477	31 558	22 461	22 284	23 583	25 253
Porýní - Falc	22 899	21 309	94 87	7 252	57 97	6 068	6 640
Sársko	1 255	2 005	966	738	823	767	711
Šlesvicko - Holštýnsko	9 203	14 470	10 443	8 471	9 631	9 858	10 888
celkem	260 824	311 416	194 857	149183	149 687	166 554	180 915

Zdroj: Heiland 2004

**Tab.2: Vystěhovalí ze Saska do západních spolkových zemí 1989-1999
(vybrané roky)**

Cílová spolková země	1989	1990	1992	1994	1996	1998	1999
Bádensko-Württembersko	34 475	27 046	13 128	8 462	7 520	8 618	9 714
Bavorsko	34 831	28 230	17 267	11 045	11 163	12 502	14 339
Berlín	8 293	1 974	3 276	2 775	3 464	3 610	3575
Brémy	237	296	336	271	261	224	307
Hamburg	47	494	498	488	573	715	812
Hesensko	5 450	5 429	4 664	3 687	3 301	3 761	3 798
Dolní Sasko	9 478	9 081	4 053	3 768	3 250	3 447	3 405
Severní Porýní - Vestfálsko	13 269	16 682	7 898	6 033	6 140	6 691	7 149
Porýní - Falc	10 307	7 206	2 876	2 482	1 957	2 121	2 027
Sársko	592	790	284	222	281	282	220
Šlesvicko - Holštýnsko	1 896	1678	856	762	816	922	921
celkem	118 875	98 905	55 136	39 995	38 726	42 893	46 267

Zdroj: Heiland 2004

Příloha 4 :

Tab.3: Vývoj počtu obyvatel ve významných východoněmeckých městech v letech 1951-1998 (ve vybraných letech)

Město	stav v tisících							
	1951/52	1960/61	1970/71	1979/80	1989/90	1992	1996	1998
Berlín *	1189,1*	1086,0*	1094,0*	1133,9*	1279,2*	3465,7	3467,3	3425,8
Chemnitz (Karl-Marx-Stadt)	293,4	295,2	299,4	317,6	301,9	283,6	263,3	259,1
Cottbus	60,9	71,4	83,4	113,5	128,9	122,9	122,4	118,5
Drážďany	494,2	492,0	502,4	516,2	501,4	481,7	466,6	459,2
Erfurt	188,7	186,0	196,5	211,6	217,0	203,1	210,0	205,4
Frankfurt (Oder)	52,8	59,5	62,4	80,4	87,1	84,9	80,5	77,9
Gera	98,6	108,1	111,5	125,4	124,9	123,0	118,7	112,8
Halle	289,1	275,0	257,3	232,3	230,7	299,9	280,1	268,4
Lipsko	617,6	591,5	583,9	562,5	530,0	496,6	465,2	446,5
Magdeburg	260,3	267,7	272,2	289,0	288,4	272,5	245,5	231,5
Neubrandenburg	22,4	37,9	79,0	79,8	87,7	85,5	77,3	73,3
Postupim	118,2	115,1	111,3	130,9	141,4	138,6	135,9	136,1
Rostock	133,1	159,0	198,6	232,5	253,0	241,1	224,0	212,7
Schwerin	93,6	94,8	97,4	121,8	129,5	124,1	113,3	110,8
Suhl	24,0	26,9	31,7	48,4	56,1	53,4	53,4	51,2

Zdroj: GERMANY historical demographical data of the urban centres (2007).

Příloha 5 :

Obr.3: Metropolitní oblast Lipska

Zdroj : Staatsbetrieb Sächsisches Immobilien und Baumanagement (2007).

Příloha 6:

Tab.5: Meziokresní migrace v okresech Ústeckého kraje 1991-1995

Okres/kraj	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Migrační saldo	Migrační obrat	Účinnost %
Děčín	6 276	6 881	-605	13 157	-4,6
Chomutov	6 412	7 235	-823	13 647	-2,8
Litoměřice	6 777	6 300	477	13 077	6,0
Louny	6 190	6 551	-361	12 741	-2,8
Most	5 645	6 660	-1 015	12 305	-8,2
Teplice	5 631	6 327	-696	11 958	5,8
Ústí nad Labem	5 553	6 558	-1 005	12 111	-8,3
Ústecký kraj	42 484	46 512	-4 028	88 996	4,5

Zdroj: ČSÚ 2005, vlastní výpočet

Tab.6: Meziokresní migrace v okresech Ústeckého kraje 1996-2000

Okres/kraj	Přistěhovalí	Vystěhovalí	Migrační saldo	Migrační obrat	Účinnost %
Děčín	5 716	5 829	-113	11 545	-0,98
Chomutov	4 955	5 621	-666	10 576	6,3
Litoměřice	6 574	4 982	1 592	11 556	13,8
Louny	5 337	5 044	293	10 381	2,8
Most	4 379	5 332	-953	9 711	-9,8
Teplice	5 509	5 035	474	10 544	4,5
Ústí nad Labem	5 124	5 578	-454	10 702	-4,2
Ústecký kraj	37 594	37 421	173	75 015	0,2

Zdroj: ČSÚ 2005, vlastní výpočet